

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Dünyaya Yön Veren
İNSANLAR

BENJAMIN FRANKLIN

BAĞIMSIZLIĞIN KALEMİ

GÖNÜL YAYINCILIK
gonulyayincilik.com

BENJAMIN FRANKLIN

Hazırlayan
Mehmet ÇOLAK

GÖNÜL YAYINCILIK
gonulyayincilik.com

© Her hakkı saklıdır. Gönül Yayıncılık Ltd. Şti.'ne aittir.

Yayına Hazırlayan

Ali OLCAR

Dil ve Yazım Yönünden İnceleyen

Jülide ALTAY

Kapak Tasarım

Ali İMREN

ISBN: 978 - 605 - 5362 - 85 - 0

BASKI

BRC Matbaacılık

2013

GÖNÜL YAYINCILIK MATBAACILIK LTD. ŞTİ.

Ağaçışleri Sitesi 521. Sokak Nu. 4

Ostim - Yenimahalle / ANKARA

tlf: 0312.343 92 27 fax: 0312.343 92 23

e-mail: gonulyayincilik@gmail.com.tr

www.gonulyayincilik.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

Giriş	•5
Tarihsel Çerçeve	•7
Avrupa'dan Amerika'ya Göç	•7
Jamestown	•10
New Netherland ve Maryland	•14
Sömürge-Kızılderili İlişkileri	•16
New England	•23
Orta Sömürgeler	•24
Güney Sömürgeleri	•26
Toplum, Okullar ve Kültür	•28
Sömürge Hükûmetinin Ortaya Çıkışı	•32
Fransız ve Kızılderili Savaşı	•36
Puritenlik	•38
Puritenler Amerika'da	•44
Quakerler	•50
Çocukluk ve Gençlik Yılları	•54
Philadelphia Yılları	•73
Franklin İngiltere'de	•79
Evlilik	•86
İşadamı Franklin	•93
Yayıncı Franklin	•99
Mucit Franklin	•115
Siyasetçi Franklin	•126
Diplomat Franklin	•147
Amerika'nın Kurucu Babası	•154
Benjamin Franklin'den Özlü Sözler	•156

BENJAMIN FRANKLIN

Benjamin Franklin
(17 Ocak 1706 -17 Nisan 1790)

GİRİŞ

Benjamin Franklin'i tanımlamak oldukça zor bir iş.

Renkli yaşamı, bilimsel ve politik başarıları onu Amerika'nın en etkili Kurucu Babaları'ndan birisi olarak paraya ve üne taşımıştı. Birçok savaş gemisine, birçok şehir ve ilçedeki sayısız eğitim kurumlarına, şirketlere, binalara vb. onun adı verildi. Ölümünden sonra iki yüz-yıldan fazla bir zaman geçmiş olsa da sayısız kültürel referanslarda onun adı sürekli olarak geçiyor.

O, her şeyden önce iyi bir matbaacıydı. Meslek yaşamına çok küçük yaşta başlamıştı. On iki yaşında bir matbaa işçisi olmuştu. O kadar ki abisi dahil birçok usta onun benzersiz ustalığını kıskanmaktan kendilerini alamıyorlardı. Ancak o yalnızca matbaacı değildi. Kısa sürede iyi bir yazar ve yayıncı oldu. Bu işte gösterdiği başarının ardından kitaplar yazmaya ve yayımlamaya başladı.

Almanaklar çıkarttı ve Amerikan sömürgelerinin ortak bir dil ve kültür oluşturmalarının öncülerinden birisi oldu. Bu işi yapabilmek için posta müdürlüğü yaptı.

Amerika'nın ilk posta teşkilatını o kurdu. Daha sonra ilk gönüllü itfaiyenin ve ilk polis teşkilatının örgütlenmesine öncülük eden de yine oydu.

Bu işleri yaparken politikaya atılmak zorunda kaldı. Uzun yıllar meclis katipliği yaptı. Daha sonra etkisi ve gücü arttıkça orduyla ilgilendi. Asker olmadığı halde albay rütbesini ve komutan sanını aldı. Bu arada eyaletlerin temsilciliğini yaptığı için zorunlu olarak diplomatlık yapmaya başladı. Uzun yıllar Amerika'nın Avrupa'daki en ünlü yüzü oldu, başarılı diplomatik çalışmalar yürüttü.

Politikacılığının yanı sıra gerçek bir düşünürdü. Amerika'nın ilk felsefe kulübünü kuran oydu. İlk bilim akademisine öncülük eden de oydu...

Bütün bunların yanı sıra dur durak bilmeyen bir mucitti. Sayısız buluşlarıyla Amerikan insanının yaşamına büyük kolaylıklar sağladı. Onun sayesinde insanlar yıldırımların yıkıcı etkisinden kurtuldu, onun sayesinde sağlıklı sobalar kullanmaya başladı, onun sayesinde hastalar birçok yararlı buluşla tanıştı.

Dolayısıyla Benjamin Franklin'i basitçe bir mucit ya da bilim insanı olarak değerlendirmek büyük bir yanılgı olacaktır. İşin garibi bu olağanüstü adam, doğru dürüst bir okula gitmemişti. Doğduğu ve büyüdüğü yer son derece geri kafalı insanların bulunduğu, neredeyse Orta Çağ'ı yaşayan insanların bulunduğu Boston idi.

Benjamin Franklin'in yaşam öyküsünü anlamak için onun yaşamında derin izler bırakan bazı temel olgulara gözatmak zorunlu. Boston, Philadelphia, Püritenler, Quakerler ve Amerikan Devrimi olguları kavranmadan Benjamin Franklin'i anlamak ve sağlıklı değerlendirmek olanaksızdır.

Bu nedenle kitabımızın başında onu hazırlayan tarihsel ortam ve koşullara biraz yakından bakmakta yarar var.

TARİHSEL ÇERÇEVE

AVRUPA'DAN AMERİKA'YA GÖÇ

Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya 1600'lerin ilk yıllarında büyük bir göç dalgası başladı. Üç yüz yıldan fazla süren bu akım, birkaç yüz dolayında İngiliz sömürgeci ile başladı ve yeni katılımlar sonucu milyonları aşan bir sele dönüştü. Güçlü ve çeşitli nedenlerle göç eden bu insanlar, kıtanın kuzey kesiminde yeni bir uygarlık kurdular. Meksika, Batı Hint Adaları ve Güney Amerika'da zengin İspanyol sömürgeleri kurulduktan çok sonra, günümüzde Birleşik Devletler olan bu topraklara, ilk İngiliz göçmenleri Atlantik'i aşarak ayak bastılar. Onlar da, Yeni Dünya'ya ulaşan tüm ilk göçmenler gibi küçük ve hıncahınc dolu gemilerle geldiler. 6 -12 hafta süren yolculukları sırasında çok az besin alabildiler. Çoğu hastalıktan öldü; gemiler sık sık fırtınaya yakalandı ve bazıları da denizde kayboldu. Avrupalı göçmenlerin çoğu, siyasal baskılardan kaçmak, dinsel inançlarını özgürce yerine getirebilmek, maceraya atılmak ya da ülkelerinde kendilerine tanınmayan fırsatlardan yararlanabilmek için vatanlarından ayrıldılar.

Amerika'ya ilk gelenlerin çoğu yersiz yurtsuz ya da yaşadıkları toplumla sorunları olan insanlardı. Örneğin Fransız Hügenotlar, ünlü St. Barthelemy katliamının

ardından can havliyle Fransa'dan kaçanların torunlarıydı ve esas kaygıları kendilerine yeni bir yurt bulmaktı. İngiliz Püritenler ya da Quakerlerin durumu da farklı değildi. Onlarda maruz kaldıkları baskılardan kaçıyorlardı.

Amerika'ya gelenlerin önemli bir bölümü bulundukları topraklarda yoksulluktan ve açlıktan kırılan yoksul insanlardı. Bunlar karınlarını doyuracak bir yer arıyorlardı.

Bir başka grubu ise Kristof Colomb zamanından başlayarak gelen hazine avcıları ve macera düşkünleri oluştuyordu. Bunlar efsanevi tuğlaları altından şehirleri ya da sahillerde bomboş yatan altın külçelerini arayan gözükkara, acımasız, çoğu hapisane kaçkını serüvencilerdi.

İngiltere'de 1620'den 1635'e kadar büyük ekonomik güçlükler yaşandı. Pek çok kişi iş bulamadı. Usta zanaatkarlar bile ancak geçinebilecek kadar para kazanıyorlardı. Ürünlerdeki verimsizlik sıkıntıları yoğunlaştırdı. Bunlara ek olarak, Endüstri Devrimi, hızla gelişen bir tekstil sektörü yaratmıştı ve dokuma tezgahlarının sürekli çalışabilmesi için giderek artan bir yün üretimi gerekiyordu. Toprak sahipleri çiftlikleri kapatıyor ve koyun beslemek için köylüleri bu topraklardan kovuyorlardı. Sömürgelerin yayılması, yerlerinden edilen bu köylüler için bir çıkış yolu oluşturdu.

Sömürgecilerin yeni topraklarda ilk gördükleri şey sık ormanlar oldu. Eğer dostça davranan Kızılderililer onlara balkabağı, kabak, fasulye ve mısır gibi yerli ürünlerin nasıl yetiştirileceğini öğretmeselerdi ilk yerleşimciler hayatta kalamazlardı. Buna ek olarak doğu kıyılarında 2.100 kilometre boyunca uzanan balta girmemiş

geniş ormanlar zengin bir av hayvanı ve yakacak odun kaynağı oluşturdu. Ormanlar ayrıca, evlerini, mobilyalarını, gemilerini yapmakta kullanacakları ve kârlı bir biçimde ihraç edecekleri bol miktarda ham madde de sağlıyordu.

Yeni kıtanın doğası çok zengin olmakla birlikte, yerleşimcilerin kendilerinin üretemedikleri aletleri alabilmek için Avrupa ile ticaret yapmaları kaçınılmazdı. Kıyılar bu açıdan yerleşimcilerin çok işine yaradı. Kıyı boyunca sayısız koylar ve limanlar vardı. Yalnız iki bölgede, Kuzey Carolina ve güney New Jersey’de, okyanus aşan gemilere elverişli liman yoktu.

Kennebec, Hudson, Delaware, Susquehanna, Potomac ve diğer çok sayıda büyük nehir, Appalachian Dağları ile kıyı arasında kalan bölgeyi denize bağlıyordu. Yalnız bir nehir, Kanada’da Fransızların elinde olan St. Lawrence, Büyük Göller’e ve kıtanın merkezine erişimi sağlayan bir su yoluydu. Sık ormanlar, bazı Kızılderili kabilelerin direnmesi ve Appalachian Dağları, kıyı bölgesinden daha içkilere yerleşme hevesini kırıyordu.

Yalnız kürk hayvanı avlamak için tuzak kuranlar ve tüccarlar bu vahşi bölgeye girme cesaretini gösteriyorlardı. İlk yüzyıl süresince sömürgeciler, kıyı boyunca sıkışık bir biçimde yerleştiler.

Siyasal yaklaşımlar pek çok kişinin Amerika’ya gitmesine yol açtı. İngiltere’de I. Charles’ın keyfi yönetimi, 1630’larda Yeni Dünya’ya göçü hızlandırdı. Ardından, Charles muhâliflerinin Oliver Cromwell’in önderliğindeki başarılı ayaklanmaları, çok sayıda “kral yandaşı”nın Virginia’ya yerleşmesine yol açtı. Avrupa’nın Almanca konuşulan kesimlerinde, çeşitli prenslerin özellikle din konusunda uyguladıkları baskı siyaseti ve uzun süreli

savaşların yarattığı yıkım, XVII. yüzyılın sonlarında ve XVIII. yüzyılda Amerika'ya olan akımı güçlendirdi.

XVII. yüzyılda sömürgecilerin gelişi, özenli bir planlama ve yönetim kadar, büyük harcamalar yapılmasını ve tehlikelerin göze alınmasını gerektirdi.

Yerleşimcilerin yaklaşık 5.000 kilometrelik bir deniz yolculuğu yapmaları gerekiyordu. Kapkaçak, giysi, tohumluk, alet, yapı malzemesi, canlı hayvan, silah ve cephane gereksinimleri vardı. Başka ülkelerde ve başka zamanlarda uygulanan sömürgeleştirme siyasetinin aksine, İngiltere'den göç, doğrudan doğruya hükümetçe değil, başlıca amaçları kâr sağlamak olan özel gruplar tarafından destekleniyordu.

JAMESTOWN

Kuzey Amerika'da tutunan ilk İngiliz sömürgesi Jamestown'dı. Kral I. James tarafından Virginia (ya da London) Şirketi'ne verilen bir imtiyaza dayanarak yaklaşık 100 kişiden oluşan bir grup 1607'de Chesapeake Körfezi'ne doğru yola çıktı.

İspanyollarla çatışmaya girmekten kaçınmak amacıyla James Nehri kenarında körfezden 60 kilometre kadar yukarıda bir yer seçtiler. Çiftçilik yapmaktan daha çok altın bulmayı amaçlayan kentlilerden ve maceracılardan oluşan grup, vahşi doğada yeni bir yaşam türüne başlamaya kafa yapısı ya da yetenek açısından hazırlıklı değildi.

Aralarında bulunan Kaptan John Smith başat bir kişilik sergiledi. Anlaşmazlıklara, açlığa ve Kızılderili saldırı-

rılarına karşın, disiplin uygulama yeteneği sayesinde küçük sömürgeyi ilk yıl süresince bir arada tuttu.

Smith, 1609'da İngiltere'ye döndü ve onun yokluğunda sömürge karışıklığa boğuldu. 1609-1610 kışında sömürgecilerin pek çoğu hastalığa yenildiler. Mayıs 1610'a gelindiğinde, ilk 300 yerleşimciden yalnız 60'ı hayatta kalmıştı. Aynı yıl içinde, James Nehri'nden biraz daha yukarıda Henrico (günümüzde Richmond) kenti kuruldu. Ancak çok geçmeden, Virginia ekonomisinde devrim yaratacak bir gelişme ortaya çıktı.

John Rolfe 1612'de Batı Hint Adaları'ndan ithal edilen tütün tohumlarını yerli bitkilerle melezledi ve içimi Avrupalıların hoşuna giden yeni bir tür üretti. Bu yeni tür tütünün ilk partisi 1614'te Londra'ya ulaştı. Anılan tütün, on yıl içinde Virginia'nın temel gelir kaynağı hâline geldi. Buna karşın gönençe erişilmesi kolay olmadı ve hastalıklar ve Kızılderili saldırıları sonucu ölüm sayısı olağüstü oranda yüksek kaldı. 1607'den 1624'e kadar sömürgeye yaklaşık 14.000 kişi göç etmişti fakat 1624'te orada ancak 1.132 kişi yaşamını sürdürüyordu.

Aynı yıl, bir kraliyet komisyonunun önerisine uyan Kral, Virginia Şirketi'ni feshetti ve onu bir kraliyet sömürgesi yaptı.

MASSACHUSETTS

XVI. yüzyıldaki dinsel ayaklanmalar sırasında, Püritenler olarak tanınan bir grup, Anglikan Kilisesi'nde içerden reform yapmaya çalıştılar. Temelde, Katolikliğe özgü törenlerin ve yapılanmaların, daha basit olan Protestan inanç ve tapınma biçimleriyle değiştirilmesini

istiyorlardı. Püritenlerin reformcu görüşleri, devlet kili-sesinin birliğini yıkarak halkın bölünmesi ve krallık oto-ritesinin bozulması tehdidi taşıyordu.

Kurulu Kilise’de hiçbir zaman reform yapılamayaacağına inanan radikal bir Püriten mezhebi olan Ayrılıkçılar (Separatists) 1607’de Hollanda’nın Leyden kentine gittiler ve Hollandalılar onlara sığınma hakkı tanıdılar. Buna karşın, Calvenci Hollandalılar, sığınmacılara yalnız düşük ücretli işler verdiler. Gurubun bazı mensupları bu ayırmıcılıktan bunaldılar ve Yeni Dünya’ya göç etmeyi kararlaştırdılar. Leyden Püritenlerinden bir kesimi 1620’de Virginia Şirketi’nden bir toprak imtiyazı sağladı ve 101 kadın, erkek ve çocuktan oluşan bir grup Mayflower gemisiyle Virginia’ya hareket etti. Bir fırtına onları kuzeye sürükledi ve Cape Cod’un New England bölgesinde karaya çıktılar.

Kendilerinin herhangi bir hükûmetin yetki alanı dışında olduğuna inandıkları için, kendi seçtikleri önderleri tarafından kaleme alınacak “adil ve eşit yasalar” a uymayı kabul eden bir resmi belge hazırladılar.

Bu “Mayflower Sözleşmesi”ydi. Mayflower Aralık ayında Plymouth limanına geldi; yolcular süresince yerleşim birimlerini kurmaya başladılar. Sömürgecilerin yaklaşık yarısı doğa koşulları ve hastalık yüzünden öldüler ancak komşu Wampanong Kızılderilileri onları hayatta tutacak bir bilgi verdiler: Mısır yetiştiriliciği...

Bir sonraki sonbahara gelindiğinde sömürgeciler, zengin mısır ürünü elde etmişler ve kürk ve ke-resteye dayalı büyüyen bir ticarete sahip olmuşlardı. 1630’da, Kral I. Charles’tan sömürge kurma imtiyazı

almış bulunan yeni bir göçmen dalgası Massachusetts Körfezi'ne geldi. Bunların pek çoğu, İngiltere'de dinsel inançlarının gereğini yapmaları giderek daha çok engellenen Püritenlerdi. Önderleri John Winthrop, Yeni Dünya'da açıkça "bir tepenin üzerinde kent" yaratmaya girişti. Böylelikle anlatmak istediği, Püritenlerin kesinlikle kendi dinsel inançları uyarınca yaşayacaklarıydı. Massachusetts Körfezi Sömürgesi tüm New England bölgesinin kalkınmasında önemli bir rol oynadı ve bunun bir nedeni de Winthrop ve onun Püriten meslektaşlarının imtiyaz belgelerini beraberlerinde getirebilmiş olmalarıydı.

Böylece sömürgecinin yönetimi İngiltere'de değil Massachusetts'te yerleşik oluyordu.

İmtiyazın hükümlerine göre, güç Yüksek Kurulun (General Court) elindeydi ve kurulun üyeleri, Püriten Kilisesi üyesi olmaları gerekli "özgür yerleşimciler"den (freemen) oluşuyordu.

Bu yöntem, Püritenlerin sömürgeci hem siyasi hem de dinsel egemen güç olmalarını güvence altına alıyordu. Valiyi Yüksek Kurul seçiyordu. Bir sonraki kuşak döneminin büyük kesiminde John Winthrop vali olmuştu. Püritenlerin katı tutucu yönetimini herkes beğenmiyordu.

Yüksek Kurula ilk baş kaldıranlardan biri Roger Williams adında genç bir din adamıydı ve Kızılderililerin topraklarına sömürge tarafından el konulmasına ve sömürgecinin İngiltere Kilisesi ile olan ilişkilerine karşı çıkıyordu.

Sömürgeci kovulan Williams 1636'da, günümüzde Providence, Rhode Island olan bölgede Narragansett Kızılderililerinden toprak satın aldı. Orada, ki-

lise ile devletin kesinlikle ayrı olduğu ve dinsel özgürlüğün uygulandığı ilk Amerikan sömürgesini kurdu. Massachusetts'ten ayrılanlar yalnız Williams gibi kilise karşıtları değildi. Daha verimli topraklar ve daha iyi fırsatlar peşinde olan Tutucu Püritenler da kısa bir süre sonra Massachusetts Körfezi Sömürgesi'ni terke başladılar. Sözelimi, Connecticut Nehri Vadisi'nin üretkenliğine ilişkin haberler, verimsiz topraklarda zor günler geçirmekte olan çiftçilerin ilgisini çekti. 1630'ların başlarında çok kişi, düzlük arazide derin ve zengin toprağa kavuşabilmek için Kızılderili saldırısı tehlikesini göze almaya hazırды. Bu yeni toplumlarda, kilise üyeliği oy verebilmenin ön koşulu olmaktan çok kez çıkarıldı ve giderek daha çok sayıda erkeğin oy sahibi olmasına yol açıldı.

Aynı zamanda, Yeni Dünya'nın sunduğu düşünülen toprak ve özgürlüğe sahip olmayı isteyen göçmen sayısı her geçen gün daha da çoğaldıkça New Hampshire ve Maine kıyıları boyunca başka yerleşim birimleri de ortaya çıkmaya başladı.

NEW NETHERLAND VE MARYLAND

Hollanda Batı Hindistan Şirketi tarafından görevlendirilen Henry Hudson, 1906'da, günümüzde New York kentinin bulunduğu bölge çevresinde ve kendi adının verildiği nehrin kıyılarında, olasılıkla New York'un Albany kentinin kuzeyinde bir noktaya kadar uzanan keşiflerde bulundu. Hollandalıların bölge-

ye bundan sonra yaptıkları seyahatler, gelecek yıllarda ki hak iddialarına ve ilk yerleşimlere temel oluşturdu. Kuzeydeki Fransızlar gibi, Hollandalılar da başlangıçta kürk ticaretiyle ilgilendiler. Bu amaçla, kürk sağlanabilecek bölgeye erişimde anahtar rol oynayan Iroquois Kızılderililerinin Beş Ulusu ile yakın ilişkiler geliştirdiler. Hollandalı yerleşimciler 1617’de, Hudson ve Mohawk nehirlerinin birleştiği noktada, şimdi Albany kentinin bulunduğu yerde bir kale kurdular. Manhattan adasında yerleşim 1620’lerin ilk yıllarında başladı. Rivayet edildiğine göre, ada 1624’te bölgedeki Kızılderililerden 24 dolar karşılığında satın alındı. Hemen ardından da adaya New Amsterdam adı verildi. Hollandalılar, Hudson Nehri bölgesinde yerleşimleri çekici kılmak için, “patroon” (efendi) sistemi denilen bir tür feodal aristokrasi geliştirdiler. Bu çok büyük malikanelerin ilki 1630’da Hudson Nehri kıyılarında kuruldu. Patroon sistemi uyarınca dört yıllık bir süre içinde malikanesine 50 yetişkin kişi getirebilen her hisse senedi sahibine ya da patroon’a, nehre 25 kilometrelik kıyısı olan bir arazi veriliyor, özel balık ve kara avı yapma ayrıcalığı sağlanıyor, arazisi üzerinde hukuki ve cezai yetki tanınıyordu. Buna karşılık olarak, malikane sahibi, hayvanları, aletleri ve binaları sağlıyordu. Yerleşim kuranlar da, Patroon’a kira ödüyordu ve üretim fazlası alımı için öncelik tanıyorlardı. Daha güneyde, Hollandalılarla bağlantısı olan bir İsviçre ticaret şirketi, bundan üç yıl sonra Delaware Nehri kıyısında ilk yerleşim bölgesini kurmayı denedi. Konumunu pekiştirecek kaynakları bulunmayan New Sweden, giderek New Netherland ve daha sonra da Pennsylvania ve Delaware içinde eridi.

1632'de Calvert ailesi, Kral I. Charles'tan Potomac Nehri'nin kuzeyinde, sonraları Maryland diye bilinen arazide bir imtiyaz aldı.

İmtiyaz, Protestan olmayan kiliselerin kurulmasını açıkça engellemediği için, aile, Katolik olan dostlarını orada yerleşme konusunda cesaretlendirdi.

Maryland'daki ilk kent olan St.Mary's, Potomac Nehri'nin Chesapeake Körfezine döküldüğü noktaya yakın bir yerde 1634'te kuruldu. Calvert'ler, bir yandan Anglikan İngiltere'de giderek artan bir baskı karşısında kalan Katoliklere barınak sağlarken, bir yandan da kârlı malikaneler yaratmak istiyorlardı. Hem bu amaca erişmek hem de İngiltere hükûmetiyle sorun çıkarmamak için Protestan göçünü de teşvik ettiler. Calvert ailesine verilen imtiyaz, bir feodal ve çağdaş ögeler karması içeriyordu.

Bir yandan, malikaneler yaratma gücüne sahiplerdi. Buna karşın, yasaları ancak özgür yerleşimcilerin izni ile geliştirebiliyorlardı.

Yerleşimcileri çekebilmek ve mülklerinden kâr sağlayabilmek için, onlara sadece malikanelerde kiracılık değil aynı zamanda çiftlikler sunmaları gerektiğinin farkına vardılar. Bunun sonucu olarak bağımsız çiftliklerin sayısı çoğaldı ve çiftlik sahipleri sömürgeyle ilgili konularda söz sahibi olmayı istediler.

İlk Maryland yasama meclisi 1635'te toplandı.

SÖMÜRGE-KIZILDERİLİ İLİŞKİLERİ

1640'a gelindiğinde İngilizler New England kıyısında ve Chesapeake Körfezi'nde güçlü sömürgeler kurmuş bulunuyorlardı. İki bölge arasında Hollandalılar ve

küçük İsveç toplumu vardı. Batıda ise yerli Amerikalılar yani Kızılderililer yaşıyorlardı.

Bazen dost bazen düşman olan Doğu kabileleri artık Avrupalılara yabancı değillerdi. Kızılderililer yeni teknolojilerle ve ticaretle içli dışlı olmaktan yararlanmakla birlikte, ilk yerleşimcilerin getirdikleri hastalıklar ve sürekli yeni arazi elde etmek için sergiledikleri büyük hırs, onların uzun yıllardır alışık oldukları yaşam biçimine karşı ciddi bir tehdit oluşturuyordu.

Başlangıçta Avrupalı yerleşimcilerle yürütülen ticaret belirli yenilikler getirdi: bıçaklar, baltalar, silahlar, kap kaçak, olta iğneleri ve çok sayıda yeni alet ve edevat.

Ticarete ilk girişen Kızılderililer, bunu yapmayan rakipleri karşısında önemli bir kazanım sağladılar. Avrupalılardan gelen talebe karşılık olarak Iroquois gibi kabileler, kürk hayvanları yakalamak için tuzak kurmaya XVII. yüzyıl boyunca büyük önem verdiler.

XVIII. yüzyıl sonlarına kadar, kürk ve post ticareti, kabilelerin sömürgecilerden mal satın almaları için kaynak oluşturdu.

İlk sömürgeci-Kızılderili ilişkileri, pek rahat olmayan bir iş birliği ve çatışma karışımıydı.

Bir yandan, Pennsylvania tarihinin ilk elli yılında, örnek sayılacak ilişkiler egemendi. Diğer yandan, değişmez bir biçimde Kızılderili yenilgisi ve daha fazla toprak kaybıyla sonuçlanan uzun süreli anlaşmazlıklar, çatışmalar ve savaşlar oluyordu.

Doğu sömürgelerinin meskun olmayan bölgelerine sürekli biçimde yerleşimci gelmesi Kızılderililerin yaşa-

minı altüst etti. Av hayvanlarının giderek daha yaygın olarak öldürülmesi yüzünden kabileler, aç kalma, savaşma ya da batıya göç edip oradaki kabilelerle çatışmaya girme seçimi yapmak zorunda kaldı.

New York ve Pennsylvania'nın kuzeyinde Ontario ve Erie göllerinin güneyinde yaşayan Iroquois Kızılderilileri, Avrupalıların yayılmasına direnme konusunda daha başarılı olmuşlardı. 1570'lerde beş kabile birleşerek, o günlerdeki en demokratik kuruluşu olan "Ho-De-No-Sau-Nee"yi ya da Iroquois Birliğini oluşturdular. Birlik, beş üye kabilenin eliştir temsilcisinden oluşan bir konsey tarafından yönetiliyordu. Konsey, kabilelerin ortak sorunlarıyla ilgileniyordu: fakat, özgür ve eşit kabilelerin günlük işlerini nasıl yürütecekleri konusunda söz hakkı yoktu.

Hiçbir kabilenin tek başına savaş başlatmasına izin verilmiyordu.

Konsey, cinayet gibi suçlarla ilgilenmek için yasalar yapıyordu.

Birlik 1600'lerde ve 1700'lerde sağlam bir güç olarak sürdü.İngilizlerle kürk ticareti yürüttü ve 1754-1763 arasında, Amerika'da egemenliği sağlamak için Fransızlara karşı yaptıkları savaşta onlarla birlikte davrandı.

İngilizler, Iroquois Birliğinin desteği olmasaydı belki de savaş kazanamazlardı. Birlik, Amerikan Devrimi'ne kadar güçlü olarak kaldı. Konsey devrim günlerinde, ilk kez, kimi destekleyeceği konusunda oybirliğiyle karar alamadı. Üye kabileler kendi başlarına karar verdiler ve bazıları İngilizlerle, bazıları da sömürgecilerle birlikte savaşırken bazıları da tarafsız kaldılar. Bunun sonucu olarak herkes Iroquois Kızılderililerine karşı savaştı. Büyük

kayıplara uğrayan birlik de bir daha toparlanamadı.

İKİNCİ KUŞAK İNGİLİZ SÖMÜRGELERİ

XVII. yüzyıl ortalarında İngiltere’de süren dinsel çatışmalar yüzünden göçler sınırlandı ve ana vatan yeni kurulan Amerikan sömürgeleriyle daha az ilgilenmeye başladı. Kısmen İngiltere’nin ihmal ettiği savunma önlemlerini sağlamak için Massachusetts Körfezi, Plymouth, Connecticut ve New Haven sömürgeleri, 1643’te New England Konfederasyonunu oluşturdular.

Bu, Avrupalı sömürgecilerin bölgesel birlik sağlamaya yönelik ilk girişimleriydi.

İngiliz yerleşimcileri tarihinin ilk yılları incelendiğinde, kendi aralarında ve komşuları ile güce erişmek ve önemli bir konum elde etmek isteyen gruplar arasında, dinsel ve siyasal konularda büyük bir rekabet sürdüğü görülür.

Özellikle Maryland, Oliver Cromwell döneminde İngiltere’yi etkileyen yoğun dinsel rekabetin acısını çekti. Kayıplardan biri, 1650’lerde eyaletin Hoşgörü Yasası’nın kaldırılması oldu.

Ancak çok geçmeden yasa yeniden yürürlüğe konuldu ve güvence altına aldığı dinsel özgürlük de geri geldi.

Kral II. Charles’in 1660’ta yeniden tahta geçirilmesiyle İngilizler yeniden Kuzey Amerika ile ilgilenmeye başladılar. Kısa bir süre içerisinde Carolinalarda ilk Avrupalı yerleşim birimleri kuruldu ve Hollandalılar New Netherland’dan uzaklaştırıldılar.

New York, New Jersey, Delaware ve Pennsylvania'da mülke dayalı yeni sömürgeler kuruldu.

Hollanda yerleşim birimleri, genel bir kural olarak, Avrupa'dan atanan otokrat valiler tarafından yönetiliyordu. Yıllar geçtikçe yerel halk onlardan uzaklaşmıştı. Bunun sonucu olarak İngiliz sömürgeciler Long Island ve Manhattan'daki Hollanda topraklarına tecavüze başlayınca, halk tarafından beğenilmeyen vali onları savunma için toparlamayı başaramadı.

New Netherland 1664'te düştü. Teslim olma koşulları ise ılımlıydı: Hollandalı yerleşimciler mülklerini koruyabilecek ve istedikleri gibi tapınabileceklerdi. Günümüzde Kuzey Carolina'yı oluşturan bölgenin kıyıları açığındaki Albemarle Boğazı, daha 1650'lerden başlamak üzere, Virginia'dan gelen yerleşimcilerle dolmaktaydı. Yerleşim biriminin ilk valisi 1664'te geldi.

Günümüzde bile uzakta kalmış bir bölge sayılan Albemarle'daki ilk kent, 1704'te bir Fransız Hügenot gurubu gelinceye kadar kurulmadı. 1670'te, New England ve Antillerdeki Barbados adasından hareket eden ilk göçmenler, şimdi South Carolina'nın Charleston kenti olan yöreye geldiler.

Yeni sömürge için, İngiliz filozofu John Locke'nin de katkıda bulunduğu, ayrıntılı bir hükümet sistemi hazırlandı. Sistemin önemli özelliklerinden biri, kalıtsal bir asalet uygulamasına yönelik başarısız girişim oldu.

Sömürgecinin en az çekici olan yönü ise, ilk yıllarda uygulanan Kızılderili köle ticareti idi. Ancak zaman geçtikçe, kereste, pirinç ve çivit, sömürge için daha saygın bir ekonomik temel oluşturdu.

Kurulan on üç sömürgecinin sonuncusu olan Georgia'ya 1732'de yerleşildi. İspanyol Floridası'nın sı-

nırları içinde bulunmamakla birlikte ona çok yakın olan bu bölgenin, İspanyol saldırılarına karşı bir tampon görevi yapması düşünülmüştü. Sömürgecinin benzeri bulunmayan bir başka niteliği daha vardı:

Georgia'daki istihkam işleri ile görevlendirilen General James Oglethorpe bir reformcuydu ve bilinçli olarak yoksullara ve eski mahkumlara yeni fırsatlar tanınmasına yönelik bir barınak yaratmaya başladı.

YERLEŞİMCİLER, KÖLELER VE HİZMETKÂRLAR

Amerika'da yeni bir yaşam kurmakla pek ilgilenmeyen kişiler, çok kez girişimcilerin uyguladığı ustaca yöntemler sonucunda, Yeni Dünya'ya gitmeye ikna ediliyorlardı. Söz gelimi William Penn, Pennsylvania sömürgesine yeni gelecek olanları bekleyen fırsatların reklamını yapıyordu.

Yargıçlar ve hapishane yetkilileri, mahkûmlara, tutuklu kalmak yerine Georgia gibi sömürgelere göç etme şansı tanıyorlardı.

Buna karşın, pek az sömürgeci, yeni ülkede yaşama başlamak için, ne kendilerinin ne de ailelerinin yol parasını karşılayabilecek durumdaydı. Belirli durumlarda gemi kaptanları, yoksul göçmenlerle ilgili hizmet sözleşmeleri bunlara sözleşmeli hizmetkâr deniyordu satarak büyük ölçüde ödüllendiriliyorlar ve gemilerini alabildiğince yolcuyla doldurmak için sınırsız vaadlerden adam kaçırmaya kadar her türlü yöntem kullanılıyordu.

Belirli durumlarda da, yol ve geçim giderleri, Virginia ve Massachusetts Körfezi benzeri sömürge şirketlerince karşılanıyordu.

Buna karşılık sözleşmeli hizmetkârlar, bu şirketler için, genellikle dört yıldan yedi yıla kadar, sözleşmeli işçi olarak çalışmayı kabul ediyorlardı. Bu dönemin sonunda serbest kaldıklarında onlara “özgürlük tazminatı” veriliyor, bazen buna ufak bir arazi parçası da ekleniyordu. New England’ın güneyindeki sömürgelerde yaşayan yerleşimcilerin yaklaşık yarısının Amerika’ya bu yöntemle geldikleri sanılmaktadır.

Bunların çoğunun yükümlülüklerini sadakatle yerine getirmelerine karşın, bazıları da işverenlerinden kaçtılar. Yine de pek çoğu, sonuçta, ya ilk yerleştikleri sömürgeye ya da komşu sömürgelerde arazi sahibi olmayı ve evlerini kurmayı başardılar. Amerika’daki yaşamına bu yarı-bağımlılık yoluyla başlayan ailelere, toplumda hiçbir zaman aşağılayıcı gözle bakılmadı.

Her sömürgeye, eskiden sözleşmeli hizmetkârlık yapmış önderler bulunuyordu.

Bu yaklaşımın çok önemli bir istisnası vardı: Afrika-lı köleler.

İlk siyahlar, Jamestown’un kuruluşundan on iki yıl sonra 1619’da Virginia’ya getirildiler.

Başlangıçta bunların çoğuna, ileride özgürlüklerini kazanabilecek sözleşmeli hizmetkârlar olarak bakılıyordu. Buna karşın 1660’larda, güney sömürgelerindeki büyük çiftliklerde işçi talebi arttıkça anılan yerlerde kölelik kurumu kökleşmeye başladı ve Afrikalılar, istekleri dışı ömür boyu hizmet yapmak için zincire vurularak Amerika’ya getirildiler.

XVII. yüzyılda Amerika’ya gelen göçmenlerin büyük çoğunluğu İngiliz’di. Bu, başlangıç için geçerli olabilirdi ancak onları başka ülkelerden gelenler izlemeye

başladı. Orta bölgelerde Hollandalılar, İsveçliler ve Almanlar, Güney Carolina ve diğer bazı bölgelerde az sayıda Fransız Hügenotlar, özellikle güneyde Afrikalı köleler ve sömürgelere dağılmış İspanyollar, İtalyanlar ve Portekizliler vardı.

1680'den sonra İngiltere başlıca göçmen kaynağı olmaktan çıktı. Savaştan kaçmakta olan binlerce göçmen kıta Avrupa'sından uzaklaştı. Pek çoğu, hükûmet baskılarından ve mülk sahiplerinin toprakları başında bulunmayışından kaynaklanan yoksulluktan kurtulmak için evlerini terk ettiler. 1690 yılında Amerika'nın nüfusu çeyrek milyona yükselmişti. Ondan sonra da her yirmi beş yılda bir kat artarak 1775'te 2.5 milyona erişti. İlk bakışta Amerika'da gezip tozmanın bir sınırı yoktu.

İnsanlar Massachusetts'ten Virginia'ya ya da Güney Carolina'dan Pennsylvania'ya, yaşamında önemli bir değişiklik yapmaya gerek bulunmaksızın gidebilirdi. Ancak sömürgeler arasındaki farklılıklar belirgindi. Bu farklılıklar, sömürgelerin oluşturduğu bölgesel guruplaşmalar arasında daha da çarpıcıydı.

NEW ENGLAND

Kuzeydoğuda bulunan New England'da toprak örtüsü ince ve taşlıydı. Düzlük arazi pek azdı ve kışlar çok uzundu. Bütün bu nedenlerle burada çiftçilikle geçinmek zordu. Doğallıkla başka çalışma alanları araştıran New Englandlılar su gücünü kontrol altına aldılar, tahıl değirmenleri ve bıçkışhaneler kurdular. İyi nitelikli kereste üretimi gemi yapımını teşvik etti.

Mükemmel limanlar ticareti geliştirdi ve deniz büyük bir gelir kaynağı oldu. Massachusetts'te sadece mo-

rina balığı endüstrisi bile kısa zamanda bir kalkınma ve gelişme temeli oluşturdu.

İlk yerleşimcilerin büyük çoğunluğu limanlar yakınındaki köylerde ve kasabalarda yaşadıkları için, pek çok New Englandlı bir biçimde ticaret ya da işletme ile meşgul oluyordu.

Toplulukların küçük ve derli toplu olması nedeniyle, köy okulu, köy kilisesi, köy ya da kasaba odası, hemşerilerin toplanıp ortak çıkar konularını tartıştığı yerler hâline geldi.

Massachusetts Körfezi'ndeki sömürge, ticaretini yaygınlaştırmayı sürdürdü.

XVII. yüzyılın ortalarından başlayarak gönenci arttı ve Massachusetts'in başkenti Boston Amerika'nın en büyük limanlarından biri hâline geldi.

Benjamin Franklin'in doğduğu Boston, gerçekten o dönemin en hareketli şehirlerinden birisiydi.

ORTA SÖMÜRGELER

Orta sömürgelerdeki toplum, New England'dakine oranla daha çeşitli, kozmopolit ve hoşgörülüydü. Pennsylvania ve Delaware, başlangıçtaki başarılarını pek çok açıdan William Penn'e borçludur.

Pennsylvania, onun önderliğinde kusursuz olarak çalıştı ve hızla büyüdü.

1685'te nüfusu yaklaşık 9.000 olmuştu. Sömürge'nin merkezi olan Philadelphia, kısa zamanda, geniş ve

ağaçlıklı sokakları, büyük tuğla ve taş binaları ve hareketli doklarıyla ün kazandı.

Yaklaşık bir yüzyıl sonra, sömürge dönemi sona erdiğinde, kentte çeşitli dilleri, inançları ve meslekleri temsil eden 30.000 kişi yaşıyordu. Başarılı işletmeler kurmadaki yetenekleri sayesinde kent, sömürge Amerika'sının hareketli merkezlerinden biri hâline geldi.

Philadelphia Quakerlerin egemenliğinde olmakla birlikte Pennsylvania'nın diğer kesimlerinde başka gruplar yeterli biçimde temsil ediliyordu.

Almanlar sömürgecinin en yetenekli çiftçileri oldular. Dokumacılık, ayakkabıcılık, marangozluk gibi sanat dallarındaki ve diğer alanlardaki küçük endüstri işletmeleri de önemli yer tutuyordu.

Pennsylvania aynı zamanda, sömürgeye XVIII. yüzyıl başlarında gelmiş olan İskoçlar ve İrlandalılar için de Yeni Dünya'ya açılan en önemli kapıydı. Bir Pennsylvania yetkilisinin “atak ve yoksul yabancılar” olarak nitelediği bu göçmenler, İngilizlerden nefret ediyor ve her tür hükümete kuşkuyla bakıyorlardı.

Sömürgecinin uzak kesimlerinde yerleşmeye eğilimli olan İskoçlar ve İrlandalılar, ormanlık bölgelerde ekim alanı açıyor, avlanarak ve ancak geçinmelerine yeterli ölçüde çiftçilik yaparak yaşıyorlardı.

Pennsylvania'da çok çeşitli insan yaşamasına karşın, Amerika'nın çok dilli yapısı en açık biçimde New York'ta görülüyordu. 1646'da Hudson Nehri çevresinde, ileride gelecek milyonların öncüsü olan, Hollandalılar, Fransızlar, Danimarkalılar, Norveçliler, İsveçliler, İngilizler, İskoçyalılar, İrlandalılar, Almanlar, Polonyalılar,

Bohemyalılar, Portekizliler ve İtalyanlar yaşıyorlardı.

Hollandalılar, New Netherland'ın düşmesinden ve İngiliz sömürge sistemi ile birleşmelerinden uzun yıllar sonra da, New York bölgesinde önemli bir toplumsal ve ekonomik etken olmayı sürdürdüler.

Evlerinin dik ve sivri çatıları, kent mimarisinin değişmez bir parçası oldu ve tüccarları da Manhattan'da ilk günlerdeki hareketli ticaret atmosferinin doğmasında büyük rol oynadılar.

GÜNEY SÖMÜRGELERİ

Güney'deki Virginia, Maryland, Kuzey Carolina, Güney Carolina ve Georgia sömürgeleri, New England ve orta sömürgelerin tersine daha çok kırsal karakterli olan yerleşim bölgeleriydi. XVII. yüzyıl sonlarında, Virginia ve Maryland'ın ekonomik ve toplumsal yapısı, büyük çiftlik sahiplerine ve küçük çiftçilere dayanıyordu. Kıyı bölgesindeki büyük çiftlik sahipleri, köle istihdamının sağladığı destek sayesinde, siyasal gücün ve en iyi arazinin büyük kesimini ellerinde bulunduruyorlardı. Büyük malikaneler kurdular, bir tür aristokrat yaşamı geliştirdiler ve denizaşırı dünyanın kültürüyle ellerinden geldiğince temas sürdürdüler. Bu sırada, daha ufak arazi parçalarını işleyen küçük çiftçiler de, toplumsal meclisler oluşturdular ve siyasal makamlar elde etmeye başladılar. Açıkça dile getirdikleri bağımsızlıkları, büyük çiftlik sahiplerinin oligarşisine karşı, özgür yerleşimcilerin haklarına çok fazla müdahâlede bulunulmaması yolunda sürekli bir uyarı oluşturuyordu.

Güney Carolina'nın Charleston kenti, Güney'in önde gelen limanı ve ticaret merkezi oldu. Orada yerleşen

göçmenler, kısa sürede tarım ve ticareti birleştirmeyi öğrendiler ve pazarlar büyük bir gönenç kaynağı hâline geldi. Sık ormanlar da gelir sağladı: uzun iğneli çam ağaçlarından elde edilen kereste, zift ve reçine, dünyada bulunan en iyi gemi yapım malzemesi arasına girdi.

Virginia gibi tek bir ürüne bağlı kalmayan Kuzey Carolina ve Güney Carolina’da, pirincin yanı sıra kumaş boyamada kullanılan ve yerel bitkilerden çıkarılan mavi bir boya olan çivit de üretiliyor ve ihraç ediliyordu.

1750’de Kuzey Carolina ve Güney Carolina sömürgelerinde 100.000’den fazla insan yaşıyordu. Her yerde olduğu gibi en güneydeki sömürgelerde de iç kesimlerdeki nüfus artışı küçümsenmeyecek bir düzeydeydi. İngiliz etkisinin yoğun olduğu kıyı kesimlerindeki ilk yerleşim bölgelerinde yaşamak istemeyen Alman göçmenlerle İskoçlar ve İrlandalılar iç bölgelere yayıldılar.

Kıyı bölgesinde verimli arazi elde edemeyenler ya da arazilerinin verimliliği tükenenler, batıdaki tepelerin zengin bir barınak olduğunu anladılar.

Karşılaşılan güçlüklerin çok büyük olmasına karşın, huzursuz yerleşimcilerin gelişi sürdü ve 1730’larda Virginia’nın Shenandoah Vadisi’ne akın etmeye başladılar. Kısa bir süre sonra iç kesimler çiftliklerle dolmuştu. Kızılderili ülkesinin hemen yanında yaşayan sınır aileleri kulübeler kurdular, ekim için vahşi doğada arazi açtılar ve mısır ve buğday yetiştirdiler.

Erkekler, “buckskin” diye bilinen, geyik ya da koyun derisinden yapılmış elbiseler giyiyor, kadınlar da evde dokudukları kumaşlardan giysi dikiyorlardı. Besinleri, geyik, yabani hindi ve balık etinden ibaretti. Kendilerine özgü eğlenceleri vardı: büyük mangal partileri,

danslar, yeni evliler için evlerine ısınma toplantıları, atıcılık ve kapitone (quilt) yorgan dikme yarışmaları. Kapitone yorgan dikmek, günümüzde de süren bir Amerikan geleneğidir.

TOPLUM, OKULLAR VE KÜLTÜR

Sömürgelerde güçlü bir asiller grubunun ya da orta sınıfın ortaya çıkmasını engelleyen önemli bir öge, oturmuş bir sömürge'de her isteyen sınırlar bölgesinde yeni bir yaşam kurabilme seçeneği olmasıydı. Bu nedenle, kıyı bölgelerindeki egemen kişiler, sınırlar bölgesine doğru toplu bir göç tehdidiyle karşılaşınca zaman zaman siyasal yöntemlerini, arazi bağıışı koşullarını ve dinsel uygulamaları liberalleştirmek zorunda kalıyorlardı.

Dağların eteklerine yönelik bu hareket, Amerika'nın geleceği açısından çok büyük bir önem taşıyordu.

Amerikan eğitim ve kültürünün sömürgeler döneminde atılmış olan temelleri de gelecek açısından aynı derecede önem taşımaktadır.

Harvard Üniversitesi, 1636'da Massachusetts'in Cambridge kentinde kuruldu. Yüzyılın sonlarına doğru, Virginia'da William and Mary Üniversitesi kuruldu. Birkaç yıl sonra da, ileride Yale Üniversitesi olacak olan, Connecticut Yüksek Okulu faaliyete geçti. Hükûmet tarafından varlığı sürdürülen bir okul sisteminin giderek yayılması ise bunlardan daha önemliydi. Kutsal Yazılar'ın öğrenilmesinin Püritenler tarafından ön planda tutulması, okuryazar olmaya verilen önemi vurguluyordu.

1647’de Massachusetts Körfezi Sömürgesi’nde “Büyük Saptırıcı Şeytan” Yasası yürürlüğe konuldu ve elliden fazla ailenin yaşadığı her kasabada bir üniversite hazırlık okulu (grammar school) kurulması zorunlu kılındı.

Kısa bir süre içinde, Rhode Island hariç, diğer tüm New England sömürgeleri bu örneği benimsedi. New England’a ilk gelen göçmenler kendi kütüphanelerini de beraberlerinde getirdiler ve Londra’dan kitap ithal etmeyi sürdürdüler. Henüz 1680’lerde bile Boston’daki kitapçılar çok sayıda klasiklere, tarihe, siyasete, felsefeye, fen bilimlerine, teolojiye ilişkin kitaplar ve edebî eserler satıyorlardı. İngiliz sömürgelerindeki birinci ve Kuzey Amerika’daki ikinci baskı makinesi, 1639’da Harvard Üniversitesi’nde kuruldu.

Pennsylvania’daki ilk okul 1683’te açıldı. Okulda, okuma, yazma ve muhasebe öğretiliyordu. Bundan sonra, her Quaker toplumunda çocuklara şu ya da bu biçimde ilk öğretimi sağlayan bir kurum açıldı. Günümüzde de “William Penn Charter School” adı altında Philadelphia’da hizmet veren Dostlar Devlet Okulunda (Friends Public School), klasik diller, tarih ve edebiyat konusunda daha ileri düzeyde eğitim veriliyordu. Okuldaki öğretim yoksullar için parasızdı; buna karşın, durumu elverişli olan velilerin eğitim ücreti ödemeleri gerekiyordu. Philadelphia’da, herhangi bir dinle bağlantısı olmayan, çok sayıda özel okulda dil, matematik ve doğa bilimleri öğretiliyordu ayrıca yetişkinler için de gece okulları vardı.

Kadınlar tümüyle göz ardı edilmemişlerdi fakat, öğrenim olanakları evde yapılabilen eğitimle sınırlı ka-

lıyordu. Özel öğretmenler, zengin Philadelphialıların kızlarına, Fransızca, müzik, dans, resim, şarkı, dil bilgisi ve hatta bazan da muhasebe dersleri veriyorlardı. XVII. yüzyılda Pennsylvania'nın entelektüel ve kültürel gelişmesi, büyük ölçüde, iki adamın hareketli kişiliğinde yansıma buldu: James Logan ve Benjamin Franklin. Sömürgecinin sekreteri olan Logan'ın mükemmel kütüphanesi, genç Franklin'in en son fen bilimleri eserlerini bulup okumasını sağladı. Logan, kitaplarının muhafazası için 1745'te bir bina yaptırdı ve hem binayı hem de kitaplarını kente bağışladı.

Franklin'in Philadelphia'daki entelektüel faaliyete katkısı daha da fazla oldu. Kurduğu bir tartışma kulübü, giderek Amerikan Felsefe Derneğini oluşturdu. Çabaları ayrıca, sonradan Pennsylvania Üniversitesi'ne dönüşen bir devlet akademisi kurulmasına yol açtı. Bir ödünç kitap verme kütüphanesinin kurulmasına yönelik çalışmalarda da Franklin baş rolü oynadı.

Onun "Kuzey Amerika'daki ödünç kitap verme kütüphanelerinin atası" olduğu söyleniyordu.

Güney sömürgelerinde, zengin büyük çiftlik sahipleri ve tüccarlar, çocuklarına öğretim sağlamak amacıyla, İrlanda'dan ya da İskoçya'dan özel eğitimci getiriyorlardı. Diğerleri, çocuklarını İngiltere'deki okullara gönderiyorlardı. Kıyı bölgesinde yaşayan üst sınıflar, bunlara ve benzeri olanaklara sahip oldukları için devlet tarafından öğretim sağlanmasına destek vermeye gerek görmüyorlardı. Ayrıca küçük ve büyük çiftliklerin dağınık olması da halk okulları kurulmasını zorlaştırıyordu. Virginia'da birkaç vakıf okulu vardı.

Syms Okulu 1647'de, Eaton Okulu 1659'da kuruldu. Buna karşın, öğrenme arzusu, yerleşik toplumların sınırlarında durmuyordu. Sınır bölgesindeki İrlandalılar ve İskoçyalılar, ilkel kulübelerde yaşamalarına rağmen, eğitime sıkıca bağlıydılar ve yerleştikleri yörelere eğitimli rahipler çekebilmek için büyük çaba gösteriyorlardı. Sömürgelerdeki yayın çalışmaları ise, büyük ölçüde New England'da görülüyordu. Bu bölgede, genellikle dinsel konular üzerinde duruluyordu. Basında en yaygın görülen yazılar vaaz metinleriydi. Ünlü bir Püriten rahibi olan Cotton Mather, yaklaşık 400 yapıt üretmişti. Başyapıtı olan *Magnalia Christi Americana*, New England tarihinin gösterişini sergiliyordu; fakat, o günlerin en beğenilen yapıtı, yine bir din adamı olan Michael Wigglesworth'un, kıyamet gününü ürkütücü bir biçimde anlatan *The Day of Doom* (Kıyamet Günü) adlı uzun şiiriydi. 1704 yılında Masachusetts'in Cambridge kentinde sömürgecinin ilk başarılı gazetesi yayına başladı. 1745'e gelindiğinde sömürgeler genelinde 22 gazete yayımlanıyordu.

New York'ta 1733'te yayımlanmaya başlayan ve hükûmet karşısındaki muhâlefeti temsil eden *New York Weekly Journal* (New York Haftalık Gazetesi) sahibi Johann Peter Zenger aleyhine açılan dava, basın özgürlüğü ilkesinin benimsenmesi yolunda atılan önemli bir adımı oluşturdu. Gazete iki yıl yayımlandıktan sonra, sömürge valisi, Zenger'in alaycı taşlama yazılarına daha fazla dayanamadı ve onu ayaklanmaya teşvik edici iftiralar yayımlamak suçlamasıyla hapse attırdı.

Zenger, dokuz ay süren mahkemesi sırasında, gaze-

tesini hapisneden yönetmeyi sürdürdü ve durum tüm sömürgelerde büyük bir ilgi yarattı. Zenger'i savunan ünlü avukat Andrew Hamilton, onun yayınladığı iddialar doğru olduğu için ortada bir iftira bulunmadığını ileri sürdü. Jüri onu suçsuz buldu ve Zenger serbest bırakıldı.

SÖMÜRGE HÜKÜMETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Sömürgelerdeki gelişmenin her aşamasında, İngiltere Hükümetinin denetleme etkisi bulunmayışı çarpıcı bir özellik oluşturmıştır. Georgia dışındaki tüm sömürgeler, ya hisseli şirketler ya da saray tarafından verilen imtiyazlara dayalı feodal mülk sahiplikleri olarak ortaya çıkmıştır. Gerçekte, Kral'ın Yeni Dünya yerleşimleri üzerindeki egemenliğini hisseli şirketlere ya da mülk sahiplerine devretmiş bulunması, Amerika'daki sömürgecilerin dış denetlemelerden kurtulmuş olduğu anlamına gelmemektedir. Söz gelimi, Virginia Şirketi'ne bağışlanan imtiyaza göre tüm hükümet yetkisi şirketin kendisine verilmişti. Buna karşın saray, şirket merkezinin İngiltere'de olmasını istiyordu.

Böylelikle, Virginia'daki Yerleşimciler, sanki Kral'ın mutlak egemenliği sürüyormuş gibi, kendi hükümetleri konusunda hiç söz sahibi olmayacaklardı. Buna karşın sömürgeler, saraya tabi olduklarını asla düşünmediler. Aksine, temelde, Londra'daki makamlarla gevşek bağlantıları bulunan, İngiltere'nin kendisine benzeyen topluluklar ya da devletler oldukları görüşünü korudular. Dış kaynaklı mutlak yönetim, şu ya da bu şekilde ortadan kalktı. İngilizlerin siyasal özgürlük yolundaki uzun süreli mücadele geleneklerinin mirasçısı olan sömürgeciler, özgürlük kavramlarını Virginia'nın

ilk imtiyaz belgesine işlediler. Buna göre, İngiliz sömürgeciler, “bu İngiltere Krallığı’nda doğmuş ve ona tabi imişler gibi” tüm özgürlüklerden, ayrıcalıklardan ve bağımsızlıklardan yararlanacaklardı. Bu nedenle Magna Carta ile örf ve adet hukukunun tanıdığı haklara sahip olacaklardı. 1618’de Virginia Şirketi, kendisi tarafından atanmış olan valiye bir talimat göndererek büyük çiftliklerdeki özgür yerleşimcilere, sömürgecinin gönencine ilişkin kararları almak için vali ile ve atanmış meclisle birlikte çalışacak temsilcilerini seçme hakkı verilmesi gerektiğini bildirdi.

Sömürge döneminde alınan en kapsamlı önlemlerden bazıları bunlardı. O günden başlayarak, sömürgecilerin kendi hükümetlerinde söz sahibi olmaları genellikle benimsendi. Çok kez kral da, yeni imtiyazlar verirken, kendilerini etkileyecek yasaların çıkarılması sırasında özgür yerleşimcilerin de söz sahibi olacaklarını ilgili belgelerde belirtti. Bu nedenle, Maryland’da Calvertlere, Pennsylvania’da William Penn’e, North ve South Carolina’daki mülk sahiplerine ve New Jersey’deki mülk sahiplerine verilen imtiyaz belgelerinde, yasaların “özgür yerleşimcilerin izniyle” çıkarılacağı hükmü yer aldı.

New England’da, diğer sömürgelere oranla, yıllar boyunca daha belirgin bir öz yönetim uygulaması görüldü. Mayflower gemisiyle gelen Pilgrimler, “daha iyi yönetilmemizi ve güvencede olmamızı sağlamak amacıyla bir siyasal kuruluştaki toplanmak ve bu kuruluş aracılığıyla, sömürgecinin genel yararı için gerekli ve uygun olacağı düşünülen adil ve eşit yasaları, karamnameleri, tüzükleri, anayasaları ve makamları kabul etmek, kurmak ve düzenlemek...” için,

“Mayflower Sözleşmesi” denilen belgeyi kabul ettiler. Pilgrimlerin, kendi kendini yönetme sistemi geliştirmelerinin yasal bir dayanağı olmamakla birlikte, bu harekete karşı çıkan olmadı ve Plymouth’taki yerleşimciler, sözleşme uyarınca dışarıdan müdahâle olmaksızın uzun yıllar kendi işlerini kendileri yürüttüler. Kendi kendini yönetme hakkı verilmiş olan Massachusetts Körfezi Şirketi’nde de buna benzer bir durum gelişti. Böylelikle, tüm yetkiler sömürgeci oturan kimselere bırakıldı. Başlangıçta, şirketin Amerika’ya ilk gelmiş olan bir düzine dolayında üyesi, otokratik bir yönetim kurmayı denedi fakat kısa bir süre sonra diğer sömürgeciler kamu yönetiminde söz sahibi olmak istediler ve istekleri kabul edilmezse bunun kitle hâlinde göçe neden olacağını belirttiler. Bu tehdit karşısında şirket üyeleri gerilediler ve hükümetin yönetimi seçilmiş temsilcilere devredildi. Anılan gelişmeden sonra Connecticut ve Rhode Island gibi diğer New England sömürgeleri de, herhangi bir hükümet otoritesinin dışında olduklarını açıklayarak ve Pilgrimlerin Plymouth’ta kurduklarını örnek alan siyasal sistemlerini geliştirerek kendi kendilerini yönetmeyi başardılar. Yalnız iki sömürgeye ilişkin imtiyaz belgelerine özyönetim hükmü konulmamıştı. Bu yerlerden biri, II. Charles’in kardeşi (daha sonra Kral II. James olacak olan) York Dükü’ne bağışlanan New York, diğeri de bir “mutemetler” grubuna bağışlanan Georgia idi. İki sömürgeci de yönetim hükümleri kısa ömürlü oldu ve sömürgecilerin yasama kuruluşlarında temsil edilme konusundaki ısrarlı taleplerine direnemeyen yetkililer kısa sürede boyun eğdiler. Sömürgelerin çoğu sonuçta kraliyet sömürgeleri oldu; fakat, XVII. yüzyılın ortalarında İç Savaş (1642-

1649) ve Oliver Cromwell'in Püriten Topluluğu ve Egemenliği faaliyetleri ile uğraşan İngilizler, etkili bir sömürge politikası güdecek durumda değillerdi. II. Charles'in ve Stuart hanedanının 1660'ta yeniden başa geçmesinden sonra, İngiltere, sömürge yönetimine daha çok zaman ayırma fırsatını elde etti. Yine de etkili olamadı ve uyumlu bir plan yürütemedi; sömürgeler de genelde kendi başlarına bırakıldı. Geniş bir okyanusun neden olduğu uzaklık da sömürgelerin denetlenmesini güçleştiriyordu. İlk günlerde Amerika'da yaşam koşullarının özelliği de işleri zora soktu. Yerleşimciler, sınırlı yüzölçümüne sahip ve kalabalık kentlerle dolu olan ülkelerden, ucu bucağı yokmuş gibi görünen topraklara gelmişlerdi. Bu tür bir kıtada, doğal koşullar güçlü bireyselliğe neden oluyor ve herkes kendi kararını kendi vermeye alışıyordu.

Hükûmet uzak kesimlere çok yavaş erişebildi ve sınır bölgelerinde sık sık kargaşalık yaşandı. XVIII. yüzyılın başlarında yürütülen sömürge siyaseti, XVII. yüzyıldaki İngiliz siyasetini andırıyordu. Şanlı Devrim, İngiltere'de Parlamantonun üstünlüğünü yinelemişti fakat sömürge valileri, Kral'ın İngiltere'de yitirmiş olduğu gücü sömürgelerde uygulamak istediler.

İngiltere'deki olayların farkında olan sömürge meclisleri, "haklarını" ve "özgürlüklerini" kabul ettirmeyi denediler. XVIII. yüzyıla gelindiğinde, sömürge meclisleri, İngiltere Parlamantosundakilere benzer iki belirgin güç elde etmişlerdi: vergi alınmasında ve harcama yapılmasında oy sahibi olma hakkı ve sadece valinin önerilerine uygun davranma yerine yasama işlemleri başlatma hakkı.

Meclisler anılan haklarını, hem kraliyet valilerinin gücünü frenlemek hem de kendi güçlerini ve etkilerini arttıracak yeni önlemler almak için kullandılar. Meclislerle valiler arasında sık sık görülen çatışmalar, sömürgecilerin, Amerikan ve İngiliz çıkarları arasındaki ayrılıkları görmelerine yaradı. Çok kez, krallık yetkilileri sömürge meclislerince yapılanların önemini anlamadılar ve onları göz ardı ettiler. Buna karşın, anılan çabalar örnekler ve ilkeler yarattı ve gide-rek sömürge “anayasalarının” parçası hâline geldi. Sömürge meclisleri böylelikle kendi kendini yönetme hakkını geliştirdiler. Zamanla, sömürge yönetiminin merkezi Londra’dan eyalet başkentlerine kaydı.

FRANSIZ VE KIZILDERİLİ SAVAŞI

Fransa ve İngiltere, XVIII. yüzyıl boyunca Avrupa’da ve Antillerde belirli aralıklarla bir dizi savaşa giriştiler. İngiltere, bu savaşlardan, özellikle şeker üretimi bol olan Antil adalarında belirli çıkarlar elde ettiyse de, çatışmalardan genellikle bir sonuç alınamadı ve Fransa, 1754’te Yedi Yıl Savaşı başlayana kadar Kuzey Amerika’daki güçlü konumunu sürdürdü. O güne gelindiğinde, Fransa, Kanada’daki ve Büyük Göller çevresindeki çok sayıda Kızılderili kabilesiyle güçlü ilişkiler kurmuş, Mississippi Nehri’ni ele geçirmiş ve bir dizi kale ve ticaret merkezi kurarak Quebec’ten New Orleans’a kadar uzanan hilal biçiminde bir imparatorluk yaratmıştı. Bunun sonucu olarak İngilizler, Appalachian

Dağları'nın doğusundaki dar bir şeride sıkışıp kalmışlardı.

Fransa sadece İngiltere İmparatorluğunu tehdit etmiyor, aynı zamanda, Mississippi Vadisi'ni elinde tutarak batıya yayılmalarını sınırlayabildiği Amerikan sömürgecileri için de bir tehlike oluşturunuyordu. 1754 yılında, günümüzde Pennsylvania'nın Pittsburgh kentinin bulunduğu yerdeki Duquesne Kalesi'nde Fransız kuvvetleri ile Virginialı bir büyük çiftlik sahibi ve arazi ölçümcüsü olan, yirmi iki yaşındaki George Washington'un komuta ettiği Virginia milisleri arasında silahlı çatışma çıktı.

Londra'daki Ticaret Kurulu, New York, Pennsylvania, Maryland ve New England sömürgelerinin temsilcilerini bir toplantıya çağırarak çatışmaya bir çözüm bulmayı denedi. New York'un Albany kentinde yapılan ve Albany Kongresi diye bilinen toplantıda, 10 Temmuz'dan 19 Temmuz'a kadar Iroquois Kızılderilileri ile görüşülerek, ilişkilerin düzeltilmesine ve onların İngilizlere karşı sadakatleri güvence altına alınmaya çalışıldı. Delegeler ayrıca "varlıklarının korunması için kesinlikle gerekli olan" bir Amerikan sömürgeleri birliğini ilan ve Albany Birlik Planı'nı kabul ettiler. Benjamin Franklin tarafından kaleme alınan plana göre, Kral'ın atayacağı bir başkan, sömürge meclislerinin seçeceği delegelerin katıldığı bir büyük konseyle birlikte çalışacak ve konseyde her sömürge, genel hazineye yaptığı mali katkıya uygun olarak temsil edilecekti. Anılan kuruluş, savunma, Kızılderililerle ilişkiler, ticaret ve batıda yerleşim konularından sorumlu olacağı gibi vergileme yetkisi de bulunacaktı. Ancak, ne vergi koyma ne de batı bölgesinin geliştirilmesi yetkisini merkezi bir otoriteye vermek iste-

yen sömürgelerin hiçbirini Franklin'in planını kabul etmedi. Stratejik konumunun üstünlüğü ve önderlerinin becerisi sayesinde İngiltere, sadece küçük bir kesimi Batı Yarıküresi'nde yapılan Yedi Yıl Savaşı'ndan zaferle çıktı.

Fransa, 1763'te imzalanan Paris Barış Antlaşması ile Kanada, Büyük Göller ve Yukarı Mississippi Vadisi'ni İngilizlere terk etti. Kuzey Amerika'da bir Fransa imparatorluğu düşü böylece sona erdi. Fransa karşısında zafer kazanan İngiltere, o güne kadar göz ardı ettiği, imparatorluğunu yönetme sorunu ile başa çıkmak zorundaydı. Londra, savunmayı, çeşitli bölgelerin ve halkların birbirinden farklı çıkarlarını bağdaştırmayı ve imparatorluğun yönetim giderlerinin daha eşit dağılımını sağlamak için, artık çok yaygınlaşan arazilerini bir düzene sokmak zorundaydı. Yalnız Kuzey Amerika'da bile İngiliz topraklarının yüz ölçümü iki kat artmıştı. Atlantik kıyısı boyunca uzanan dar şeride, olağanüstü genişlikteki Kanada ve Mississippi Nehri ile Allegheny Dağları arasında kalan topraklar da eklenmişti ki bu bile başlı başına bir imparatorluk demekti. Büyük ölçüde Protestan ve İngiliz olan nüfusa, Quebec'teki Fransızca konuşan Katolikler ve kısmen Hristiyanlaşmış Kızılderililer de katılmıştı. Eski toprakların ve yeni eklenenlerin yönetilmesi ve savunulması için büyük miktarda paraya ve çok sayıda personele gereksinim vardı. Eski sömürge sisteminin bu işler için yeterli olmadığı açıktı.

PÜRİTENLİK

Püritenlik 16. yüzyıl sonuyla 17. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan ve İngiltere Kilisesi'ni Katolikliğin kalıntıla-

ından arındırmayı amaçlayan bir dinsel hareketti. Hristiyanlığı yeni bir gözle okumaktan yana olan Püritenler Kitabı Mukaddes'e bağlılığı ve ilk Hristiyanlık ilkelerine dönüşü savunuyorlardı.

Universal Jewish Encyclopedia, Püritenliği şöyle tanımlıyor:

“Etik yapısı Tevrat'la tümüyle eş olan Püritenlik, 'İngiliz Yahudiliği' olarak adlandırılmıştır.”

Püritenlik, Calvinizm'in William Tyndale adlı bir Protestan tarafından kurulmuş ve İngiltere'de gelişmiş olan bir koluydu. Kısa sürede sayıları ve güçleri artan Püritenler, kendisi de bir Püriten olan Cromwell'in kralı devirip başa gelmesinin ardından İngiltere'de iktidarı büyük ölçüde ele geçirdiler.

İngiliz devriminin önderi Oliver Cromwell (1599-1658) Kral I. Charles'e karşı mücadelenin öncüsüydü. Kral, “Uzun Parlamento” (1640-53) adı verilen parlamentoyu toplantıya çağırdı. İlk olarak 1640'ta toplanan bu parlamento kralın kişisel yönetimine karşı çıkarak kendi varlığını garanti edecek yetkiler talep etti.

Bunun üzerine kral ile karşı karşıya geldi. Böylece ülke parlamento ile kralcılar (Royalist, monarşist) arasında bölünmüş oldu.

Londra, Bristol ve Norwich gibi kentler parlamento-nun ordusu tarafından kontrol edilirken kuzeydeki bazı İngiliz kentleri ile Wales kralcılarının kontrolü altındaydı. İngiliz Devrimi'nin üssü asıl İngiltere (England), kralcılarının üssü Wales (Galler) toprakları oldu.

İskoçya ve İrlanda o tarihte henüz birliğe dâhil değillerdi. 1642'de iki taraf arasında iç savaş patlak verdi.

Bu iç savaş 1648'e dek sürdü. İç savaşın ilk evresini (1642-45/46) Cromwellciler kazandı. İskoçya'ya sığınmak zorunda kalan kral daha sonra parlamentoya teslim edildi. 1649'da parlamento Kral Charles I'in ölüm kararını onayladı ve İngiltere'de cumhuriyet ilan etti.

1653'te Uzun Parlamento Cromwell tarafından dağıtıldı. 1689'da kansız bir devrimle özel mülkiyeti güvenceye alan yasaların yanı sıra, söz özgürlüğü, vb. gibi kişisel özgürlükler ve haklar (Bill Of Rights diye bilinen) ilan edildi. Mutlakîyetin yerini bir Anayasal Monarşi aldı ve Kuvvetler Ayrılığı ilkesi benimsendi. İngiliz devriminde Püritenler, Presbyterian Partisi, Bağımsız Parti ve İngiliz devriminin en radikal partisi olan Leveller Partisi gibi partiler ve gruplar mevcuttu. Bu partiler dinsel bir görünüm sergiliyorlardı ve aralarındaki dinsel ayrılıklar da farklılık konusuydu.

17. Yüzyıl İngiliz Devrimi'nin önderi Cromwell ve İngiliz halkının "kendi devrimleri" için gerekli dili, ülkeleri, tutkuları ve hayalleri Tevrat'tan almışlardı. İşte Püritenlerin yıldızı bu dönemde çok parladı ve çok güçlendiler. Cromwell'in ardından iktidarı yitirseler de Anglo-Sakson kültüründe derin izler bıraktılar.

Püritenler, Amerika'da da önemli rol oynadılar ve Yeni Dünya'nın sömürgeleştirilmesine öncülük yaptılar. Amerikan kültürü de Püritenlikten etkilendi. Bugün ABD'deki köktenci ve evanjelik Protestan mezhepleri Püritenlerin devamı sayılabilir. Hatta, Amerikan dış politikasının bugün bile önemli bir "Püriten Etkisi" taşıdığı kabul edilir.

Asıl ilginç olansa Püritenlik-Yahudilik ilişkisidir. "Yahudi Ansiklopedisi" Judaica, Püritenlik'ten, "Judai-

zers" (Yahudiciler/Yahudi sempatizanları) başlığı içinde söz ediyor. "Judaizers" deyimini ise şöyle açıklıyor:

"Judaizer: Yahudi olmadığı halde Yahudi dininin bir kısmını ya da bütünüünü uygulayan veya Yahudi olduğunu öne süren kimse."

Bu sınıfa dâhil ettiği Püritenler için de aynı sayfada şunları söylüyor:

"İngiltere ve Amerika dahil, Kuzey Atlantik'te Püritenliğin güçlenmesiyle birlikte Tevrat'ın incelenmesi ve buna bağlı olarak da 'Yahudileşme' (judaizing) hareketleri başladı. Bu İbrani dilini kullanma, anayasanın Tevrat'a dayandırılması ve Sabbath'ın Yahudi dinine göre kutlanması taleplerine kadar vardı."

Yahudilik gibi ahiret değil, dünya merkezli bir felsefeye dayanan Püritenlik, kapitalizmin gelişmesinde de kilit rol oynamıştı. Bu "judaizer" mezhep, zenginliği bir seçkinlik belirtisi sayarak İngiltere'de kapitalist burjuvazinin oluşmasına ve parlamento rejiminin gelişmesine katkıda bulundu. Püritenliğin dana sonra liberal Protestanlığın gelişmesinde de katkısı oldu.

Püriten mezhebinin Yahudilikle olan bağlantıları ise diğer Protestan mezheplerini bile geride bırakacak düzeydeydi. Gerçekten de Püritenlik, "İngiliz Yahudiliği"ydi. Püritenliğin özelliği, Protestanlıktaki Eski Ahit bağlılığını daha da ileri götürmüş ve böylece de "Yahudi olmadığı halde Yahudi dinini uygulayan ya da Yahudi olduğunu öne süren kimse", yani "judaizer" sıfatını hak etmiş olmasıdır.

Püritenler, özellikle Tevrat'ın kurallarını çok titiz bir

şekilde uyguluyor ve Hristiyan öğretisi içinde de özellikle Yeni İsrail diye adlandıran Aziz Paulus'a büyük ilgi gösteriyorlardı. Püritenler, kendilerini Tevrat'taki Yahudilerle özdeşleştirerek yeni bir Yahudi kimliği kazandılar. Çocuklarına, Samuel, Benjamin, Amos, Sarah veya Judith gibi Yahudi isimleri takıyorlardı.

Püritenlerin Tevrat'a bu denli bağlanmaları, doğal olarak Yahudilere karşı da büyük bir hayranlık beslemelerine neden oldu. Tevrat bir bütün olarak kabul edilince, Tevrat'ın sürekli övdüğü Yahudilerin "üstün ırk" olduğunu da kabul etmek zorunda kalıyorlardı.

Bu durum, Püritenlerin, devrin Yahudilerine "stratejik" yardımlar yapmalarını da sağladı. O dönemde İngiltere'de Yahudi yoktu. İngiliz kralı 13. yüzyılın sonlarında "tefecilik yapıp, halkı sömürdükleri" gerekçesiyle Yahudileri ülkesinden sürmüştü.

Ama Yahudiler İngiltere'ye geri dönmek istiyorlardı çünkü Kutsal Kitap'larında "Mesih gelmeden önce Yahudiler tüm dünyaya yayılmalıdır." hükmü yer alıyordu. Püritenler, baştacı ettikleri Tevrat'ın bu kehanetine dayanarak, hayran olup "üstün ırk" saydıkları yahudilerin bu kehaneti gerçekleştirme projesine heyecan ve "ihlas"la destek verdiler.

"A History of Jews" adlı kitabında Paul Johnson, Püritenlerin, Yahudi önde gelenlerinin "Mesih'in gelişinin şartlarını oluşturma" projesine verdiği desteği şöyle açıklıyor:

"1649'un zafer sarhoşu günlerinden birinde, Cromwell, Amsterdam'da yerleşmiş bulunan Püriten sömürgesinden bir rica mektubu aldı.

Mektup, Anne ve Ebenezer Cartright tarafından yollanmıştı ve onu Mesih'in ikinci defa gelişini hızlandır-

ması konusunda zorluyordu. Kutsal Kitap'ın kehanetine göre bunun için Yahudilerin 'dünyanın uçlarına' kadar yayılmaları gerekiyordu ancak bu kehanet gerçekleşmiyordu, çünkü İngiltere'de Yahudi topluluğu yoktu."

Yahudi tarihçi Eli Barnavi ise Püritenlerin Yahudilerin yalnızca İngiltere'ye değil, Kutsal Topraklar'a dönmeleri için de hizmete hazır olduklarını bildiriyor:

Püritenliğin güçlenmesi, İngiltere'ye, Yahudilere karşı yeni bir bakış açısı kazandırdı. Calvinizmin militan bir biçimde uygulandığı bu tarikatın mensupları Yahudilere karşı-Püriten teolojisinin temeli olan Tevrat kültürü ve dilinin koruyucuları oldukları için-büyük bir saygı ve sevgi duyuyorlardı. Püritenlerin inancına göre Mesih'in ikinci gelişinden önce, Yahudilerin Kutsal Toprak'lara dönmeleri gerekiyordu."

Bir başka Yahudi yazar, Regina Shariff, "Non-Jewish Zionism" (Yahudi Olmayanların Siyonizmi) adlı kitabında konuyu şöyle açıklıyor:

"Amsterdam'daki Püriten sömürgesinin başı Cart-right mektubunda şunu da belirtti: Bu İngiliz Devleti, Hollanda'dan gelen yeni yurttaşlarıyla, İsrail'in oğullarını ve kızlarını Vaadedilmiş Topraklar'a, ataları İbrahim'in İshak'ın ve Yakup'un topraklarına, gemilerle taşıyacak olan ilk ve en istekli ülke olacaktır."

Püritenlerin verdiği bu "siyonizme destek" vaadi gerçekten de yerine getirilmiştir.

20. yüzyılda Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak

için destek arayan siyonist liderler, en büyük yardımı "Hristiyan Siyonistler" olarak tanımlanacak olan ve Püritenlerin devamı durumundaki Köktenci Protestan kiliselerinden aldılar. Öyle ki, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması için ilk önemli politik desteği veren Lord Balfour'un bu kararında, politik hesaplarından daha çok, Kutsal Topraklar'ın Tanrı tarafından Yahudilere verilmiş olduğunu öngören dini inançları geliyordu.

Bu Püriten etkisi sonucunda Yahudiler İngiltere'ye tekrar kabul edildiler. Cromwell, büyük dostu Amsterdam hahamı Menasseh Ben İsrail'i İngiltere'ye davet ederek, Püritenlerin parlamentodaki desteği sayesinde, Yahudileri İngiltere'ye kabul etti. İngiltere'ye giren Yahudi cemaati kısa sürede büyük ekonomik güç kazanmış, Rothschild hanedanı bu cemaatin içinden çıkmıştır. Sömürgeciliğin Uzak Doğu'daki en önemli temsilcisi olan British East India Company (İngiliz Doğu Hindistan Şirketi)'nde de İngiliz Yahudilerinin büyük hissesi ve şirket yönetiminde rolü vardır.

PÜRİTENLER AMERİKA'DA...

Püritenlerin, taşıdıkları "judaizer" (Yahudici/Yahudi sempatizani) misyonu, yalnızca İngiltere ile sınırlı kalmadı. Püritenlik, bir başka ülkeyi daha etkileyerek onu da kendi çizgisine oturtup "judaizer" yapacaktı.

Püritenlik, İngilizce konuşan halklar arasında 16 ve 17 yüzyıllardaki en yaygın Protestan mezhebi konumundaydı. Amerika'daki -ya da o zamanki adıyla New England'daki- Püriten çağı ise 1620'de Massachusetts'deki kurulan büyük Püriten sömürgesi ile başladı.

Aslında Kuzey Amerika'da kurulan tüm İngiliz sömürgelerinde Püriten etkisi vardı. Massachussetts'te ve daha sonra da Plymouth'da kurulan büyük Püriten sömürgeleri ise genişleyerek tüm New England'a yayıldılar.

Britannica'nın İngilizce baskısı, Amerikan Püritenleri ile ilgili olarak şunları kaydediyor.

"Avrupa sömürgeleştirme tarihinde hiçbir sömürge Massachussetts sömürgesinin ulaştığı zenginlik seviyesine ulaşamadı. Sömürgeyi kuran Püritenlerin amacı Amerika'nın uçsuz bucaksız topraklarında yeni bir Siyon yaratmaktı. Bu, İngiltere'de sağlanan reformasyonun bir benzerini oluşturmalarını sağlayacaktı... Püriten mirası, Amerikan ruhunun şekillenmesinde şüphesiz büyük bir faktör olarak yerini aldı."

Püritenler, kendilerini Eski Ahit'e öylesine kaptırmışlardı ki Amerika'ya New England (Yeni İngiltere) yerine New Israel (Yeni İsrail) adını vereceklerdi. Püritenlik Amerika'nın kuruluşunda böylesine önemli rol oynayıp "Amerikan ruhunu şekillendirirken", bu ülkeye "Yahudici/Yahudi sempatizanı" (judaizer) misyonunu da yükledi elbette. Püritenlik, daha sonra gelişen tüm Amerikan Protestanlığını da etkisi altına almıştır.

Püritenler, Yeni Dünya'ya Tevrat'ın içerdiği vahşet boyutunu da getirmişlerdi. Tevrat, Yahudilerin, Filistin'i sözde haksız olarak gasp etmiş Kenan halkına karşı girişecekleri savaşta uygulamaları gereken bazı vahşet emirleri içerir. Bu vahşet emirleri, geçmiş yıllarda İsrail ordusu tarafından Filistinliler'e karşı uygulandı ancak bunun ilk büyük örnekleri Amerika'da Püritenler tarafın-

dan gerçekleştirilen soykırımlardı.

Kendilerine rehber olarak Tevrat'ı kabul etmiş olan Püritenlerin kendileri de Amerika topraklarında uyguladıkları vahşetler için Tevrat emirlerini referans kabul etmişlerdir. Noam Chomsky, Year 501: The Conquest Continues (Yıl 501: İşgal Sürüyor) adlı kitabında Amerikan yerlilerinin Kristof Kolomb'la başlayan baskı ve "etnik temizlik" dolu tarihine el atıyor. Püritenlerin, Amerika'yı "Vaadedilmiş Toprak" olarak gördüklerini, üzerindeki Kızılderilileri de "Kenan Halkı" saydıklarını bildirdikten sonra Püriten vahşetini şöyle anlatıyor:

"New England'daki ilk büyük soykırım hareketlerinden biri, 1637'de Pequot Kızılderilileri'nin yok edilmesi idi. Sömürgeci Püritenlerin, uyguladıkları bu vahşeti göklere çıkaran resmî açıklamaları ise şöyleydi: 'Yeryüzü cennetinde Tanrı'nın istemediği bu Pequot yerlileri temizlendi. Öyle ki, şükürler olsun, artık Pequot ismi taşıyan kimse kalmadı.'"

Katliamı uygulayan Püritenler, yaptıkları işi tümüyle dinî liderlerinin kontrolünde gerçekleştiriyorlardı. Böylece de 'kutsal misyon'larını yerine getiriyorlardı. Öyle ki, Kızılderili erkek, kadın ve çocuklar tümüyle Eski Ahit emirlerine göre katlediliyorlardı. Kendi kullandıkları Tevrat deyimlerine göre, Püritenler, Kızılderili çadırlarını 'kızgın ateşli fırınlara' döndürüyorlar, içindeki kurbanları Tevrat deyiimiyle 'olabilecek en kötü ölümle' öldürüyorlardı. Bir başka Tevrat ayetinin deyiimiyle ölenler 'ateşin içinde kızarıyor, ancak oluk oluk akan kanları ateşi söndürüyor'du. Katliamı uygulayanlar ise 'Rab (Yehova)'nin övgüsüne layık' oluyorlardı.

Bundan birkaç yıl sonra ise New York bölgesindeki yerlilerin 'temizlenmesi' operasyonu düzenlendi. Örneğin, Şubat 1643'te Güney Manhattan'da Hollandalı askerler tarafından Algonquin Kızılderililerine karşı gerçekleştirilen ve David de Vries tarafından aktarılan katliam şöyleydi:

“Askerler pek çok Kızılderili'yi uykularında öldürdüler. Annelerinin göğüslerinden çekilip alınan bebekler anne ve babalarının gözleri önünde kılıçla parçalanıyor ve bebeklerin parçaları ateşe atılıyordu. Kundaktaki bebekler beşikleri içinde parçalanıyor, kafaları eziliyor, en taş-yürekli adamın bile vicdanını sızlatacak bir vahşilikle öldürülüyorlardı. Bazı bebekler nehre atıldı, onları kurtarmak için anne ve babaları da suya atladı. Ama askerler ne çocukların ne de anne-babaların sudan çıkmalarna izin vermediler, hepsi boğuldu.”

Modern dünyanın uygulamaktan bir türlü vazgeçmediği vahşetin ardında, bir de bu tür bir "judaizer" geleneği yatmaktadır.

Püritenlerin uyguladıkları vahşetin İbrani öğretisine dayandığına, ünlü İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee de dikkat çeker. Amerikalı sosyolog Thomas F. Gossett'in *Race: The History of an Idea in America* (Irk: Amerika'daki Bir Düşüncenin Tarihi) adlı kitabında Toynbee'den şu alıntıyı yapıyor:

"Amerika'daki İngiliz sömürgecilerinin Eski Ahit üzerinde yoğunlaşmaları, onlara, dinsizleri yok etmekle görevli seçilmiş bir halk oldukları inancını vermişti.”

Toynbee'nin bu sözlerini aktaran Gossett ise şöyle yazıyordu:

"Tevrat'taki İsraililer Kenan halkını nasıl yok ettiler-se Massachusettes sömürgesindeki İsraililer (yani Püritenler) de Kızılderilileri öyle yok ettiler."

Püritenlerin, "Amerikan ruhu"na enjekte ettikleri bu "judaizer" etki, Amerika'nın Yahudilik konusundaki yaklaşımını bugüne dek yönlendirmiştir. Amerikan Protestanlığı, Püriten düşüncesinin bir devamı olarak Yahudilerin hep "seçilmiş ırk" olduğu düşüncesini benimsemiştir. Amerikan-İbrani ilişkilerinin tarihsel gelişimini inceleyen İsrail In The Mind of America (Amerika'nın Zihnindeki İsrail) adlı kitapta, Amerikan Protestanlığının taşıdığı bu ilginç misyon, ayrıntılarıyla inceleniyor.

"Israel In the Mind of America" kitabında üzerinde durulan bir isim, William Eugene Blackstone ise hem Amerikan elitinin Yahudiliğe bakışını hem de Protestanlık-Yahudilik paralelliğini göstermesi açısından oldukça ilginçtir.

1878'de Blackstone, büyük eseri 'Jesus Is Coming'i (İsa Geliyor) yayınladı ve kısa sürede ün kazandı. Evanjelik cemaatleri onu alkışladılar. Kitabı bir milyonun üstünde sattı ve İbraniceyi de kapsayan 48 dile çevrildi.

Blackstone, arkadaşları Dwight L. Moody ve Cyrus I. Scofield ile birlikte, Kutsal Kitab'ın Yahudilerin 'Tanrı'nın seçilmiş halkı' olduğu şeklindeki hükmünün hâlâ geçerli olduğunu savundu. Aralarında John D. Rockefeller, Cyrus McCormik, J. Pierpont Morgan gibi ünlü işadamlarının, politikacıların ve parlamento sözcüsünün, senatörlerin, hâkimlerin, avukatların, gazeteci-

lerin bulunduğu 413 seçkin Amerikalı Blackstone'un bu fikrine destek verdi. Yahudilerin seçilmiş halk olduğunu destekleyenler, Amerikan elitinin kapsamlı bir listesi durumundaydı.

Blackstone, daha sonra Rusya'dan göçen Yahudilerin söz konusu olduğu dönemde, şu öneriyi getirdi: "Niçin Filistin'i Yahudilere vermiyoruz?"

Blackstone, 1878 Berlin Anlaşması ile birer Osmanlı eyaleti olan Bulgaristan ve Sırbistan'ın Bulgarlara ve Sırlara verildiğini hatırlatıyor ve şöyle diyordu:

"Bulgaristan'ın Bulgarlar'a, Sırbistan'ın da Sırlara ait olduğu kadar, Filistin de Yahudilere ait değil mi?"

Yahudi devleti, aynı Bulgaristan ve Sırbistan gibi Osmanlı Hükûmetinden anlaşma sonucu alınarak Filistin toprakları üzerine kurulabilirdi... Böylece Amerikalı bir Protestan olan Blackstone, Avrupalı bir Yahudi olan Theodor Herzl'den yıllar önce siyasi siyonizmi ortaya atmıştı....

Blackstone'un ölümünden iki yıl önce, 1933'te Chicago'daki Protestan cemaatine yazdığı mektupta, asırlar önce Püritenlerin eliyle Amerika'ya yüklenmiş olan misyonun hâlâ geçerli olduğunu vurguluyor ve 'İsrail'in uyanışıyla şimdi her zamankinden daha çok ilgileniyorum' diye yazıyordu, "Dualarımız sayesinde beklenen Mesih'lerine kavuşabilirler."

Amerika'daki Protestan cemaatlerinin önemli bir bölümü, bugün de aynı etkiyi taşımaktadır. ABD'deki köktenci Protestan cemaatleri, İsrail'i "Tanrı'nın yerine gelmiş bir vaadi" olarak değerlendirirler. İsrail'e yapılan Amerikan yardımı hakkındaki en ufak bir eleştiri, bu ce-

maatlerden büyük tepki alır.

İsrail Devleti, Tevrat'ta adı geçen Yahudilerle özdeşleştirilirken Gazze ve Batı Şeria'da yaşayan Filistinliler, Kenan Halkı olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki, bu cemaatler, Amerika'nın gücünü koruyabilmesini de İsrail'e yaptığı desteğe bağlamaktadırlar. Sayıları kırk milyonu aşan Evanjelik Protestanların liderlerinden Jerry Falwell, "Diğer milletler İsrail milletine nasıl davranıyorsa Tanrı da onlara öyle davranır." demektedir. Aralarında çok yakın bir dostluk bulunan Evanjeliklerin ve Yahudilerin önemli bir bölümünün, "ortak düşmanları" ise Noam Chomsky'nin hatırlattığı gibi Müslümanlardır.

QUAKERLER

Dinsel Dostlar Topluluğu (Religious Society of Friends), denilen Quakerler, varolan Hristiyan mezheplerinden ve tarikatlarından memnun olmayanlar tarafından 17 yüzyılda İngiltere'de kurulan bir mezheptir. Üyeleri Quakers (Titreyenler) ya da Friends (Dostlar) olarak adlandırılır. Tarihçiler mezhebin kurucusu ve en önemli erken dönem lideri olarak George Fox'u gösteriyor. Mezhep, Hristiyan pasifizmini, yani savaş karşıtlığını savunan tarihî barış kiliseleri'nden birisi olarak değerlendirilir. Nitekim Quakerler hiçbir savaşa destek vermediler. Hatta savaşta kullanıldığı için devlete vergi bile vermiyorlardı.

"Quaker" sözcüğü için aslında "titreyen" anlamına geliyordu. Topluluğa Quakerler denmesinin nedeni, George Fox'un hâkim Bennet'i «Tanrı'ya saygı göstermeye ve Kelâmı önünde titremeye» (to quake) davet

eden sözleriydi. Quaker ('Titreyen') lakabı başlangıçta küçümseme ve alay amacıyla kullanılıyordu. Fox'un sözlerinden yola çıkılarak kinaye ile «Dostlar Derneği» üyelerine bu alaylı lakap yakıştırılmıştı. Bu lakap, 1654'ten sonra kullanılmaya başlandı, XVII. yüzyıl sonunda ise iyice yerleşti.

1638'de Amerika'da Rhode İsland sömürgesini kuran ve insan vicdanının kutsal olduğunu ileri süren Püriten Roger Williams, tarikatın öncülerindendi. Derneğin kurucusu, doktrinini ilk defa 1647'de vazeden kunduracı George Fox, yasa koyucu William Penn ve tek ilahiyatçısı da Robert Barclay'dir.

«Dostlar»ın başlıca iman düsturları şunlardır:

* Hristiyan, hayatının bütün hâllerinde yol gösteren üstün otorite, kalbine hitap eden kutsal ruhtur. Buna göre Kutsal Kitap dogma kıtası olmaktan çıkmaktadır.

* Bütün kutsal sırlar ortadan kaldırılmıştır, yani komünyon ayini manevi bir işlemdir.

* Ant içme yasaklanmıştır.

* Nefis müdafaası hakkı yoktur, yani her tür şiddete karşı çıkılmalıdır.

* Örgütlü bir papaz sınıfı ve kilise teşkilatı gerekmez.

* Evrensel papazlık kadınlara da açıktır.

* Kült seçmeye bağlıdır, hiçbir dogma yoktur.

* İnsan doğasının günah sonucu lekелendiği teorisi doğru değildir.

Quakerler, Calvin'in takdiri ilahi ile ilgili düşüncelerine, lütuf teorisine, iman sayesinde bağışlanma teo-

risine de karşı çıkarlar. Yalnızca onun ibadet âdetlerini sürdürmüşlerdir.

Quakerler birbirlerine «sen» diye hitap eder, üstlerine şapka çıkararak selam vermeyi ve giyeceklerinde düğme taşımayı reddederlerdi.

Quakerler XVII. yüzyılda, özellikle 1650'den itibaren büyük gelişmeler gösterdiler. İskoçya'ya yayılarak Fox'un şahsında presbiteryen kilisesine karşı geldiler. 1654-1656 arasında ilk misyonerlerini Amerika'ya göndererek kısa zamanda Rhode İsland, 1676'da Batı New Jersey, 1682'de Doğu New Jersey yönetimini ele geçirdiler.

Pennsylvania toprağı 1681 şartı ile William Penn'in mülkiyetine verildi ve quakerlerin üssü hâline geldi. Quakerler, başlangıçta hem İngiltere'de, hem Amerika'da çok fazla zulüm gördüler. İngiltere'de Restorasyon'dan sonra Charles II'nin Clarendon yasası ile kırbaç ve hapis cezasına çarptırıldılar.

Kuzey Amerika'da Massachusetts ve Boston'daki Püritenler birçok Quakeri ölüme mahkûm ettiler (1660-1661 Boston infazları). Ancak bu zulüm çok geçmeden yatıştı. Birçok dinî okul açmalarına elverişli kültürleri, liberal anlayışları ve çalışma şevkleri sayesinde Quakerler XVIII. yüzyılda refaha kavuştular, fakat barışçı olduklarından Yedi yıl savaşında Fransa'ya karşı savaşmak için asker toplamayı reddettikleri gibi Pennsylvania meclisinden de çekildiler. Böylece, bu sömürgeadaki siyasi etkilerini kaybettiler.

Aynı şekilde savaş aleyhtarı olduklarından 1776 Amerikan ayaklanmasında yurtseverlere katılmadılar. XVIII. yüzyıldan itibaren «Dostlar Derneğı» gerilemeye başladı ve bu gerileme XIX. yüzyılda da devam

etti. Quakerler kabuklarına çekilerek, dünyada saf-
lıklarını savunmaya koyuldular. «Sekizinci» denen
bu dönem, aynı zamanda bir tasavvuf dönemidir.
Quakerler o zamanlar büyük toplum içinde küçük bir
toplum hâlinde yaşamaktaydılar. XIX. yüzyılda Quaker
mezhebinde iki büyük bölünme meydana geldi: katık-
sız bir deizmi savunan Elis Hicks hizbi (1827-1828) ve
muhafazakâr olan John Wilbur hizbi (1845-1854).

Sonunda, mezhep dört gruba ayrıldı:

- 1 Ortodoks Dostlar Derneği (bunlar gerçek Qua-
kerlerdir);
- 2 - Hicksci Dostlar derneği
- 3 - Wilburcu Ortodoks Muhafazakâr Dostlar
- 4 - Philadelphia Dostları Dinî Derneği

Bununla birlikte, XIX. yüzyıl başından beri, quaker-
lerin esirlikle savaşta, halk eğitiminde, hapishanelerin
reformunda önemli payları oldu. Aslında Anglosakson
olan dernek, Birinci Dünya Savaşı'ndan beri hemen he-
men bütün dünyaya yayıldı ve «Milletlerarası Quaker
Yardımları» teşkilatını kurdu. 1947'de İngiliz ve Amerikan
Quaker komiteleri Nobel Barış Ödülü'nü kazandı.

Dünyada, günümüzde bir dünya komitesi hâlinde
teşkilatlanmış bulunan 250 000'e yakın Quaker vardır.
Bunların büyük kısmı Anglosakson ülkelerinde yaşamak-
la beraber, Avrupa, Asya ve Afrika'ya da yayılmışlardır.
Fransa'da birkaç Quaker grubu vardır.

ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI

Benjamin Franklin 17 Ocak 1706'da Boston'da doğdu. On yedi çocuklu bir ailenin onuncu çocuğuydu. Annesi ve babası daha önce birer evlilik yapmış ve her ikisi bu evliliklerden yedişer çocuk sahibi olmuşlardı. Babası Josiah Franklin Boston'da küçük bir dükkanda oğullarıyla sabun ve mum ürettiyordu. Maddi durumu iyi sayılmazdı ancak kalabalık ailesini iyi kötü geçindirebiliyordu.

Annesinin adı Abiah Folger idi. Benjamin, ya da kısa söyleyişle Ben'in ataları Kral Charles zamanında İngiltere'de dini baskıların başladığı bir dönemde Yeni Dünya'ya göç etmişlerdi. Aile koyu bir Püriten yanlısıydı. Dolayısıyla oğlu doğduğunda Josiah Franklin, fazla düşünmeden Tevrat'ta geçen Benjamin adını çocuğa verdi.

Josiah Franklin ailesinin geçmişi İngiltere'den bu yana az çok biliniyordu. İngiliz asıllı aile kaç kuşaktır çalışkan, işinde gücünde, çoluk çocuk sahibi insanlardan oluşuyordu. Ailenin geçmişinde sıra dışı, aydın ya da ünlü bir isim yoktu. Tam beş kuşaktan beri ailenin en küçük oğlu daima nalbant olurdu. Josiah, üç çocuğu ve karısı ile 1680 yılında İngiltere'deki Branbury şehrinden ayrıлып Boston'a gelmişti.

Karısı yedinci çocuğunu doğururken orada ölmüştü. Josiah, Amerika'ya gelince Peter Fogler adındaki bir kaptanın kızı olan Abiah Folger ile evlenmişti. Benjamin'in annesi Abiah da Benjamin'den önce tam yedi çocuk doğurmuştu. Benjamin, anılarını yazarken Milk sokağındaki evlerinde sofraya on üç kişi olarak

oturduklarını anlatır.

Benjamin Franklin, doğduğu sırada Massachusettes kolonisinde işler her zamankinden daha karışık bir durumdaydı. Kuzey Amerika'da bulunan Massachusettes kolonisi ile bu koloninin başkenti olan Boston'da elli yıldır, öteki sömürgelerden çok daha keskin çelişkiler varlığını sürdürüyordu.

Boston ve çevresi esas olarak Püritenlerin yerleştikleri bir yerdi. Püritenler İngiltere'de dinsel baskılardan kaçarak Yeni Dünya'ya gelmişlerdi. Ancak buraya yerleşip biraz güçlenir güçlenmez, bu kez kendileri başkalarına dinsel baskı ve eziyet uygulamaya başlamışlardı.

Püritenler kendi inançlarını Tanrı'nın emri sayıyor ve kendileri gibi düşünüp inanmayan insanlara her tür baskıyı reva görüyorlardı. Nitekim Anne Hutchinson, John Wheel-wright ve Roger Williams gibi ünlü kişileri koloniden sınır dışı etmekten çekinmemişlerdi. Benjamin Franklin'in doğmasından on beş yıl önce ise bir olay nedeniyle tam on dokuz kişiyi asmışlardı. Bu korkunç olay, Salem Büyüücüleri adıyla bilinen bir olaydan kaynaklanmıştı. 1692'de Massachusetts'in Salem Village kasabasında bir gurup genç kız, Batı Hint Adaları'ndan gelmiş bir kölenin anlattığı masalları dinledikten sonra garip baygınlık nöbetleri geçirmeye başladılar. Sorgulandıklarında, birkaç kadını büyücü olmakla ve kendilerine eziyet yapmakla suçladılar. Kasaba halkı olayı dehşetle fakat şaşırmadan karşıladı çünkü, XVII. yüzyılda Amerika'da ve Avrupa'da büyüçülüğe olan inanç çok yaygındı. Püriten New England'ın toplumsal ve ruhsal dünyasına ışık tutan bu olay daha sonra şöyle gelişti. Kasaba yetkilileri büyüçülük suçlamalarını dinlemek için bir mahkeme kurdular ve Bridget Bishop adında bir mey-

hane sahibini hemen mahkûm ve idam ettiler. Bir ay içerisinde beş kadın daha mahkum edildi ve asıldı. Yine de tanıkların sanıkları ruh ya da hayalet biçiminde gördüklerini anlatmalarına mahkeme tarafından izin verildiği için, halkın duygusal bunalımı giderek arttı. Doğal olarak, bu gibi “hayaletlere ilişkin kanıtlar”ın gerçekliği saptanamadığı ve bu konuda tarafsız bir sorgulama yapılamadığı için çok tehlikeli bir durum ortaya çıkıyordu.

1692 sonbaharına kadar, aralarında erkeklerin de bulunduğu yirmi kurban daha idam edildi ve kasabanın bazı en önemli hemşerileri de dâhil olmak üzere yüzden fazla kişi hapse atıldı. Aşırı duygusal tepkilerin Salem Village sınırlarını aşma tehdidi ortaya çıktığı için sömürge'deki tüm din adamları yargılamalara son verilmesi çağrısında bulundular. Sömürge valisi bu çağrıya uyararak mahkemeyi dağıttı. Hapiste bulunanlar da ya aklandılar ya da cezaları ertelendi. Suçlananların ve suçlayanların kişilikleri daha yakından incelendiğinde, daha aydınlatıcı sonular elde edilmektedir. O günlerde sömürgeci New England'da çoğunlukla olduğu gibi, Salem Village de tarıma bağlı ve Püriten egemenliği altındaki bir toplumdur, ticaret ağırlıklı ve daha laik bir topluma yönelik bir ekonomik ve siyasal dönüşüm içindeydi. Suçlayanların pek çoğunun, çiftliklere ve kiliseye bağlı geleneksel yaşam biçiminin temsilcileri olmalarına karşın, suçlanan büyücüler, giderek gelişen dükkân sahibi ve tüccar sınıfının üyeleriydiler. Salem'de, eski geleneksel guruplarla daha yeni tüccar sınıfının, toplumsal ve siyasal gücü ele geçirmek için yürüttükleri gizli savaş, Amerikan tarihi boyunca toplumlar arasında tekrarlandı fakat toplumun üyeleri arasında, şeytanın evlerinde başıboş dolaştığı inancı yaygınlaştığı

zaman, bu çatışma garip ve öldürücü boyutlara erişti.

1706'da Boston'da Püritenler topluluğu bütünüyle din adamlarının hâkimiyeti altına girmişti. Bir zamanlar yasak olan bir takım kiliseler, örneğin İngiltere kilisesi, Boston'da özgürce faaliyettedir. Eskiden dinî inançları dolayısıyla idam edilen Quakerların bile 1710'da Boston'da bir ibadet yeri açmalarına izin verilmişti.

Benjamin'in doğduğu yıllarda Boston son derece hareketli bir şehirdi. Şehirde sürekli bir ticaret faaliyeti yürüyordu. Gemi gövdeleri için meşe kerestesi, dikmeler ve serenler için çam kerestesi, kereste aralıklarının doldurulması için zift, kuzeydoğu ormanlarından sağlanıyordu. Massachusetts Körfezi'nin, kendi teknelerini kendileri yapan ve onlarla dünyanın her yanındaki limanlara giden gemi süvarileri, sürekli biçimde önemi artan bir ticaretin temelini attılar. Sömürge dönemi sona erdiğinde, İngiliz bayrağı taşıyan tüm teknelerin üçte biri New England'da yapılmış bulunuyordu. Balık, gemilerin taşıdığı mallar ve tahta eşya da ihracatı arttırdı. O günlerin en girişken, ama en kötü ünlü, faaliyetlerinden biri "üçlü ticaret" denilen uygulamaydı. Tüccarlar ve gemi sahipleri, New England'da üretilen rom karşılığında Afrika kıyılarından köle satın alıyor, köleleri Batı Hint Adaları'nda satıyor, oradan aldıkları melas¹ kamışı da ülkelerine getirip yerel rom üreticilerine satıyorlardı. Boston limanı âdeta bir ahlaksızlık ve suç yuvası hâlindeydi. Yine de uzun deniz seferlerinden sonra karaya çıkan denizcilerin bulunduğu bir liman için bunda şaşılacak bir yan yoktu. Din adamları sürekli olarak ahlak vaazları veriyor, toplumsal bozulma ve suç saydıkları

1 Melas - Şeker üretiminde, billurlaşan şeker alındıktan sonra kalan şekerli posa.

eylemler için cemaat üyelerinin dikkatini çekmeye çalışıyorlardı. Ancak ne türden önlemler alırlarsa alsınlar, neler yaparlarsa yapsınlar yine de pek başarılı olamıyorlardı.

Halkın inançları karmakarışıktı. Dünyanın çok farklı köşelerinden gelen insanlar, kafalarının içinde birçok değişik inanç ve geleneği Boston'a getirmişlerdi. Birçok batıl inanç ve hurafe yaygındı. Örneğin şeytanın daima aralarında olduğuna inanıyorlardı. Hatta Tanrının, şeytana uydukları için cemaati fırtına ve hastalıklarla sınavıp cezalandırdığına inanıyorlardı.

Doktorlar, hastaları çeşitli otlarla, kan alarak ve halk tıbbının teknikleriyle iyileştirmeye çalışıyorlardı. Hijyen ve kamu sağlığı kavramları bilinmediği için hastalıklara karşı insanlar çok korunmasızdı. Çöpler yolların kıyısında açılan hendeklere atılırdı. Su, bahçelerdeki kuyulardan sağlanırdı. Sokaklar temizlenmezdi, dolayısıyla aydınlatılma diye bir şeyden de söz edilemezdi. Normal bir devlet teşkilatının olduğu toplumlarda görülen en temel hizmetlerden burada söz edilmezdi. Örneğin bir itfaiyeden ya da güvenlik güçlerinden, polis teşkilâtından söz etmeye olanak yoktu. Yalnızca tehlike anlarında halkı bir araya toplamak için bir kaç kişi görevlendirilmişti.

Dünya olaylarına dair haberler gemilerle buraya pek geç ulaşırdı. Bu gemiler, Karayipler denizindeki şeker adalarından, Virginia'dan, Güney ve Kuzey Carolina'dan mal taşırdı. New York'tan da gemiler gelirdi. Bunlarla, gelen haberler, gemileri tekneleri ile çalan korsanlara, birçok dil konuşan acayip kimselere ilişkindi. Zaten New York denilen yer bambaşka, yabancı bir ülke sayılırdı.

En büyük şehir olan Philadelphia'dan da Boston'a gemiler gelirdi. Rivayete göre bu şehirde Quaker'ler teh-

likeli bir şekilde kuvvetlenmekteydiler. Her türden savaş karşı çıkan, barışçı ve uzlaşmacı Quakerleri Püritenler bir tehdit ve sapkınlık olarak görüyorlardı. Kuzeyden gelen gemiler, Fransızlardan ve Kızılderililerden gelecek tehlikelere dair haberler getirirdi. Bir de, uzun ve tehlikeli bir yolculuktan sonra İngiltereden gelen gemiler vardı. Bunlar Avrupa'da yepyeni ve muazzam bir eğitim ve bilgi çağının doğmakta olduğundan söz ediyorlardı. Avrupa'dan yeni gelmiş olanlar bunu Boston halkına anlatıyorlardı ama yine de New England'da karanlık bir Ortaçağ süregelmekteydi.

On sekizinci yüzyılın başında hayatın pek sıkıcı ve tekdüze olduğu anlaşıyor. Pek az eğlence imkânı vardı. Tiyatroya izin verilmezdi. Spora gelince, örgütlü bir spor hareketi yoktu. Okuryazar kişiler, dinî meselleri yahut papazın vaazlarını görüşüp tartışarak zaman geçirirlerdi. Okumasını bilenler için İncil'den ve bir de Pilgrim's Progress adlı kitaptan başka okuyacak fazla bir şey yoktu. Bunlar da elden ele dolaşırdı. 1704'te «Boston News Letter» basılıncaya kadar hiçbir sömürgede gazete bile çıkmazdı.

Benjaminlerin evi, Milk sokağında, kutu gibi dört köşe bir evdi. Benjamin, hep birbirinin aynı biçimde devam eden günlerden ve hayat tarzından nefret eden bir çocuktu, çünkü onun iki dakika bir yerde uslu uslu oturduğunu gören yoktu.

Benjamin canlı ve çok hareketli bir çocuktu. Daha pek küçük yaştan itibaren kafasının içinde türlü sorular

belirdi. Günün her saatinde bir başka merak ve aray   hissi içindeydi. Başkalarının  rkt   hatta fazla incelemeye cesaret edemediği meseleleri o merakla araştırır, irdeler, sonunda anlayıp gülüp geçerdi. K    k ya ında bile k r  körüne hiçbir şeye inanmazdı.  inde ya ad    ehrin ötesinde daima değişen, ilerleyen, heyecan dolu bir dünya bulunduğunu biliyordu. Daha doğrusu bilmese de bunu seziyordu.

Babası ve kardeşleri koyun ya ından mum yapmak için gece gündüz  alı tıklarından, uzaktaki bu dünyayı d  enecek ne h lleri ne de vakitleri vardı. Yine de aileden bir kişi daha önce bu dünyayı düşünüp hayaller kurmuştu. Benjamin'in üvey kardeşi küçük Josiah, dünyayı dola ıp görmek için evden gizlice ka m  tı. O gün bugündür, Franklin ailesi küçük Josiah'ın adını hiç anmazdı.

Koyun ya larından mum yapmak sıkıcı bir i ti. Üstelik koyun ya ının kokusu da çekilir gibi değildi. Bu nedenle Benjamin, kimseye görünmeden gizlice dükkândan çıkıp limandan akıp giden gemilerin demir al  nı seyre giderdi. Gemilerin demir alıp batı r zg rına doğru yelkenlerini  i irmelerini seyretmeye bayılırdı. Ne var ki onun yokluğunu fark eden babası, çok geçmeden tepesinde dikilirdi.

Ayrıca adamın bir korkusu vardı. Josiah'i kaybettiği gibi bir evladını daha kaybetmekten korkuyordu. O lunun mum yapmaktan böylesine nefret edi ine de üzülüyordu. Ama Baba Josiah, hem adil hem de anlay  lı bir adamdı. Kimi zaman o luyla övünür kimi zaman da üzülür, endişe ederdi.

Ben'e gelince o ya ıtlarından çok farklı bir  ocuk-

tu. Onun her şeyi farklıydı. Hemen hemen konuşmayı öğrenmeden okumayı öğrenmişti. Kitaplardan, denizin tuzlu havasından, mevsim farklarından, doğa olaylarından, ağaçlardan, hayvanlardan, böceklerden büyük heyecan duyardı. Bütün bunlar onu hayal kurmaya sürüklüyor, babasının dükkânındaki mumlardan gittikçe uzaklaşıyordu.

Josiah Franklin oğluna, okumaya meraklı ve ciddi konularla ilgilenenler için en uygun yerin kilise olduğunu söylüyordu. Benjamin babasının öğütlerini dinlerken, hayatın içine dalıp dünyayı kavramak için can atıyordu. Ona göre kilise kasvetli ve çok can sıkıcı bir yerdi. Nitekim biraz büyüüp Benjamin Franklin, «Kiliseye gitmek vakit kaybından başka bir şey değildir» dediği anda, bütün aile büyük bir hayrete düşmüştü. Küçük çocuğa ne diyeceklerini bilememişlerdi. Hatta bazıları onun Tanrıya dahi inanmadığını düşünmüş.

Ne var ki bir bağınaz olmayan anlayışlı Josiah oğlunu hoş gördü. Ben'i çok seven amcası ise çok geçmeden kilisenin bu çocuğa göre bir yer olmadığını anladı. Küçük Ben, on yaşındayken okulu bıraktı, çünkü dinî ağırlıklı ders veren kilise okulundan hiçbir şey öğrenemeyeceğini çok geçmeden kavramıştı. Ailesi bir iki kez onu okula gitmek için zorladıysa da bu kararından dönmedi.

Bir gün, Ben, denizin tuzlu kokusundan daha da kuvvetli, daha da heyecan verici bir şey keşfetti: Kendisini adayacağı bir iş, bir meslek keşfetmişti! Küçükken fırsat buldukça birilerinin yanına çırak olarak giriyor, birçok meslekle tanışıyordu. Kitapçı dükkânlarında çalıştı, gazete sattı, marangozluk yaptı... Ancak hiçbirisinden hoşlanmadı. En sonunda abisi James'in küçücük

dükkânında karar kıldı. O zamanlar onu çeken koku matbaa mürekkebinin kokusu olmuştu.

Ben'in abisi James'in işi, o devirde pek rağbet görmeyen bir meslek olan matbaacılıktı. Boston'da okur-yazar birçok insan vardı. Hatta, Charles nehri kıyısındaki Cambridge şehrinde John Harvard adlı genç bir İngiliz'in adı ile kurulan kütüphane gelişmiş, okul hâline gelmişti (Ünlü Harvard Üniversitesi). Ama Boston'da bile matbaacılara fazla iş yoktu. Zaten koca Boston'da topu topu iki matbaa vardı, biri James Franklin'in, öteki de «News Letter» adlı gazeteyi yayınlayan adamındı.

1718 yılında James de «Gazette» adlı bir gazete çıkarmaya başladı. Bu, oldukça liberal bir gazeteydi. O sıralarda, yedi sekiz bin nüfuslu bir şehirde iki gazetenin yayımlanması pek görülmuş bir şey değildi. Herkes bu acayip işe şaşkınlıkla bakıyordu.

O günlerde matbaacılık çok zorlu bir meslekti ve matbaa sahibi çoğu zaman hem yayıncılık hem de yazı işleri müdürlüğü yapardı. James Franklin 1721 yılında (Benjamin on beş yaşındayken) «New England Courant» gazetesini çıkarıyordu. Bu sıralarda işin çoğunu kendi görürdü. Haberleri toplar, makaleleri yazar, gazeteyi basardı. Matbaadaki yardımcıları da baskı, ve dağıtma işinde ona yardım ederlerdi. Gazete, her iki tarafı da baskılı olan tek bir sayfadan ibaretti ve haftada bir çıkardı.

Gemi ve nakliye haberlerinden, arada bir eski Londra gazetelerinden aktarılmış birtakım haberlerden ve bazen de okuyucu mektuplarından – ki bu mektupları genellikle James'in arkadaşları, çoğu kez de hatır gönül hesabına yazarlardı- başka gazetede kayda değer bir şey basılmazdı.

Ne var ki James küçük kardeşinden pek memnun değildi. Bunun nedeni de ondan biraz çekinmesiydi. Büyümüş de küçülmüş gibi duran bu çocuk, gördüğü ve duyduğu her şeyin garip ve eğlendirici bir tarafını buluyordu. Ben, zaman zaman, ciddi bir adam olan ağabeyine bile takılırdı. Ben'in bu özelliği ileride onu Amerikan mizahının atalarından birisi yapacaktı. James, belki de bu yüzden, sık sık kardeşini azarlıyor ve onu cezalandırıyordu. Franklin'in her şeye burnunu sokması hoşuna gitmiyordu. Fakat babaları ağır bastı, Benjamin'in matbaa işinden çok hoşlandığını anlamıştı. Bu mesleği öğrenmesi için onu ağabeyi James'in yanına yerleştirdi.

Benjamin Franklin, böylece hayatında büyük bir yer alacak olan matbaacılığa, on iki yaşında başlamış oldu. Dizgi işini, makineleri kullanmayı, vb. şaşılacak bir hızla öğreniverdi. Bir süre sonra, işçiler işbaşı yaptıkları sırada, o günlük işini bitirip başka şeylerle uğraşmaya başladı. İşinden arttırdığı bol zaman içinde, kendini yetiştiriyor, bol bol kitap okuyordu.

Benjamin düzenli olarak okula gitmemişti. Dolayısıyla sanki aradaki boşluğu kapatmak istercesine eline ne geçerse gece gündüz okuyordu. Matbaacı olduğu için kolaylıkla kitap bulabiliyordu. Bu arada kitapçı dükkânlarında çalışan çocuklardan kendisine arkadaşlar bulmuştu. Çok geçmeden bu arkadaşları ona geceleri dükkândan kitap alıp getirmeye başladılar. Benjamin geceleri bu kitapları büyük bir özenle okuyor ertesi sabah yine tertemiz olarak aldığı kişiye geri veriyordu. Daha sonraları yazdığına göre sabahleyin kitabı geri verebilmek için bazen bütün gece uyumayıp kitap okuduğu oluyormuş.

Anılarında okuduğu kitaplar arasında şunlardan söz eder: John Bünyan'ın eserleri, Plutarch'ın «Biyografiler» adlı kitabı, Defoe'nun «Projeler Hakkında bir Çalışma» sı, Richard Burton'un «Tarihî Külliyyat» vb. Bunların yanı sıra sırf merak ettiği için okuduğu bazı din kitapları da vardı. Bu kitaplardaki dine ait kısımların kendisini pek ilgilendirmedığını söylüyordu. Bir ara pek kötü şiirler de yazdı, hatta bunları kendi olanaklarıyla bastı ve şehirde dolaşarak bir hayli sattı. Çok geçmeden iyi şiir yazamadığını anlayıp başka çeşit yazı şekillerine döndü.

Babası ile James'in arasındaki anlaşmaya göre, James kardeşini barındıracak, ona yiyecek verecek, gündelik vermeyecekti. Bu anlaşma Benjamin yirmi yaşına gelinceye kadar böylece sürdü. Ancak son yıl ağabeyinden gündelik alabildi. Bu arada ne yapmış etmiş üç beş kuruşu bir araya getirip kitaplar satın almayı sürdürmüştü. Aldığı kitapları okuduktan sonra satıyordu. Elde ettiği para ile yine kitap alıyordu. Çocukların pek erken yaşta büyükler arasına katıldığı bu devirde dahi pek ender sayılacak şekilde, daha çocuk yaşında mal ve paranın kıymetini öğrenmiş, israfa düşman kesilmişti.

Benjamin, oldukça gürbüz bir çocuktü. Vücudu da iradesi kadar kuvvetliydi. Büyüme çağında bir çocuk için gereken uykunun yarısını dahi uyuyamadığı hâlde, daha gün doğmadan kalkar, hemen limana iner, yüzmeye başlar, sahilden bir mil kadar açılırdı. Yorulmadan yüzmenin yöntemini bulmak için türlü biçimlerde yüzmeyi denemişti. Yüzmede amacı hem zarafet, hem hız hem de az çaba harcamaktı. Yüzdükten sonra pek hafif bir kahvaltı yapardı. Öğleyin, diğer işçiler dışarıya çıkıp etli, yağlı, ağır yemekler yer, içkiler içerken, o bir dilim ekmek, birkaç kuru üzüm, yahut bir bardak su ile bir

parça çörek yerdı. Bundan sonra da zamanını okumakla geçirir, fazla yiyip içmediği için zihninin daha açık olduğunu, bunun için de daha çabuk ilerlediğini söylerdi.

On altı yaşına bastığı yıl, sadece sebze yenmesi gerektiğine dair bir kitap okudu ve bunu uygulamaya başladı. Bundan sonra James'in evinde yemek pişirme işi güçleşti. Doğallıkla ev halkı Ben'i pek garip bulmaya başladı. James ile eşi Mary, bu konuda sık sık tartışmaya başlamışlardı:

Mary:

- James, bu iş böyle gitmez. Buna bir son ver artık!

James:

- Ne oldu hayatım, ne var?

Mary:

- Ben!

James:

- Ne oldu yine, ne yaptı sana Ben?

Neler pişireceğime sürekli karışıyor. Her sabah bana talimatlar yağıdırıyor.

- Ne diyor?

Etlı ve yağlı yemekler yapmamalıymışım. Sebze ağırlıklı yemekler pişirmeliymışım. Bunlar bizim sağlığı-mız içinmiş.

Eeee ne var bunda? Çocuk sana kötü bir şey dememiş ki!

- Benim alıştığım bir düzen var... Sonra ben her gün yemek yapacak sebzeyi nereden bulacağım? Evdekilerin yemek zevkleri farklı... Sen bile her yemekte et istemiyor musun? Ben'in istediklerini her zaman pişiremem.

Tamam, ben onunla konuşurum.

Bu konuşmadan birkaç gün sonra James, kardeşi-ni bir kenara çekti:

- Gel bakalım Ben, seninle biraz konuşalım.

Benjamin:

- Buyur abi.

James:

- Mary senden şikâyetçi...

- Hangi konuda?

- Bilmiyor musun? Bu aralar onunla hiç tartışmadın mı?

Yoooo, aramızda bir sorun yok. Ya da var da ben bilmiyorum...

- Evet, var. Senin yemek siparişlerinden bunalmış...
“Ben her gün pişirecek sebzeyi nereden bulacağım?” diyor.

İyi de ben herkesin sağlığı için söylüyorum. Bu konuyu kitaplarda okudum. Yalnızca sebzeyle beslenen kişiler daha sağlıklı oluyorlar.

Tamam, haklı olabilirsin ancak bu evde senin ve benim dışımda başkaları da var. Onların yemek zevkini değiştiremeyiz.

- O ağır ve yağlı yemekleri yemek istemiyorum.

- O zaman buna bir çözüm yolu bulmamız gerekiyor.

- Bir çözüm mü? Çözüm var.

- Nedir?

- Sana bir şey soracağım. Benim aylık yemek masrafım belli, değil mi?

- Elbette, üç aşağı beş yukarı belli.

- O zaman sana bir önerim var. Benim için harcadığın yemek parasının yarısını bana nakit olarak ver.

- Eeeee, o zaman ne olacak?

Kendi yiyeceklerimi kendim hazırlayacağım. Böy-

lece de Mary ile bir işim olmayacak. O da istediği yemekleri yapacak.

- Emin misin? Bunu becerebilir misin?

- Elbette. Bana güven.

James bu öneriyi kabul etti. Böylece Benjamin istediğini yiyebiliyor, üstelik birkaç kuruş da arttırıp yeni kitaplar alabiliyordu.

Benjamin'in gençlik yıllarında, sonradan bütün hayatınca da devam ettiği gibi değişik yönleri ortaya çıkmaya başladı. Benjamin, içinde yaşadığı topluma göre aykırı denilebilecek bir kişiydi. Kişisel iradesi çok sağlamdı, aldığı kararları uygulamak konusunda çok titizdi. Bu konuda kendisine karşı çok acımasız davranabiliyordu.

Örneğin yemek yeme konusunda aldığı kararı ısrarla uygulaması bir bakıma garipti. Gençlik dönemindeydi ve bol gıda alması gerekiyordu. Buna rağmen oldukça az yemek yiyordu. Okuduğu kitaplar akranlarının okuduklarına pek benzemiyordu. Hikâye kitapları ya da roman okumuyordu. Okudukları oldukça ağır denilebilecek türden kitaplardı. Bunlar arasında ahlaka, felsefeye dair zorlu ve karmaşık içerikli kitaplar vardı.

Matbaada çalışan diğer işçilerle beraber eğlenmeye de pek gitmiyordu. Onların gittikleri meyhanelere pek gitmiyor, içki yerine yalnızca su içiyordu. Din hakkında derin derin düşünmüş, evrene ve varlığın esaslarına ilişkin olarak kendince bir inanç geliştirmişti. Bütün bu özellikleri açısından bakıldığında akıllı ve yetenekli bir genç adam olarak görülmeliydi. Gerçekten de onun içinde yaşadığı toplumdan çok farklı birisi olduğuna kuşku yoktu.

Benjamin'in büyük bir merak duygusu ve sınırsız bir sorgulama yeteneği vardı. Onun için bilinmeyen ya da kavranamayan bir şey sürekli bir huzursuzluk kaynağıydı. Kafasına takılan bir sorunun çengeli, o soruyla ilgili yanıt bulunmadığı sürece sürekli olarak asılı kalıyordu. Onun bu sıradışı tutumu ve toplumdan ayrı tavırları sakin ve hâlim selim bir adam olan babasını hem şaşırtıyor hem de üzüyordu. Herkesin sevip saydığı bir adam olan Josiah Franklin, oğlunun kime çektiğini bir türlü anlayamıyordu.

Benjamin'in üvey kardeşi Josiah'ın dışında aile tamamıyla işçilerden oluşuyordu. Fakat Benjamin'de basit işçilerde bulunmayan, bu yüzden de Bostonluların huzurunu kaçıran bir şeyler vardı. Bu, olayların dışına çıkıp, hayatı hafif ve eğlenceli tarafından görebilme yeteneği idi.

Ne var ki, onun bu belirgin özelliği sonunda onu çevresine karşı isyan etmeye sürükledi. Bir yanda asık yüzlü, kara elbiseli seçkin kişilerin kilisede erdem üstüne saatlerce vaaz dinlediklerini görüyor, öte yanda sarhoş denizcilerin kollarında kadınlar, sendeleye sendeleye liman meyhanelerinden çıkışlarını seyrediyordu. Bu iki zümre arasındaki zıtlık hem canını sıkıyor hem de onu eğlendiriyordu.

Benjamin daha on beş yaşındayken bu çelişkileri farkedebilmiş, bunlara gülebilmeyi başarmıştı. Ayrıca Bostonluların da bu zıtlıkları farketmeleri için zamanın çoktan geldiğini seziyordu. Daha bu yaşta hayatın çelişkili gerçeklerini görüp tanımıştı. Bu arada varlıklı kolejli öğrencilerle ahbaplık etmiş, edindikleri kuru bilgiler hakkında bir düşünce edinmişti.

Tanrı tarafından yeryüzünde görevlendirildiklerine inanan papazların asık yüzlerine baktıkça gülesi geliyordu. Bu gülünç yalanın başkaları tarafından da anlaşılabilceğine inanıyordu. İşte elindeki matbaa harfleri insanlara bu gülünç şeyleri öğretebilmesi için ona yardım edecekti. Böylece her gün görüp yaşadığı apaçık çelişkileri ve gülünçlükleri mizahi bir dille ortaya koymaya karar verdi.

İçinde gelişip büyüyen bu mizah duygusunu ortaya koymak isteyince Boston'da büyük bir gürültü koptu. Damarlarına bastığı ve alaya aldığı bazı etkili adamların baskısıyla ağabeyi hapse girdi ve bu yüzden Benjamin henüz on altı yaşındayken New England'da çıkan en önemli gazetenin tek basıcısı, yazı işleri müdürü konumuna geldi. Halkın gözünde o gazetenin tek sahibiydi. Gerçi bu gürültü öyle uzun sürmez hatta unutulabilirdi, fakat gürültüyü çıkaran Benjamin Franklin olduğu için unutulmadı. Hatta gereğinden fazla ciddi ve asık yüzlü bir topluma, gülebilmeyi öğrettiği için bu olay, Benjamin Franklin'in Amerikan tarihine, en büyük armağanlarından biri oldu.

Benjamin, Boston'da çıkan gazetelerde ilgi çekici bir şey olmadığına inanıyordu. Bu yüzden ağabeyinin gazetesini nasıl düzeltip tirajını artıracakını ve onu cazip hâle sokabileceğini düşünmeye başladı.

Benjamin'in yazı yazma kabiliyeti de gelişmişti. Bunu da diğer başarıları gibi düzenli, disiplinli ve azimli bir çalışma ile elde etmişti. İyi yazılmış bir İngiliz kitabını üst üste büyük bir zevkle okumuş, sonunda bu üslupla yazabilmek için çalışmaya karar vermişti. Yazarın tarzını, kısa konular seçerek taklide çalışmış, sonra kendi yazıla-

rını kitapla karşılaştırıp hatalarını düzeltmişti. Çok geçmeden yeteri kadar kelime bilmediğini farketmiş, fakat bunu telafi etmenin de gayet güzel bir yolunu bulmuştu.

Zaten kısa zamanda olumlu sonuç verecek yöntemler bulmak Benjamin Franklin'in en büyük özelliklerinden 'biriydi. Şiir yazarken kafiye tutturmak gerektiğini biliyordu. Bundan sonra yazdıklarını şiir biçimine çeviriyor, sonra tekrar düzyazıya çeviriyordu. Bu şekildeki çalışmaları sonunda öğrendiği ve kullandığı kelimelerin sayısı arttı. Böylece birkaç yazı yazdıktan sonra bunları arkadaşlarına gösterdi. Onlar da yazıları çok beğenince gazete için başyazı yazmaya karar verdi.

Bu yazıya kendi imzasını atamayacağını biliyordu, çünkü yazı güzel olsa bile, ağabeyi, bunu bir çocuk yazdı diye beğenmeyecekti. Hatta belki de kardeşini azarlayıp cezalandıracaktı. Fakat Benjamin yazıyı yazmadan edemiyordu. Sonunda dayanamadı, yazı tarzını biraz değiştirdi, altına bir başka imza koydu ve bir gece, herkes matbaadan çıktıktan sonra yazıyı kapının altından içeri attı. Böylece onaltı yaşında edebiyat âlemine ilk cesur adımını atmış oluyordu.

O gece ne olacağını kestirmek için heyecandan uykusuz kalmıştı. Ertesi sabah öbür işçilerin yazısını yerden alıp baktıkları zaman heyecandan kalbi küt küt atıyordu. Adamlar yazıyı okudular, pek beğendiler ve "Bu olsa olsa okumuş yazmış büyük bir adamın elinden çıkmıştır." dediler. Yazıyı bastılar.

Benjamin bu yazıdan sonra bir seri mektup yazmaya başladı. Bunlara «Silence Dogood» (Sessizlik İyidir) imzasını atıyor ve yazıların yazarını bir kadın olarak tarif ediyordu. Bu yolla gerçek yazarın kim olduğu bilinemediği gibi Benjamin Franklin de Boston'daki hayatı eleş-

tirme fırsatını bulmuş oluyordu.

Genç Benjamin'in yazdığı bu mektuplar, 1722 yılının bahar ve yaz ayları boyunca, gazetede yayımlandı. Bu mektuplarda Benjamin zamanın şii ile alay ediyor, kadın eğiliminin kusurlarını ortaya koyuyor, fakat özellikle papazlara ve Harvard Koleji'ne çatarak Boston seçkinlerinin altını üstüne getiriyordu.

Benjamin, en sonunda bu sırrını ağabeyine açtı. Kimbilir belki de kendi yazılarıyla' pek fazla iftihar etmişti. Buna da çok şaşmamak gerek, çünkü «Silence Dogood» imzalı yazılar fazlasıyla dikkati çekmeye başlamış, birçok kişi ona cevap dahi yazmıştı. Bir Amerikan gazetesinde ilk defa mizahi yazılar çıktığından gazetenin okuyucu sayısı da artmaya başlamıştı. Benjamin artık emeline erişmişti: Sonunda insanları güldürmeyi başarmıştı.

Bu sıralarda Boston'da basın özgürlüğü diye bir şey yoktu. Zaten Franklin belki de gençliğindeki olayları daima hatırladığı için olacak, basın özgürlüğü uğrunda hayatı boyunca mücadele etti. Sonunda bazı etkili ve ensesi kalın kişileri kızdıracak, onları sinirlendirecek mektuplar gazetede çıkmaya başlayınca James tutuklanıp hapse atıldı. Ancak James, bu mektupların yazarı olarak kardeşini ele vermedi. Benjamin sorguya çekildiğinde de yine kardeşinin ismini açığa vurmadi.

Mahkeme gazeteyi kapatınca James yayına devam etmenin güzel bir yolunu buluverdi. Bundan böyle «Courant» gazetesinin artık Benjamin Franklin tarafından çıkarılacağını ilan etti. Mahkeme, henüz yetişme çağında olan, çocuk yaşta bir gencin gazete çıkarmasına izin vermediğinden James alenen anlaşmayı feshetti. Fakat gizlice kardeşine bir anlaşma imzalattı. Böylece herkes

Benjamin Franklin'i artık hür bir vatandaş sayıyordu. Halbuki aslında eskisine göre hiç de fazla bir hürriyet elde etmiş değildi.

Bütün bu gelişmelere rağmen, Benjamin, zekâsını kullanarak istifade edebileceği birtakım fırsatlar elde etmiş oldu. İmzaladıkları anlaşmaya göre anlaşma süresinin sonuna kadar James kardeşini işinde tutacaktı. Üstelik James'in mahkemeye baş vurup aralarındaki bu oyunu açığa vurmağa cesaret edemeyeceğini de Benjamin pekâlâ biliyordu. James hapisten çıkıp tekrar Benjamin'e kötü davranmaya başladığında Benjamin artık bu işten ayrılmaya kararlı olduğunu ağabeyine bildirdi.

Benjamin yetişkin bir adam olmuştu ve bunun farkındaydı. Düşünme ve akıl yürütme yeteneği vardı, yaratıcıydı, epey bir süredir birçok kişinin saygısını ve ilgisini kazanmıştı. Artık bedava çalışmak istememesi, çocuklar gibi cezalandırılmaya katlanmaması gayet doğaldı.

James, kardeşine matbaada kalması için ısrar etti. Üstelik ağabeyinin matbaasından ayrılırsa Benjamin'e iş vermeyecekleri konusunda diğer matbaa sahiplerinden söz de aldı. Bunun üzerine Benjamin Boston'u büsbütün terk etmeye karar verdi. Zaten onun nezdinde şehrin çekilir tarafı kalmamıştı. Hükûmet erkânı onun «Courant» gazetesine yazı yazdığını artık biliyordu. Diğerleri de din hakkındaki aykırı düşüncelerinden dolayı onu dinsiz sayıyorlardı. Artık başka bir yere gitmenin vakti çoktan gelmişti. Arkadaşı John Collins'in yardımı ile gizlice New York'a gitmeye hazırlandı.

PHILADELPHIA YILLARI

Collins, New York'a gidecek bir geminin kaptanını tanıyordu. Kaptana Benjamin'in yakında doğuracak düşmüş bir kızla evlenmek zorunda olduğundan kaçmak istediğini söyledi. New York yolculuğu güç değildi. Asıl güçlük New York'ta iş bulabilmektir. Bu şehir, Boston gibi okuryazar şehri değildi. Bir tek gazetesi yoktu, şehrin tek matbaacısı "William Bradford'a da yardımcı lazım değildi.

Yine de nedendir bilinmez, Bradford çocuğu boş çevirmedi. Üstelik Benjamin'in elinde tavsiye mektubu falan da yoktu. Yoksulluğu üstünden başından iyice belli oluyordu. Bradford oturup çocukla konuştuğundan sonra ona Philadelphia'ya gitmesini sağlık verdi. Bu şehirde oğlu Andrew Bradford matbaacılık yapmaktaydı ve belki de bir yardımcıya ihtiyacı olabilirdi.

Philadelphia yolu uzun olduğu kadar çetindi. Önce vapurla Perth Amboy'a geçmek, oradan elli mil yürüyerek Burlington'a varmak ve oradan tekrar vapura binip Delaware Nehri'ni aşmak gerekiyordu. Bu yolculuğu Benjamin tam beş günde tamamladı ve oldukça yoksul fakat düzenli ve tertemiz bir Quaker şehri olan Philadelphia'ya geldi. Elbiselerini, arkasından gönderilsin diye New York'ta bırakmıştı.

Zengin bir Quaker ve İngiliz Kralı II. Charles'in dostu olan William Penn'e, 1681'de Delaware Nehri'nin batısında, sonradan Pennsylvania adını alan, geniş bir arazi verilmişti. Penn, bu araziye yerleştirmek amacıyla İngiltere'den ve Avrupa kıtasından çok sayıda Quaker, Mennonite, Amish, Mo-

ravian ve Baptist gruplarından Protestan topladı. Penn bir yıl sonra geldiğinde, Delaware Nehri kıyılarında Hollandalı, İsveçli ve İngiliz yerleşimci yaşamaya başlamış bulunuyordu. Orada Philadelphia'yı, "Kardeşçe Aşk Kenti"ni kurdu. Şehir adını Anadolu'da bulunan ve İncil'de geçen yedi önemli kiliseden Philadelphia (bugünkü Alaşehir) almıştı. Penn, inançları uyarınca, o zamanlar başka Amerikan sömürgelerinde pek görülmeyen bir eşitlik duygusu çerçevesinde davranıyordu. Bu nedenle Pennsylvania'da yaşayan kadınlar, Amerika'nın diğer yörelerindekiyle çok önce haklarına kavuştular. Penn ve yardımcıları, sömürgecinin Delaware Kızılderilileriyle olan ilişkilerinde de çok dikkatli davrandılar ve Avrupalıların yerleştiği her arazi parçası için onlara ödeme yapılmasını güvence altına aldılar.

O yıllarda Philadelphia'nın nüfusu on binin üstündeydi. William Penn bu şehre özel bir ilgi gösterdiği için, şehir planlı olarak kurulmuştu. Boston'un gelişigüzel ve daracık sokaklarına karşılık, Philadelphia'nın şehir kurulmadan önce planlanmış düzenli ve geniş caddeleri vardı. Tuğla ile yapılmış evler ve büyük resmî binalar kurulunca, planlı ve düzgün caddeler, muntazam sokaklar daha güzel bir manzara arz etmişti. Caddeler adanmaklı geniş tutulmuştu, Örneğin Çarşı Caddesi'nin eni otuz metreyi geçiyordu.

Delaware Nehri yeteri kadar derin olduğundan büyük gemiler şehre yaklaşabiliyordu. Küçükleri de Schuylkill Nehri yoluyla şehrin içine girebiliyordu. O devirde şehirde ticaret oldukça gelişmiş, Philadelphia aynı zamanda gemi inşası merkezi olmuştu. Tüccarlar Avrupa ve Batı Hint Adaları ile yaptıkları işlerden epeyce pa-

ra kazanmışlardı. Philadelphia, İngiltere ve Avrupanın lüks malları için iyi bir pazar olmuştu.

Burada halk, New England ya da güney sömürgele-
rinde olduğundan daha karışıktı. Bir Quaker olan Willi-
am Penn'in, dinî hürriyetin sağlanması üzerinde ısrarla
durması Avrupa'nın birçok yerinden sayısız insanları bu-
raya çekmişti. Galyalılar, İskoç ve İrlandalılar, Almanlar,
şehrin içine ve civarına yerleştiler. Almanlar ve İsviçreli-
ler önce Philadelphia'ya gelmiş, sonra daha az gelişmiş
olan iç taraflara geçmişlerdi. Philadelphia şehir olarak
demokratik bir idareye tamamıyla sahip olamamıştı. Fak-
kat buraya göçmüş olanlar, geldikleri memleketlerden
az da olsa ileri bir demokrasiye kavuşmuşlardı.

Buna rağmen zenginler ve yüksek sınıf, esnafla işçi-
leri küçümserlerdi. Bu orta sınıf halkın altında çıraklar,
hizmetçiler ve ameleler vardı. Bunlar da Avrupa'dan bu-
raya gelmek için girdikleri yol masrafının karşılığı ola-
rak bağımlılığı kabul etmişlerdi. Uşaklardan bir kısmı da
İngiltere'nin sokaklardan kaçırılarak zorla getirilen ço-
cuklardı. Çoğu içinde bulundukları şartlardan kurtulmak
için birine uşaklık etmeyi kabul etmiş yoksul insanlardı.
Bu uşakların «hizmet süresi» pazarlarda açıkça alınıp sa-
tılırdı. Kendilerine işçi lazım olan zenginler, tüccarlar, iş
sahipleri, Avrupa'dan gemiler geldiğinde limana inerler,
bu insanların hizmetini kiralarlardı. Bu uşaklar hemen
hemen köle muamelesi görürlerdi. Bu sınıfın altında da
zenci köleler vardı. Bunların sayısı güneyde olduğu ka-
dar çok değilse de New England'dakinden fazlaydı.

Genç Benjamin Franklin, Perth Amboy'a gider-
ken vapurda sırsıklam olmuştu. Bu yetmiyormuş gibi
üstü başı da fena hâlde kirlenmişti. Franklin ise pisliğe
hiç gelemezdi. Karnı çok açtı, bu büyük şehirde şaşkı-

na dönmüştü, evi gözünde tütüyordu. Şehre bir pazar sabahı girmişti. Sokaklarda başıboş dolaşırken, kiliseye gidenler ona tuhaf tuhaf bakıyorlardı. Bu bakışlardan, Benjamin, kendisini işinden kaçmış bir çocuk sandıklarını anladı.

Yorgunluktan ayakta duracak hâli yoktu; Quakerlerin dua için toplandıkları binalardan birine girdi ve ayin süresince uyuyakaldı. Derken bir han buldu ve yine bütün gün uyudu. Böylece kuvvetini biraz olsun toplamıştı. Kalkar kalkmaz Andrew Bradford'un evine gitti. Orada iyi karşılandı. Ona kahvaltı ikram ettiler. Bradford'un çocuğa verecek işi yoktu ama onu William Keimer adlı bir başka matbaacı ile tanıştırdı. Bu adam da çok geçmeden henüz onyedisinde olan bu çocuğun, matbaacılık işinden Philadelphia'daki bütün matbaa işçilerinden çok daha iyi anladığını ve harf dizmekte elinin, bütün diğer işçilerden çok daha çabuk olduğunu fark etti. Keimer Benjamin'e hem iş hem de para verdi.

Keimer gerçi Franklin'in kabiliyetine hayran olmuştu ancak çok geçmeden Ben'in ağabeyi James Franklin gibi o da çocuğu kıskanmaya başladı. Üstelik dostlarının bu çocuğa olan hayranlığını da kıskanıyordu. Yazılarında Keimer'den matbaacı çırağı diye bahseden Franklin, anlaşılan o sıralarda adamın bu kıskançlığına pek önem vermemişti.

Daha sonraları çok alçak gönüllü bir adam olan Franklin, o yaşlarda kendini pek beğenir ve zaten hayli cahil olan Keimer'den söz ederken lafını sakınmazdı. Bu yüzden aralarında sık sık tartışma çıkardı. Buna rağmen, Keimer bu gencin kendine çok faydalı olduğunun farkındaydı. Benjamin'e Read adında bir ailenin evinde oda buldu. Read'ın kızı Deborah'da anlaşılan daha ilk

görüŖŖte Benjamin'e âŖık olmuŖtu. Artık Benjamin kendi baŖına buyruk bir iŖçiydi. Ailesinden kurtulmuŖtu ve ek-mek parasını alınının teri ile kazanıyordu.

Philadelphia, Boston'un tam zıttıydı. Özel Ŗahısların, yani William Penn'in mirasçılarının malı olan Pennsylvania eyaletinde kilisenin idare ettiği bir hükûmet yoktu. BaŖka dinden olanlar, cezalandırılmıyordu. Bunlar Bostonlulardan çok daha nazik insanlardı. Quakerler sessiz kendi hâllerinde, hem giyiniŖ hem hareketten yana sade kiŖilerdi. Faziletleri ile övünmezlerdi. Üstelik Ŗehrin havasını tamamıyla deđiŖtiren bir iŖ anlayıŖları ve iŖ hayatında muvaffak olma kabiliyetleri de vardı. İki zıt ahlâk görüşü arasında bölünen Boston Ŗehri ile karŖılaŖtırılınca, Franklin Philadelphia'yı çok beğenmiŖti. Kış geldiği zaman artık Boston'u unutmaya baŖlamıŖtı.

Ama Boston onu unutmamıŖtı. Holmes adındaki e-niŖtesi, Boston ile Delaware arasında çalıŖan gemilerden birinin kaptanıydı. Çok geçmeden Holmes, Benjamin'in oturduğu memleketi öğrenip ona bir mektup yazdı. Ev-dekilerin merakta olduğunu, üzüldüğünü ve artık eve dönmesi gerektiğini bildirdi. Franklin de hemen cevap yazıp Boston'dan ayrılıŖ nedenlerini eniŖtesine açıkladı. Philadelphia'nın kendisi için Boston'dan çok daha uygun bir yer olduğunu anlattı.

Holmes mektubu aldığı sırada yanında Sir William Keith adında oldukça meraklı bir arkadaŖı vardı. Bu adam Pennsylvania valisiydi. Holmes mektubu Keith'e gösterdi.

Keith mektupla çok ilgilendi. Çok geçmeden Philadelphia'ya gelerek Keimer'in matbaasını ziyaret etti. Bu ziyaretten son derece heyecanlanan Keith merdivenlerden koŖa koŖa inerek valiyi karŖıladı. Fakat valinin

kendisini değil de Franklin'i aramaya geldiğini anlayınca fena hâlde bozuldu.

Vali Franklin'i yanına alıp dükkândan çıktı. Beraber şarap içerlerken Benjamin'e artık kendi matbaasını açmasının yerinde bir iş olacağını söyledi. Pennsylvania hükümetinin bütün baskı işlerinin ona verileceğini de vadetti. Benjamin bu iş için parayı nereden bulacağını sorunca Vali Boston'a gidip babasından para istemesini sağlık verdi.

Benjamin babasını ikna edebileceğinden şüpheliydi. Ama Keith'ın kendisine gösterdiği ilgiden ve babasına vermek üzere yazdığı mektuptan da oldukça etkilenmişti. Yola koyuldu, Boston'a vardı ve mektubu babasına verdi. Josiah mektubu okuyunca Keith'ın ilgisine pek sevindi ama cevabı yine de «Hayır» oldu. Benjamin böyle önemli bir iş için henüz çok gençti. Valinin bunu takdir etmesi gerekirdi. Böyle önemli bir işi henüz onsekizinde olan bir çocuğa teklif ettiği için de hayli akılsız bir adam olmalıydı. Daha sonraları, Benjamin babasının haklı olduğunu anladı ama o gün babasının yanından üzgün ve kırgın ayrıldı.

Philadelphia'ya döndüğü vakit Keith'e başarılı olmadığını ve gerekli parayı bulamadığını bildirdi. Bunun üzerine Keith parayı babası vermediyse kendisinin vereceğini, gücü olduğu vakit de bu parayı kendisine ödeyebileceğini söyledi.

Sir William Keith, bundan sonra Benjamin'i sık sık evine davet etti. Sonunda gerekli matbaa makinesi ve malzemeyi almak için Benjamin'in Londra'ya gitmesine karar verildi. Vali bu masraflar için kendisine bir kredi mektubu verecekti. Benjamin hareketinden aylar önce bir gemide yerini ayırtıp mektupları beklemeye koyuldu.

Ama mektupların geleceği yoktu. Hatta geminin hareket günü dahi mektuplar gelmedi. Benjamin valiyi görmeye gittiğinde kendisini valinin kâatibi karşıladı. Valinin çok meşgul olduğunu fakat mektupların gemiye gönderileceğini söyledi. Gemi hareket etti. Kaptan mektupların muhtemelen posta çantasında bulunduğunu fakat İngiltere'ye varıncaya kadar çantanın açılama-yacağını bildirdi.

FRANKLIN İNGİLTERE'DE

Gemi, 1724 yılında Noel'den bir gün önce Londra'ya vardı. Posta çantası açıldı, içinde Franklin'in kredi mektupları yoktu. Hatta Pennsylvania Valisinden Benjamin Franklin'e normal bir mektup dahi çıkmadı. Benjamin buna bir türlü inanmamış, son derece üzül-müştü. Muhakkak son dakikada bir yanlışlık olmuştu ve mektuplar gelecekti. Ama olanları yolda ahbablık ettiği bir adama anlatınca, adam ona Keith'in gerçek karakterini bildirdi. Onu tanıyanlar hiçbir sözüne inanmazlardı. Elbette kredi mektubu yoktu çünkü Keith kredi açacak bir adam değildi.

İşte böylece, on dokuzuna basmadan biraz önce Benjamin Franklin koca Londra şehrinde hemen hemen beş parasız kalmıştı. Bu büyük şehirde tek tanıdığı kişi Philadelphia'da tanıdığı James Ralph adında bir genç şairdi. Başkaca hiç kimseyi tanıımıyordu. Yurtlarından tam üç bin mil uzakta bu iki genç para kazanmanın yolunu bulmaya çalıştılar.

Benjamin Franklin'in önemli kusurlarından biri de, layık olmayan dostlarına dahi gereğinden fazla iyi davranmasıydı. Eskiden sadece arkadaş oldukları için birta-

kım kimselere borç para verip sonra paranın israf edildiğine, borcun da unutulduğuna çok kez tanık olmuştu. Şimdi Londra'da birlikte yaşadıkları yol arkadaşı da onun bu cömertliğinden ve iyi huyundan istifade ediyordu. James Ralph hem parasızdı hem de para kazanmayı beceremiyordu. O günlerde şiir yazmak şimdikinden de az para getiriyordu. Üstelik Ralph iyi bir şair değildi. Daima ya tiyatroda iş bulmaya ya da yazı yazarak para kazanmaya çalışır, sonunda birazcık para arttırmış olan ve yine de para kazanabilen Franklin'den yardım isterdi.

Franklin, hemen iş buldu. Londra gibi kültür seviyesi yüksek bir şehirde matbaacılara çok iş vardı. Matbaa işlerindeki kabiliyetini gösterir göstermez şehrin çok tanınmış bir matbaası olan Palmer matbaasında derhal iş buldu. Bu arada Franklin ile Ralph beraber oturuyorlar ve boş vakitlerini birlikte geçirerek tiyatroya, paralarının el verdiği kadar diğer eğlence yerlerine beraberce gidiyorlardı. Franklin'in anılarından, bu iki gencin o yaş takilere cazip gelecek bütün eğlencelerin tadını çıkardıklarını, hatta Franklin'in çocukluğunda etkisinde kaldığı muhafazakâr Püriten terbiyesini de çok geçmeden unuttuğunu anlıyoruz. Gerçi anılarında bunlardan pek bahsetmez. Ama Ralph ile beğendikleri bir kız yüzünden aralarının açıldığını ve Philadelphia'dan ayrılmadan önce nişanlandığı Deborah Read'e sadık kalmadığı için duyduğu pişmanlığı yine kendisi anlatır.

Ancak bütün bunlar, çok meşgul, çok dolu bir hayatın ancak bir kısmıydı. Edebiyat alanında Swift, Pope, Gay ve Defoe çoktan şöhretlerini yapmış, halkın ilgi ve sevgisini toplamaktaydılar. Siyaset alanında ise

Robert Walpole ve Stanhope, daha sonra da Lord Chesterfield'in isimleri işitilmektedir. Fakat o sıralarda gerek İngiltere, gerekse bütün dünya için en önemli olan Isaac Newton'un doğa kanunlarına yepyeni bir ifade veren bilimsel buluşlarıydı.

Franklin'in en büyük ilham kaynağı da Newton olmuştı. Çünkü ikisi de o devirde henüz bir mucize ve esrar gözü ile bakılan olayları incelemekteydiler. Ralph şehirde iş bulamayıp taşrada öğretmenlik yapmak üzere Londra'dan ayrıldı. Bu yükten kurtulunca Franklin Londra'da kendi vatanında bulamadığı bir bolluk ve rahatlık içinde yaşamaya başladı. Artık çeşit çeşit kitapları vardı. Küçük bir felsefe kitabı yazdı ve bastırdı. İyi bir kitap değildi. Hatta sonraları Franklin bu kitaptan dolayı hayli mahcup olmuştu. Ama kitap yine de bir hayli ilgi topladı ve bu sayede yeni dostlar edindi. Doktorlar, âlimler, onu, zekâsı ve düşüncelerinden dolayı kendileri ile bir tutmuşlardı.

Bu yeni dostlardan biri olan Hans Sloane ona paradan yana da faydalı oldu. Franklin Amerika'dan topladığı birtakım garip ve ilgi çekici şeyleri beraberinde getirmişti. Zaten bu gibi şeyleri toplamaya meraklı olan Sloane bunları görünce pek memnun oldu. Özellikle, o zamanlar İngiltere'de bilinmeyen bir madde olan amyanattan yapılmış bir çanta pek hoşuna gitti. Bunların arasında bir de amyant parçası ve bir Amerikan tahtası vardı. Sloane bunların hepsini satın aldı ve Franklin'e iyi para verdi.

Franklin çok geçmeden Palmer'in matbaasından ayrılarak daha büyük bir matbaa olan Watt matbaasına girdi. Bu matbaada çalışırken vücut sağlığı hakkındaki düşüncelerini de uygulamaya başladı. Düşünceleri önce öteki işçileri hayrete düşürdü ama sonra hepsi bu dü-

şüncelerden faydalandılar. Franklin, hayli ağır bir iş olan dizgide çalışmasına rağmen gücü ve kuvveti yerindeydi. Öteki işçiler arpadan yapılmış sert bir bira içiyorlar, Franklin sadece su içmekle yetiniyordu.

Adamlar kuvvet veren sert bira yerine su içen bu çocuğun, yine de kendilerinden güçlü olduğunu görüp şaşıyorlardı. Benjamin biranın kuvvetinin arpadan geldiğini anlatmaya çalışır, su içip ekmek yemelerini tavsiye eder, üstelik bunun daha da ucuz olduğunu söylerdi. Ama onlar birayı bir türlü bırakamıyorlardı.

Sömürgelelerden gelen bu genç, İngilizlerle, eski ve kökleşmiş hayat tarzlarını değiştirmeleri için onlarla birçok tartışmalar yaptı. Bu, eski bir medeniyetle yepyeni bir toplumun çelişkisinden doğan bir durumdu. Hayatın çoğunluk yeni şeylere alışmakla geçtiği Amerika'da insanlar her yeniliği denemeye daha kolay ikna edilebilirlerdi. Ama bu çeşit bir sağlık anlayışının uygulanması Amerika'da bile bahis konusu olamazdı.

Franklin, matbaa makinelerinde çalışıp pazısını kuvvetlendirdikten sonra, hurufatın dizildiği odada çalışmaya başladı. Burada daha akıllı ve okumuş. işçilerle beraberdi ama diğerleri gibi bunlar da bol bol bira içiyordu. Birgün Franklin ile bu işçiler arasında şöyle bir konuşma geçti:

- Hey, Ben... Şuraya biraz para at!

Benjamin:

- Ne parası?

Birahaneye içtiğimiz biraların parasını ödeyeceğiz ya...

- İyi ama ben bira içmedim ki!

Başka sefer sen de içersin canım...

İçmediğim içkinin masrafına katılmam için bir ne-

den göremiyorum.

Arkadaş, burada kural böyledir. Birlikte içilir, birlikte gezilir tozulur, ödemeler de birlikte olur.

- Hayır, ben içki içmiyorum. Bu yüzden masrafa katılmam.

- Demek öyle, iyi... Sen bilirsin genç dostum.

Bu konuşmadan sonra Benjamin ile adamların arası açıldı. Diğer işçiler artık onun yüzüne bakmıyorlardı. Kendisine bir tür ambargo uygulanmıştı. Ancak iş bununla kalmadı. Artık her fırsatta onunla alay ediyorlardı. Sürekli kendisini iğneliyor, hakkında gülüşüp duruyorlardı. Benjamin bir süre bunlara dayanmaya çalıştı.

Çok geçmeden daha da kötü şeyler olmaya başladı. Örneğin, dizdiği hurufatı karıştırıyorlardı. İşçiler bu işlerin, matbaada barınan ve işi gücü işçi topluluğuna katılmayanlara muziplik etmek olan bir cin tarafından yapıldığından dem vuruyorlardı.

Benjamin:

- Bu hurufatı az önce dizmiştim ben!

- Eeee ne olmuş yani?

- Ama karmakarışık, birisi bunları karıştırmış...

- Cinin işidir!

- Cin mi ne cini?

- Bilmiyor musun, bu matbaalarda bir hınzır cin vardır. Şaka olsun diye bazen birilerinin hurufatını böyle karıştırır işte.

- Bu cin hikâyesi bana hiç inandırıcı gelmedi.

İster inan ister inanma burada işler böyle genç dostum!

Benjamin sonunda işin aslını anladı. İşçilerin para ödeme teklifini kabul etmek zorunda kaldı. Masrafın kendine düşen kısmını ödemeye başladı. Burada onun

kontrollü yapısı ve uzlaşma yeteneği ortaya çıkıyordu.

İnsan, daima bir arada bulunacağı kimselerle arasında geçimsizlik çıkarmamalıdır, diye düşünüyordu. Bu hareketi, onun özel bir niteliğiydi. Daha çok genç yaşından beri akılcı ve uzlaşmacı davranmaya çalışıyordu. Püritenlerin aksine, yürümeyecek bir fikre körü körüne sarılmazdı. Yumuşak başlı davranınca da Watt matbaasındaki işçiler ona hemen ısındılar. Çok geçmeden çoğu düşüncelerine hürmet eder oldu. Hatta büyük bir kısmı «sert» biranın pek de gerekmediğini söyleyerek kuvvetli kahvaltı etmeye başladı.

Adamlar aynı zamanda onun zekâsına ve alçak gönülle ifade ettiği bilgiçliğine de hayrandılar. Daha Boston'da iken haşin ve münakaşacı yapısını fark etmiş ve o zamandan beri kendine hâkim olmayı öğrenmişti. Zeki bir insan kendi kadar zeki olmayanlara yanıldıklarını açıkça söylerse kolaylıkla düşman edinmiş olur. İşte bu yüzden alçak gönüllü olmayı, insanlarla öğretir gibi konuşmaktansa, cevaplarını bilse dahi soru sormaya alışmayı kendi kendine öğrenmişti.

Beraber çalıştığı kişiler de onun bu huyundan çok memnundu. Böylece Franklin, insanları kızdırmakla elde edemeyeceği birçok bilgiyi böyle yumuşak davranarak kolayca edinmiş oluyordu. Franklin, bu huylarından ötürü Watt matbaasında birçok dost edindi. Bunların arasında hem işçiler hem de kendi patronu vardı. Aynı zamanda pazartesi sabahları sağlığı, kuvveti verinde iş başına gelir, devamsızlık etmez, hızlı çalıştığı için de fazladan para kazanırdı.

Londra'da geçirdiği ikinci yılda canla başla sarıldığı işinden başka, birtakım değişik merak ve ilgileri gelişmeye başladı. Bu yüzden de ilgisi çok zaman işinden başka

tarafllara kayıyordu. Gerçekten de birçok değışik yönlerde büyük yetenekleri vardı. Bu yetenekleri matbaa dışındaki dostlarının ilgisini çektiğinden onlar da Franklin'i çeşitli işlerle uğraşması için teşvik ediyorlardı.

Örneğın, Franklin'in yüzme öğrettiğı Wygate adında bir adam vardı. Bu adam onun yüzüş tarzına öylesine hayran olmuştu ki neredeyse Franklin'i yüzme öğretmeni olarak Avrupa'yı dolaşıp para kazanmaya ikna edecekti.

Bir başka dostu, Denham adında Philadelphia'lı bir Quaker idi. Denham da Franklin'i Philadelphia'da kendisiyle beraber ticaret yapmaya zorluyordu. Franklin haklı olarak bu teklifi kabul etti. Tam onsekiz aydır Londra'daydı. Vatanını özlemişti. Gerçi çok çalışmış, hayli ilerlemişti ama işçi dolu bir memlekette bir matbaa işçisi için istikbalin pek parlak olamayacağını, üstelik insanların kendi sınıflarından başka bir sınıfa kolayca atlayamayacağını da biliyordu. Kendi memleketindeki özgürlüğü, bol toprağı ve sayısız fırsatları unutmamıştı. Dönmesini sağlayacak fırsat ne olursa olsun kabule hazırdı. Üstelik Denham'ın teklifi güzel bir teklifti. Denham, başarılı bir işadamıydı, İngiltere'den hayli malzeme satın almıştı. Niyeti Philadelphia'da bir dükkân açıp Batı Hint adaları ile ticaret yapmaktı.

23 Temmuz 1726'da Gravesend'de gemiye bindiler. Henüz yirmibir yaşının içinde olan bu genç gerçi farkında değildi ama İngiltere'de geçirdiğı bir buçuk yıl onun için çok faydalı ve kazançlı olmuştu. Bu kazancı daha sonraları, Amerikan uygarlığına yaptığı hizmetlerin başlangıç noktasını teşkil etmiştir. Koskoca bir şehir görüp tanımıştı. Londra'nın iyi aydınlatılmış güzel sokakları, polis ve itfaiye kuvveti vardı.

Londra halkı temiz ve sıhhatli olmaya çalışıyordu, ünlü ve muazzam bir edebiyat dünyasının içinde yaşamıştı. Püriten ve Quaker felsefelerinden çok daha farklı olan birtakım felsefelerle karşılaşmış, din hakkında düşünüp sorular sormaya açık ve hazır olan insanlar tanımıştı. Koca Newton ile tanışma fırsatını bulamamıştı ama onun saçtığı bilim ışığının içinde yaşayabilmişti. Zihni öyle yüce bir dünyaya açılmıştı ki, burada insanlar okuyor, yaratıyor, günah işliyor, israf yapıyor ve bütün bunları Franklin'in daha önce bilip gördüğünden çok daha büyük bir çapta yapıyorlardı. Burası öyle bir dünyaydı ki insanların hareket tarzı ve günlük hayatı sömürgelerde olduğundan çok daha yumuşak, çok daha zarifti.

EVLİLİK

Benjamin Franklin, Philadelphia'ya döndüğünde Deborah Read'in ondan vazgeçip sevmediği bir adamla evlendiğini öğrendi. Daha doğrusu annesi onu buna zorlamıştı. Franklin, İngiltere'den döndükten sonra çok hızlı bir biçimde işlerin içine daldı. Yaklaşık üç yıl her bakımdan hızlı yaşadı. Sürekli bir koşuşturmaca, bir faaliyet içindeydi. Arada gönül maceraları oluyordu ama hiçbir kadınla evlenmeyi düşünmemişti.

Franklin, artık yirmi dört yaşına gelmişti. Yaşadığı dönemin törelerine göre değerli sayılan her türden erdeme sahipti. Çalışkandı, sabırlıydı, müsrif değildi, dürüsttü ve sadıktı. Ama Franklin'in kendi ifadesine göre hiç de öyle mükemmel bir insan değildi. Hatta yatıştırılması pek güç olan delikanlılık ihtirasları yüzünden epey sıkıntı çekiyor. Her zamanki gibi yine akılcı düşü-

nerek bu işe bir son vermesi gerektiğini kavradı. Bu arzularını önleyemeyeceğini kestirerek düzgün bir hayata kavuşmak için evlenmesi gerektiğine karar verdi. Fakat Franklin'in evliliği de kendine has oldu. Bir esrar perdesi altında, içyüzü günümüze kadar saklı kalmıştır.

Deborah Read, ilâç yapıp satarak geçinen annesi ile beraber otururdu. Franklin, Philadelphia'ya ilk geldiği zaman Deborah'ya evlenme teklif etmiş, kızın annesi onları evlenmek için çok genç bulmuştu. Franklin bundan sonra Londra'ya gitmiş ve bilindiği gibi çok geçmeden Deborah'yı unutmuştu. Dönüp tekrar Deborah ile karşılaştığı vakit de ona sadık kalmadığı için çok mahcup olmuştu.

Bu arada, anlaşılan annesinin ısrarı ile ve ilk aşkını unutturur ümidiyle Deborah başka bir erkekle evlenmişti. Ancak bu evlilik çok kısa sürdü. Deborah'nın kocası Rogers adında bir İngiliz'di. Çok geçmeden de Deborah kocasının İngiltere'de bir karısı olduğunu öğrendi. Adam bunun üzerine Batı Hint Adalarına kaçınca, yalnız kalan Deborah tekrar annesinin yanına döndü. Bu olaylar oldukça karışık bir hâl almış, sonradan ne Franklin ne de bu konuda yazı yazarlar, meseleyi bir türlü çözümlayememişlerdir.

Deborah dul kaldıktan kısa bir zaman sonra Franklin Philadelphia'ya geldi. Annesi Bayan Read kızının Franklin'le evlenmesine razı olmadığı için kendisini suçlu bulmaya başlamıştı. Hatta Deborah'yı, Rogers ile evlendirdiği için Franklin'den özür bile dilemişti.

Bundan sonra Franklin, Deborah'yı tekrar görmeye başladı. Evlenmek istiyorlardı ama bu çok güç oldu.

Önce, İngiltere gibi çok uzak bir yerde oturduğu için Rogers'in hayatta bir karısı olduğunu ispat etmek de son derece güçtü. Sonra Rogers'in öldüğüne dair haberler de gelmişti ama elde delil yoktu. Üstelik, Deborah ile evlenen, kocasının bıraktığı borçları da ödemek zorundaydı. Bütün bu güçlüklerle rağmen, iki genç 1 Eylül 1750 tarihinde evlendiler.

Evlenmeleri ne medeni ne de dinî bir nikâhla tespit edildi ancak toplum onları karı koca olarak kabul etmişti. İşin esrarlı tarafı da bu nikâh meselesinde ortaya çıkıyordu.

Franklin'in tam olarak ne zaman doğduğu tespit edilemeyen William adında bir oğlu vardı. Bazılarına göre çocuğun anası Deborah değildi, fakat iyi ve müşfik bir kadın olduğundan ona anası gibi bakmıştı.

İşte o zamandan beri Willam'ın gerçek anasının kim olduğu öğrenilememiş ve bu sürekli bir inceleme konusu olmuştur. Franklin'in karıştları çocuğun anasının, Franklin'in gençliğinde ilişkide bulunduğu Barbara adlı bir hizmetçi olduğunu iddia ederler. Ama bu rivayet pek tutulmamıştır. Bazılarına göre ise William, Franklin'le Deborah'ın çocuğudur, fakat evlenmeleri Rogers yüzünden resmen tesbit edilemediği için çocuğun üstlerine kaydı mümkün olamamıştır.

Okuma yazma bilmeyen ve Franklin'in düşünsel yeteneklerini anlamakta güçlük çeken Deborah, sessiz, kocasına bağlı, iyi bir ev kadınıydı. Franklin, yüksek tabakanın davetlerine tek başına, yanında karısı olmadan çağırılırdı.

Şehrin yüksek tabakası Deborah'yı bir türlü kabul edemedi, bu da kadıncağızı zaten pek üzmedi. Bütün arzusu, büyüklüğünün derecesini tam olarak bir türlü

kavrayamadığı kocasına yardım ve hizmet etmekte. Elin-den sadece ev kadınlığı gelirdi, hatta kocası onu bırakıp uzak diyarlarda iş için yıllarca kaldığı halde bile sesi çıkmazdı.

Franklin evlendikten sonra oldukça rahatlamıştı. Karısı her bakımdan onun rahat etmesi için elinden geleni yapıyordu. O da evdeki işlerle meşgul olmakla kalmıyor, aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun her türden sorunlarıyla yakından ilgileniyordu hayatı o kadar sakin-di ki şehir ve sömürgelerin işleriyle meşgul olmaya bol bol vakit bulabiliyordu. Bunun başlıca nedeni elbette ki Deborah idi. Deborah'nın tek amacı mesut bir yuvaya sahip olmak ve çocuklarını büyütmekti. Deborah hakkında pek fazla bilgimiz yok. Bildiğimiz, onun, devrinin ileri gelen ev hanımlarına pek benzememesiydi.

Onun kocasına en büyük yardımı, onun hayat tarzına ve işlerine karışmamaktı.

Yine de, «Poor Richard» ın basit sözlerinde Deborah'ın kökenlerini bulmak mümkündü. Franklin uzun yolculuklarından döndüğü zaman, karısını sakince kendisini beklerken bulurdu. Deborah, eşine çok sadıktı ve mutluydu. Mektuplarında Franklin ona hep «Kıymetli yavrum» diye hitap ederdi. Sık sık mektup yazar, karışık Avrupa siyasetiyle çok meşgul olduğu zamanlar da hi karısını ihmâl etmezdi. Karısına yazdığı mektuplarda Franklin kendi sağlığından, çocuklarından, torunlarından havadan sudan bahseder; ne hükûmet işlerinden, ne harplerden ne de işlerinden hiç söz açmazdı.

Franklin ve ailesi çok sade bir hayat yaşıyordu. Hizmetçileri, kıymetli eşyaları, gümüşleri yoktu. Hâlbuki

gittikçe zenginleşmekteydiler. İş elbiselerini giyerek gazetesinin kâğıdını kendisi taşıdığı hâlde, oğlu William'ın on iki yaşına geldiği zaman hem kendine ait bir atı hem de özel bir öğretmeni vardı.

1736'da Franklin'lerin evi kedere büründü. Dört yaşındaki oğlu Francis çiçek hastalığına tutulup ölmüştü. O sıralarda çiçek aşısı, Philadelphia'da daha yeni yeni kullanılmaya başlanmıştı. Bu yüzden herkes çocuğunun ölümüne çiçek aşısının neden olduğunu söylüyordu. Franklin'in aşıya güveni vardı. Bu söylentilere kızarak «Gazette» de çocuğuna aşı yaptırmak istediğini fakat çocuk o sıralarda başka bir hastalığa tutulduğu için buna fırsat bulamadığını açıkladı. Çocuğun aşı olamadığına çok üzülüyordu. Elli yıl sonra hatıratını yazdığı sırada buna ne kadar üzüldüğünü işaret ederek bütün ana babalara çocuklarına aşı yaptırmalarını tavsiye etmişti.

Franklin'in gençlik ihtirasları ile mücadele ettiği ve bunları ancak evlenme yolu ile önleyebileceğini kestirdiği sıralarda ahlak ve din konusunda birtakım düşünceler geliştirmişti. Bu, daha sonraları, hayatı boyunca kendisine yol gösteren düşünceler Franklin'in din hakkındaki görüşleri, zihni ve düşünceleri defalarca değişmiştir. Bu değişiklikleri takip ettiğinde Amerikan düşünce hayatının geçirdiği devreleri kavramak olanaklı olabilir.

On yedinci yüzyılın dar görüşlü din anlayışından sonra ortaya çıkan yeni din davranışları tamamıyla onun etkisiyle meydana gelmiştir diyemeyiz. Ama yine de zamanındaki din topluluklarının görüşlerinden bambaşka bir Tanrı anlamını tanıtmakta, çok büyük hizmetleri olmuştur. Bu görüş tamamıyla onun eseri değildi. Bu

daha çok Newton devri ile ortaya çıkan yepyeni bilimsel anlayış ve davranışın bir sonucuydu. Franklin bu yeni görüşle Londra'da karşılaşmıştı. Bu, esrar ve belirsizlikten çok, akıl ve mantığa dayanan bir din inancıydı ve kâinatın harikulade düzeni; doğa yasalarının mükemmeliyet içinde çalışması esasına dayanıyordu. Bu inanca göre, insan koca evrenin içinde ancak bir parça idi. İnsanları kurtarmakla uğraşan somut bir Tanrı'ya bu inançta yer yoktu. Din özgürlüğü arttıktan sonra bu inanç da Amerika'ya vararak ilk Püritenlerin getirdiği eski inancın yanı sıra gelişmeye başlamıştır. Bu ikisinin kaynaşp birleşmesinden Amerika'nın inandığı din anlayışı ortaya çıkmıştır.

Franklin daha çocukken büyüklerin dine inançlarını beğenmiyordu. On sekizinci yüzyılın başlarında Boston'da bu türlü şüpheye düşmek korkunç bir günahtı ve böyle düşünenlere de «Deist» denilirdi. Deistler tek ve ulu bir Tanrı'ya inanırlar, ruhu ölmez bilirlerdi. Aynı zamanda bir başka dünyada insanın yeryüzündeki hareketlerine göre cezalandırılacağına yahut mükâfat göreceğine de inanırlardı. Ama doğa yasalarının dışında herhangi bir mucizeye inanmadıkları gibi Tanrı'nın kendi kurduğu doğa yasalarını bozacağını da kabul etmezlerdi.

İnsanoğlunun, bu yasalara göre yaşarsa erdem sahibi olacağına da inanırlardı. Deistler, diğer taraftan, İncil'i Tanrı'nın sözü olarak kabul etmezlerdi. Hatta İsa'nın mukaddes olduğundan da kuşku duyarlardı. Püritenlere göre bu korkunç bir günahtı.

Franklin ilk başta, Deistlerin etkisinde kalarak iyilik veya kötülük diye bir şeyin var olmadığına dair yazılar yazdı. Daha sonraları bu görüşünde hatalı olduğuna karar verdi. Din hakkındaki görüşlerinin ikinci devresinde,

bazı hareket biçimlerinin yasaklandığı için kötü olmayıp bunlar kötü kişilere göre işler olduğundan yasak edildiğini ileri sürdü. Makul bir felsefeye, akla ve mantığa dayanan, insanın hâl ve hareketleri temeline dayanan bu düşünce, modern Amerikalıların çoğunun genel davranışını ifade eder. Adam öldürmek, hırsızlık etmek, yalan söylemek kötüdür. Bu, Tanrı emrettiği için değil, bunu yapanın hem kendine hem de başkalarına zararı olduğu için bu böyledir. Tanrı, insanların bu hareketlerde bulundukları zaman kendilerine zarar verdiklerini bildiği için bunları yasaklamıştır.

Franklin inançlarını kesin olarak tespit ettikten sonra bunları yazı ile dile getirdi. Hayatı boyunca izleyeceği birtakım kuralları ve ilkeleri oturup yazdı. Bu kurallar kendi başlarına pek ilgi çekici değillerse de, bunların yazılmasına neden olan düşünceler bize gerçek Franklin'i tanıtır. Cennet, cehennem ya da Tanrı hakkında düşünülenler onu pek ilgilendirmiyordu. Onun asıl ilgilendiği sorun, yer yüzünde mutluluğun elde edilmesi idi. Onun amacı insanlar arasında barış ve huzurun sağlanması, iyi niyet ve komşular arasında sevgiydi. Bu da hayatı boyunca düşüncelerinin hareket noktası oldu. Gerek siyasi hayatında, gerekse diğer memleketlerde sömürgeleri temsil ettiği zamanlarda hep bu düşüncelere dayanmıştır.

Böylece düşündüğü şekilde yaşamak için Franklin kendine bir «küçük kitap» hazırladı. Bu bir türlü bitmeyen bir «küçük kitap» oldu. Her şeyi düzenle, güzelce bu kitaba yazardı. Her sayfası on üç erdemden birine ayrılmıştı. Sayfaları haftaya göre böler, o hafta içinde hareket ettiği zaman, o hareketi üzerine erdemin o haftaya ait kısmına bir kara işaret koyardı. Her hafta bir

başka fazileti geliştirmeye çalışır, böylelikle sonunda kitabında kara işaretler bulunmayacağını umardı. Tabii bu duruma hiçbir zaman erişemedi. Gün geçtikçe yeni yeni işler çıktı. Bu arada çok zaman küçük defterini ya da kurallarını unuttuğu oldu. Ama bu kuralları oluşturmuş olması, onlara uyan yaşamının ne kadar güç olduğunu anlaması, hoşgörülü olmasına yardım etti. Bu sayede de başkalarının görüşlerini anlayabilmiş, onların düşüncelerini kabul etmeyi öğrenebilmişti.

Evlendikten sonra giriştiği çalışmaların bir çoğu, Amerikan halkının düşünüş ve davranışına şekil vermeye çok fazla etkide bulunmuştur. Gazetesi kamuoyuna büyük çapta etki etmiş ve bu etki Pennsylvania eyaleti sınırlarını pek aşmamıştır. Franklin'in bundan sonraki çalışması bütün sömürgelere ulaşarak hepsinde derhal etkiler yarattığı gibi daha sonraları da dünyanın her köşesine yayılıp yepyeni bir yaşama düzeni yaratmıştır.

İŞ ADAMI FRANKLIN

Franklin, İngiltere'deyken Keimer'in işi de gelişmişti. Franklin, Londra'dan döndükten sonra ilk iş olarak Denham'ın dükkânında çalışmaya başlamıştı. Canla başla işi öğrenmeye gayret etti ve çok geçmeden satış işlerinde ihtisas sahibi oldu. Ne var ki tam ticaret hayatına başlarken birdenbire bu işten de ayrılıp bir başkasına geçmesi gerekti. Ama bu defa, kararı kendi vermedi.

Denham'ın dükkânında beş ay işler iyi gitmişti. Franklin'in babası yaşında olan Denham ona iyi davranmış ve birçok şey öğretmişti. Derken ansızın karakışta Denham hastalandı ve aynı anda da Franklin ciğerlerinden rahatsızlandı. Bu hastalık Franklin'in neredeyse

hayatına mal olacaktı. Çok geçmeden Benjamin iyileşti ama Denham öldü. Dükkânın varisleri de Franklin'i çalıştırmak istemediler.

Talihi onu yine hayatında çok büyük yer tutan esas mesleğine, matbaacılığa götürdü. Eski patronu Samuel Keimer ona iş teklif etti, çalıştığı dükkânda memur olarak bile iş alamayan Franklin de bu teklifi kabul etti.

Birbirinden hayli farklı iki kişi olan Franklin ile Keimer uzun zaman huzurlu bir biçimde beraber çalışamayacaklarını pekâlâ biliyorlardı. Fakat Franklin'in sabredip matbaada çalıştığı bir yıl, gelecekteki başarısı bakımından ona iki önemli adım attırmış oldu. Bunlardan biri New Jersey eyaleti için kanara basmak, diğeri de Keimer'in matbaasında çalışan işçinin biriyle dost olmasıydı. Bu yeni dost, Franklin'in matbaacılığı öğrettiği, kendi hâlinde bir çiftçiydi.

Hugh Meredith adındaki bu öğrencisi otuz yaşındaydı. Dürüst ve açıkgöz bir çiftçi olmasına rağmen içkiye zaafı vardı. Bu adam iyi niteliklerinden dolayı Franklin'e kendisini sevdirmiş, fakat zaaflarından dolayı da ona yük olmuştu. Meredith genç dostu ve hocasına hayrandı. Bu yüzden,de, içkiye düşkün olmasına rağmen, devamlı içecek vakit bulamazdı. İşte bu arada, iki genç ortak olup kendi matbaalarını açmaya karar verdiler.

Philadelphia'da matbaa açmak hem kolay değildi hem de çok paraya bağlı bir işti. Makine ve hurufatın İngiltere'den getirilmesi gerekiyordu. O sıralarda sömürgelerde bu çeşit malzeme imal edilmezdi. Bir dükkân kiralamak lazımdı. Gerçi Franklin çalışırken hayli para kazanmıştı ama birikmiş fazla parası yoktu. Parasının çoğunu dostlarının borcunu ödemek için harcamıştı. Şayet bu işe başlayacak olursa, başarılı olmak için elinde

başka bir kudret vardı.

Keimer'in matbaasında para basarken, hükûmet adamlarından önemli bazı kimselerle dost olmuştu. New Jersey hükûmetindekiler de işini pek beğenmişlerdi. Bunlardan biri olan İsaac Decoz adında akıllı bir ihtiyar, Franklin'e bir gün işi Keimer'in elinden alıp Philadelphia'da servet sahibi olabileceğini söyleyerek onun cesaretini arttırmıştı. Franklin, kendi matbaasını açar ve hem New Jersey ve hem de Pennsylvania hükûmetlerinin baskı işlerini alırsa artık istikbalinden endişeye gerek kalmayacağını biliyordu.

Meredith'in babası, bu iki gence yardım etti. Oğlunun kötü alışkanlıklarına çok üzülen baba, Meredith'in, Franklin'le dost olmasına seviniyor ve bu faydalı dostluğun devam etmesini istiyordu. İki gence işe başlamaları ve İngiltere'den gerekli malzemeyi getirtmeleri için yeterli kadar ödünç para verdi.

Baba, bu yardımı ne Franklin'in iş bilirliği için ne de para kazanmak arzusu ile yapıyordu. Sadece oğlunun istikbalini düşünüyor, onun kötü alışkanlıklardan kurtulmasını istiyordu. Hayatı boyunca Franklin'in karşısına bu çeşit fırsatlar çıkmıştır. Sadece işinde başarılı olmakla kalmamış, ayrıca her çeşit insanın güvenini kazanabilmiştir.

Bunun üzerine, Meredith'le birlikte, oturdukları şehrin çarşısına yakın bir yerde, matbaalarını açtılar.

Bütün paralarını matbaa makinelerine ve hurufata yatırmışlardı, işe başladıklarının haftasına kalmadan Franklin'in dostlarından birisi bir müşteri getirdi. Yapılacak iş ufaktı ama Franklin hayatı boyunca en çok bu işten aldığı paradan zevk duyduğunu söylemiştir. Yıl 1728'di ve Franklin yirmi iki yaşına henüz basmıştı.

Bütün bu ticari faaliyetleri dışında Franklin'in başka şeylerle meşgul olamayacağı sanılır. Hâlbuki o yine boş durmamış, memleketine dönüşünün üstünden bir yıl geçmeden kendisine ve dostlarına gerek eğlence gerekse kültür konusunda faydalı olacak bir kulüp kurmuştu. Bu kulübün etrafında gelişen düşünceler, Franklin'in doğduğu günlere nazaran daha değişik ve gelişmiş bir manzara sunan Amerikan hayatını ve bulunduğu şehrin toplumunu geliştirmeye yardım etti ve gelecekteki gelişmelere de öncü oldu.

Franklin kulübünü daha çok orta sınıf için kurmuştu. Başlangıçta kulübün adını «Meşin Önlük» koymuşlardı. Üyeler işçilerden oluşuyordu ama hepsinin bilimler, ahlak, edebiyat hakkında bilgileri, siyaset ve din konusunda düşünceleri, inançları vardı. Bu adamlar hayatlarını alınlarının teri ile kazanıyorlardı, boşa harcayacak zamanları yoktu. Franklin'in kulübünün resmî adı «Junto» oldu.

Junto'nun amacı, her konuda çeşitli soruları inceleyip görüşmek ve bu şekilde gerek üyelerin gerek toplumun fikren gelişmesini sağlamaktı. Gerçi bu Ouaker şehri düşünce alanında diğer şehirlerden az çok üstündü ama yinede birçok kusurları vardı. Bu şehirlerde değişik memleketlerden gelmiş topluluklar birbirleriyle pek karışmazlardı. Almanlar sadece kendi aralarında yaşarlardı İngilizce öğrenmeye yanaşmazlardı.

Ouakerler ise diğer din gruplarının görüşlerini kabul etmezlerdi. İskoç-İrlanda aslından olan birçok aile de bu anlaşmazlıklardan bezip batıya göçmüşlerdi. Gerçi din hürriyeti vardı ama diğer sıradan suçlar için ağır ve insanlık dışı cezalar verilmekteydi. Boston'un aksine, şehir yeknasak ve sıkıcıydı. Kendi hâlinde insanlar olan

Ouakerler, toplu eğlencelerden, danstan, müzikten hoşlanmazlardı. Demek ki Philadelphia şehrine bir Franklin ve Junto'nun on iki üyesi lazımdı.

Junto'ya kabul edilmek için, adayların, bütün insanları sevdiklerine, kendi düşünceleri ve dinî inançları yüzünden kimsenin zarar görmesini istemediklerine, gerçeğe candan bağlı ve sadık olduklarına yemin etmeleri gerekirdi. Kulüp cuma akşamları toplanır, her üye bir cuma önce sorulan soruları görüşmek üzere hazırlıklı gelirdi. Sorular hem üyeleri tek tek ilgilendiren hem de genel sosyal ve siyasi konuları içine alan konulardı. Örneğin Junto insaniyete, vatana, dostlara ve kendilerine nasıl faydalı olabileceklerini, iyi kanunlar sağlamak için neler yapmak gerektiğini, başka insanların özgürlüğünün nasıl korunabileceğini ve birbirlerine nasıl yardım edebileceklerini görüşürdü.

Sorular genel konularla özel sorunlar arasında çok güzel denkleştirilmişti. Bu denge Franklin'in düşüncelerini açıklıyordu: Halk davaları şahsî dâvalardan doğar; insan, toplumu geliştirmek için önce kendi gelişmesini sağlamalıdır. Junto, Philadelphia şehrinin yararlanması için kurulmuş bir topluluk olmakla beraber, Benjamin Franklin bu kulüpten fikrî gelişmesi bakımından çok faydalanmış, birçok tecrübe edinmiştir.

Junto'nun kuruluşunun ikinci yılında Franklin, iyi sonuçlarından bugün bile istifade edilen bir girişime kalkıştı. Toplantılardan birinde Franklin, her üyenin kendi kitaplarını, bütün üyelerin yararlanacağı bir şekilde, bir odada toplamasını istedi. Teklif üyeler arasında pek tutulmadı. Bunun üzerine Franklin, herkesin yıllık bir ücret karşılığı üye olabileceği bir kitaplık açılması teklifini ileri sürdü. Kitaplık Kuzey Amerika bölgesinde bu şekilde

kurulan ilk kitaplık olduğu gibi bugün Birleşik Amerika Devletleri'nin halk kitaplıklarına da ilk adımı teşkil etti.

Her alanda çeşitli faaliyetler gösteren Franklin, meslek edindiğı matbaacılığı da ihmal etmiyordu. Daha Boston'daki çocukluk günlerinden beri, kendi başına bir gazete çıkarmayı düşünürdü. Şimdi de Philadelphia'da Keimer'in rakibi olan Bradford'un çıkardığı «American Weekly Mercury» adında tek bir gazete vardı. Franklin, daha Meredith ile ortakken kendi başına bir gazete çıkarmayı tasarlamıştı. Bu tasarısından bahsettiğı bir arkadaş da işi gidip Keimer'e açmıştı. Artık Franklin'i hiç çekemeyen Keimer derhâl onun işini bozmak için kollarını sıvadı ve değişik dolaplar çevirmeye başladı. Bunun üzerine Franklin de, Keimer'in bu kötü niyetine karşılık gazetesini elde etmeyi aklına koydu.

Bradford'un «Mercury» adlı gazetesi öylesine sıkıcıydı ki «Dünya Öğreticisi» gazetesi gibi bir gazete bile onun okuyucularını kapabilirdi. Franklin, hemen, «Ukala» imzalı bir seri makale yazıp Bradford'un gazetesine gönderdi. Bu yazılar, «Sessizlik İyidir» imzalı yazıları hatırlatıyordu ama onlardan çok daha ilgi çekici ve çok daha değerliydi. Yazılarında eğlendirici bir tarzda şehir meseleleri ortaya atılıyor, şehir âdetleri ile alay ediyordu. Bütün bunlar da zaten sıkılmakta olan şehir halkının pek hoşuna gidiyordu.

Bir yandan bu başarının etkisi, diğer taraftan da Keimer'in fiyatındaki beceriksizliğinin sonucu olarak «Öğretici» gazetesi el değiştirdi. Benjamin Franklin ile Meredith az bir para karşılığı gazeteyi satın alıp adını «Pennsylvania Gazatte» olarak değiştirdiler. 1730 yılında Meredith ortaklıktan ayrılınca, Franklin bu gazeteyi Philadelphia'nın ilk gerçek gazetesi olarak üne kavuşturdu.

YAYINCI FRANKLIN

Benjamin Franklin 1730'da Philadelphia'da bir matbaa ve gazetenin sahibi olduktan sonra büyük bir atılım içine girdi. Bu konuda onun yaratıcı girişimleri Poor Richard's Almanac'ı (Fakir Richard'ın Almanak'ı) yayınlamaya başlamasıyla hız aldı. Bu sürede 1732-1757 yılları arasında yönetmenliğini yaptığı Almanac'da Richard Saunders imzasıyla yazılar yazdı. Sonradan yeni basımevleri kurdu.

Bütün bu işlerin arasında siyaset, felsefe, bilim, iş ilişkileri gibi konuların tartışıldığı Junto adlı bir kulübün gelişmesi için inanılmaz çabalar harcadı. Kütüphane, hastane ve yangına karşı sigorta şirketleri kurdu.

Bu karmaşık işleri yapmak için bir çıkış noktası aramaya daha İngiltere'den döndüğü sırada başlamıştı. Kafasındaki yenilikleri hayata geçirebilmek için işe nereden başlayacağına sonunda karar verdi. Yine ilk mesleğiyle ilgili konulardan işe başlayacaktı. Amerikan sömürgelerinde halk, Franklin'in 1733 yılında giriştiği yeniliğe, anlaşılan çoktandır hazırdı. Hatta yeniliğin tadını çıkarma yeteneği de kendilerinde vardı. Franklin, zaten bunu sezmiş, halkın neyle ilgilenebileceğini kesin olarak anlamıştı. Dinî, sosyal ve iktisadi baskılar sonunda bu insanların dar görüşlü olduklarını, öğretici ve eğlendirici herhangi bir şeye karşı dahi şüpheli davrandıklarını fark ediyordu. Franklin'in tüm yaptığı, Amerikalılara kendi zekâlarının ve yeteneklerinin farkına varmalarını sağlamaktı.

O dönemde sömürgelerde okunacak pek bir şey yoktu. Hatta dergi denen şey duyulmamıştı bile. En yavaş okuyan adam dahi yarım saat içinde bir gazeteyi okuyup bitirebilirdi. Gazeteler ancak haftalık olarak çıkıyordu. Pek ender ve pek pahalı olan kitaplar ise genellikle dinsel konularla ilgiliydiler ve halkın büyük bir kısmının anlayamayacağı kadar ağır ve sıkıcıydılar. Sıradan insanları eğlendirip onlara günlük hayat hakkında bir şeyler öğretebilecek bir tek yayın yolu vardı, o da almanak² idi.

Almanaklar on ikinci yüzyıldan beri İngiltere'de basılırdı. Bunlar sadece günlerin, haftaların ve ayların özel bir listesiydi. Örneğin, astronomi konusunda bilgi artınca Güneş'in, Ay'ın, gezegenlerin hareketleri hakkında bilgi önceden toplanır, inceden inceye bu almanaklarda anlatılırdı. Astronomi ile astroloji çok zaman birbirine karıştırılırdı ama yazılar böylelikle gelecekte neler olacağını da anlatınca, halkın ilgisi artardı. Bu kitaplarda aynı zamanda en elverişli ekim zamanları bildirilir, sağlık konusunda işe yaramaz tavsiyelerde de bulunulurdu. Aynı zamanda yemek pişirme, temizlik, hatta bazı şeylerin tamirine dair de bilgi verilirdi. Amerika'da basılan almanaklarda düz yazılar ve şiirler de bulunurdu. Ama bunlar çok zaman eğlendirici olmakla beraber hemen hemen

2 Almanak - sözcük anlamı yıllık demek olan almanak, ay, hafta ve gün takvimlerini, güneşin doğuş ve batışını, med-cezir olaylarını, güneş ve ay tutulmalarını, vb. bildiren kitap veya tablolara denir. Avrupa'da almanakların kullanılması on altıncı yüzyıla rastlar. Matbaanın kullanılmaya başlamasından sonra periyodik olarak yayımlanmaya başlamıştır. Almanaklarda pratik bilgiler, yılın önemli olayları, fıkralar, hava tahminleri vb. bulunuyordu.

hepsi pek acemice yazılmış şeylerdi.

İlk Amerikan almanağının Philadelphia'da 1687 yılında William Bradford tarafından basıldığı sanılmaktadır. 1732'de tam yedi tane almanak çıkmaktaydı. Artık bir sekizincinin başarılı olacağı pek tahmin edilmiyordu.

Franklin'e göre ise amacına erişmenin tek yolu bir almanak çıkarmaktı. Yazı yazma arzusunu hiçbir zaman kaybetmemişti. Ama artık bu arzu, edindiği birçok faydalı düşünceyi insanlara iletmek isteyen akıllı ve anlayışlı bir adamın arzusuydu. Açık, sade, dolambaçsız bir tarzda yazılar yazıyordu. Pahalı olduğundan ve sadece yüksek tabaka tarafından okunduğu için dar bir çevreye hitap eden gazetelerden daha etkili, geniş halk kitlelerine erişebilecek bir yayın istiyordu.

Demokrat bir adam olan Franklin, hayat, çalışma, din, mutluluk ve özgürlük hakkındaki düşüncelerini memleketin her tarafında, her türlü insana ulaştırabilmek arzusundaydı. Aynı zamanda yalnız Philadelphia'da değil, çok uzaklardaki çiftliklerde, kulübelerde yaşayan insanlara ulaşip onları da eğlendirebilmek istiyordu.

Her zamanki gibi bu defa da Franklin'in dostları bu yeni çalışmasında da onu teşvikten geri kalmadılar. Oysa Franklin'in sadece almanak için değil bütün halkın ilgisini çekmek için de bir takım düşünceleri vardı. «Pennsylvaina Gazette» de «Poor Richard: Bir Almanak» adlı yayının çıkacağını ilan etti. Bu almanakta gerek hava, gerekse gezegenler hakkında bilgi verileceğini, içinde şiirler ve güldürücü hikâyeler bulunacağını, hatta meşhur bir almanağın yayıncısı olan Bay Titan Leeds'in ölümüne dair kehanette bulunulacağını da bildirdi.

Bu kehanet haberi derhâl ilgi çekip halkı eğlendirdi. Bu kehanet belki de bir İngiliz yazarı Jonathan Swift'in

buna benzer bir şakasından ilham alınarak uydurulmuştu. Franklin her zaman yalnızca kendi buluşlarını yazmazdı. Beğendiği bir şey bulursa derhal alır, değiştirir ve kullanırdı. Çoğu zaman da bunları daha sade ve daha kullanışlı bir hâle sokardı.

Leeds adamakıllı kızmıştı, tutup kendi almanağın-
dan Franklin'e bir cevap yazdı. Ama amaç hedefine ulaşmış, bu şaka ile «Poor Richard» almanağı tanınmıştı. Almananın, okuyucusu gittikçe çoğalıyordu. Astronomi konusunda almanın verdiği haberler doğru çıkıyordu. Sonra almanakta şiirler ve çok ilgi çekici «deyişler» de yer alıyordu. Halk bu deyişleri ezberleyip birbirine tekrarlamaya başladı. Böylece bunlar Amerikan kültürünün bir parçası hâline geliverdi.

Franklin'in almanağında yarattığı «Richard Saunders» tipi, Yeni Dünya'nın basit halkını temsil ediyordu. Bu fakir bir insandı ama fakir olduğu için utanmıyordu. Pratik bir zekâsı vardı, kendisine faydalı olacak şeylerle ilgileniyordu. Almananın okuyucuları, «Richard» okudukları zaman «İşte tıpkı bize benziyor» diyorlardı. Franklin'in yayımladığı yirmi beş almanak gözden geçirilirse, Amerikan mizahının ve Yankee felsefesinin kaynağına dair pek çok şey öğrenilmiş olur.^{3*}

Zaman geçip Franklin yaşlanmaya başlayınca almakta daha çok iş konusunda, zengin olmanın yolları hakkında, para kazanmak konusunda yazılar görünmeye başladı. Bu, Amerikalıların para kazanma ve iş başarmanın yeni yollarını buldukça bu yolda gelişen düşüncelerini yansıtmaktadır. Püritenler ve Quakerler çok

3 * Yankee — Birleşik Amerika'nın bilhassa Kuzeydoğu eyaletlerinde oturanlara verilen bir lakap.

çalışıp para kazanmak taraftarıydılar Poor Richard'ın paraya dair düşünceleri, 1757 yılında o güne kadar yayımlanmış bütün almanaklardan toplanarak, «Abraham Baba» adı altında yeniden yayımlanmıştır. «Servetin Yolu» başlığını taşıyan bu yazı, tam dört yüz defa basılmış ve onbeş dile çevrilmiştir.

Artık Franklin'in çıkardığı almanak on üç sömürge'nin her tarafında okunan bir yayın hâline gelmişti. Maine'den Georgia'ya kadar, az gelişmiş batı topraklarında her tarafta okunuyordu. Hemen hemen her evde «Poor Richard», İncil'in yanında saklanıyordu. Almanak yayımlandığı yirmi beş yıl boyunca her yıl on bin adet basıldı yani sömürge halkı arasında her yüz kişiye bir almanak düşüyordu.

Franklin'in almanağı sömürgelerin birliğini sağlamakta büyük rol oynamıştır. Örneğin Carolina ile Massachusetts, iş sahası ve iklim bakımından birbirinden farklı bölgelerdi. Virginia ile New York da gerek toplum gerekse siyaset yönünden birbirlerine benzemezlerdi. Fakat bütün bu farklı toplum ve bölgelerde «Poor Richard»a karşı beslenen ortak ilgi ve sevgi, Amerika'nın kendine has bir kültür edinmeye başladığına işaretti. Almanak sayesinde, Atlantik boyunca okuma merakı da artmıştı. Hatta Franklin'in amaçlarının gerçekleşmesine zemin hazırlayan bu yayın, halkı cumhuriyet ve demokrasiye hazırlamış, zamanı gelince halk bu sistemleri kabul etmişti.

Peki, ama nakil imkânlarının böylesine güç olduğu bir devirde almanak nasıl her köşeye, her bucağa ulaşabiliyordu? Franklin bu sorunun cevabını hayatının en önemli çalışmalarından biri ile vermiştir: Posta teşkilatı!

Franklin, gazetesi «Pennsylvania Gazette ile almanacı «Poor Richard»ın sömürgelerde hızla ve emin bir şekilde dağıtılabilmesi için yeni yollar aramıştı. Bu girişimin bir başka nedeni daha vardı. Sanki ileriye görüyor gibiydi... Gençliğinden beri bütün sömürgelerdeki Amerikan halkının birleşmesi gerektiğini düşünüyordu. İngiltere İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kurulabilecek bir «Amerikan Sömürgeleri Birliği» düşüncesini tasarlamışsa da, İngiltere kralının düşüncesizliği yüzünden bu düşünce gerçekleşmemiştir. Bunun yerine Amerikan Cumhuriyetleri kavramını adeta icat etmeye mecbur kalmıştı. O zamana kadar aralarındaki bağ sadece İngiliz kralına tabi bulunmaktan ibaret olan sömürgeleri bir araya toplamanın çarelerini Franklin gençliğinden beri düşünmüştü.

İngiliz krallığı ile sömürge halkının aralarındaki bağ ne kralın ne de sömürge halkının zannettiği kadar güçlü değildi. Bazı sömürgeler İngiltere'ye daha yakından bağlıydılar. Sömürgeler değişik zamanlarda, başka başka kralların idaresi altında kurulmuş olup bunların mahalli hükümetleri birbirlerinden hayli farklıydı. İngiltere ile aralarındaki mesafeden dolayı Parlamantonun kanunlarını her sömürge de aynen uygulamak zaten imkânsızdı. Üstelik, sömürgelerin çoğu birbirlerine karşı bir de korku ve kıskançlık besliyorlardı. Aralarındaki tek ilişki ticarete dayandığı halde, Franklin bu sömürgelerin birleştirilebileceğini seziyordu.

Otuz yaşına geldiği zaman beş eyaleti adım adım dolaşmış ve bunların hangi noktalarda birleşip hangilerinde birbirlerinden ayrıldıklarını anlamıştı. Herkes kendi eyaletini çalışarak alını teriyle meydana getirmek zorunda olduğundan, aralarında demokrasiye doğru bir

eğilim seziliyordu. Tabii bu eğilim henüz iyice belirginleşmemişti.

Güneyde kölelerin çalıştırılması ortaya yeni sorunlar çıkarıyordu. Buna karşılık, Batı'da ortak bir tehlike bulunması ve hayatını kazanmak için herkesin çalışmaya mecbur kalması dolayısıyla, aralarında, hiçbir fark gözetilmiyordu. Kuşkusuz ki birleştirici en mühim unsur, her tarafta aynı dilin konuşulmasıydı. Franklin, sömürgeler arasındaki ortak noktaları meydana çıkarmak için en çok ortak dil kavramı üzerinde duruyordu.

1730 yıllarında ortak bir dili bu amaç için kullanmak hayli güçtü. Amerikan medeniyetinin ilk devirlerindeki İngiliz Amerikasında haberlerin bir yerden bir yere ne kadar yavaş ulaştığına bugün kolay kolay insanın aklı yatamaz. Sahil boyunca gemilerle haber göndermek mümkündü ama yerine vardığı zaman bunlar artık birkaç aylık eskimiş haberler oluyordu. İç taraflarda ise kuzeydeki büyük şehirler arasında, hatta ufak kasabalara kadar atla haber iletmek mümkündü...

Çeşitli sömürgelerdeki şehirler birbirlerinden mesafe, düşünce örf ve âdet, hükûmet idaresi, ahlâk anlayışı, insanların hareket ve davranışı bakımından büyük farklarla ayrılıyorlardı. Aralarındaki tek bağ, İngiltere kralına tabi olmalarıydı. 1706 yılında Boston'dan Baltimore'a gitmek için harcanması gereken süre içinde bugün bütün dünyayı dolaşmak mümkün olabilir. Kara yolculuğu güçtü, hatta bazı mevsimlerde, tamamıyla imkânsızdı. Kara yolları zaten sadece sahil boyundaydı. İç taraflarda ise yolculuk ancak ya nehirler vasıtasıyla, ya at sırtında yahut da daracık patikalarla yapılabilirdi.

1707 yılına kadar posta işleri özel şahıslar tarafından görülür ve Massachusettes ile Virginia arasında yıl-

da en fazla yüz mektup gider gelirdi. New England'ın batı sınırı ile deniz arasındaki mesafe pek fazla değildi. Batı sahilinin ötesinde ise Kızılderililer ve vahşî hayvanlarla dolu koca koca ormanlar vardı.

Ayrıca bu haberler dahi kötü yollar, yağmur, çamur, kar ve Batı'nın değişik tehlikelerinden dolayı daima gecikirdi. Pennsylvania'nın güneyinde ise düzenli atlı haberciler hemen hemen hiç yoktu. Bu atlı postacılar İngiltere Kraliyet Posta Servisinin idaresi altında çalışırlardı. 1707 yılında Krallık, o zamana kadar özel bir kraliyet imtiyazı şeklinde çalıştırılan sömürgelerdeki posta servisini üzerine almıştı.

Sömürge topraklarında posta servisi her zaman zararına çalışırdı. Böylece İngiliz hükûmeti, İspanyol savaşındaki masraflarını çıkarmak düşüncesiyle posta servisini satın almak isteyince, bu teklif memnuniyetle kabul edildi. Fakat masrafların bir hayli yüksek oluşu yüzünden İngiliz Hükûmeti bu işi pek sıkı tutamıyor ve bir hayli ihmal ediyordu. İngiltere'deki Posta Genel Müdürü idareyi kolaylaştırmak amacıyla sömürgeler için yardımcı bir posta müdürü tayin etmiş, o da mahalli posta müdürlerini seçmişti. Bunlar kendi çıkarları olmadıkça posta servisini düzeltmeye hiç yanaşmıyorlardı.

Bu işten çıkarı olan tek grup da gazete sahipleriydi. 1711 de sömürgelerde posta ücretlerini tespit eden Kraliçe Anne Kararnamesi, gazetelerden hiç bahsetmemişti. Postanenin işi bir hayli hafif olduğundan yayıncıların hem postanede çalışmaları hem de kendi matbaalarını idare etmeleri mümkündü. Ne var ki Posta Genel Müdürüne düzenli rapor vermek zorundaydılar.

1730 ortalarında sömürgelerde Posta Genel Müdürlüğünü eski Virginia Valisi Alexander Spotswo-

od yapıyordu. Philadelphia'nın mahalli posta müdürü ise «Mercury» gazetesinin sahibi Andrew Bradford idi. Bradford kendi gazetesini bedava dağıtıyor, fakat Franklin'in gazetesi «Gazette» için bunu yapmıyordu. Gelgelelim son üç yıldır Bradford, hasta olduğunu ileri sürerek Spotswood'a altı aylık raporları göndermemişti. Sonunda, 1737'de Spotswood, Bradford'u işinden çıkartarak yerine Philadelphia'daki öteki gazetenin sahibini yani Benjamin Franklin'i tayin etti.

Şimdi «Mercury» gazetesini dağıtırmamak Franklin'in elindeydi. Bu kuşkusuz ki büyük bir fırsat olacaktı. Ama Franklin'in inancına göre her gazete aynı haklara sahip olmalıydı. Böylece hıncını bu yoldan almadı. İki yıl sonra dahi Bradford hâlâ eski hesapları göndermemişti. Bunun üzerine Spotswood, Bradford kurallara uyana kadar «Mercury»yi postaya kabul etmemesini Franklin'e bildirdi. Böylelikle, Franklin'e kendi gazetesini ilerletmek kendiliğinden verilmiş oldu.

1740 yıllarında Franklin'in işi yalnız kendi şehrinde gelişmekle kalmamış, aynı zamanda uzak yakın birçok eyalete de yayılmıştır. Adamlarından birini Güney Carolina'ya göndererek orada «Gazette»in bir şubesini açmıştı. Şimdi aynı işleri New York'ta Kingston, Jamaica, Dominica, Antiqua ve Connecticut'da New Haven'da yapıyordu. Böylelikle işi modern bir gazeteci kadar kolaylıkla idare edememekle beraber yavaş yavaş şubeleri aracılığıyla gazeteyi birçok şehirde birden çıkarmaya başlamıştı.

Ortakları ve çalıştırdığı adamlar gazeteleri idare edip hazırlıyorlar, Franklin de makine ve malzemeyi sağlama edip gazetelerin genel planlamasını yapıyor ve kârın bir kısmını alıyordu. Bütün gazetelerde devamlı

olarak «Poor Richard»ın reklâmı yapıyor ve ortaklar bunu satmaya gayret ediyorlardı. Böylece aralarında sıkı bir ilişki bulunmayan eyaletlerden meydana gelmiş olan İngiliz sömürgesi altındaki Amerika'da, Franklin bugünkü modern Amerikan kurumlarına benzeyen büyük bir iş kurmuş oluyordu. O zaman temelleri atılan bu gelenek yüzyıllardan beri süregelmektedir.

Gazetelerin bu şekilde dağıtımı sadece Franklin'in iş hayatındaki başarısı olarak görülmemeli. Bu gazeteler eyaletler arasında sıkı bir bağın kurulmasına da öncü oluyordu. Gazetelerde artık sadece mahalli haberler yer almıyordu. Örneğin «Pennsylvania Gazette» de Maine'den Carolina'lara kadar haber bulmak mümkündü. Fakat sömürgelerin birleşmesinde asıl büyük ve önemli rolü -daha sonra başlayan bağımsızlık savaşında -posta servisi oynamıştı.

Bir defa posta servisi muazzam para kaybına neden oluyordu. İngiltere'deki merkez bir türlü kâra geçememişti. Dağıtım kolaylığı yüzünden bu işe rağbet eden gazetelerden başka kimse posta servisine itibar etmemekteydi. Posta servisinde çalışanlarsa, kazançların azlığı yüzünden para suiistimali yapıyorlardı. Posta dağıtımı ve toplanması sırasında bir çok küçük köy ve kasabalardan tutturabildikleri ücretle mektup alıyorlardı. İstedikleri parayı alan postacılar bu paranın bir kısmını cebe indiriyorlardı. Buna engel olacak bir düzenleme ve yapı da yoktu. Ayrıca bu postacıları fazla suçlu bulmak da olanaksızdı. Hem çok az para alıyorlar hem de çok güç şartlar altında çalışıyorlardı. Tehlikeli ve bozuk yollarda, her tür hava şartları altında seyahat edip posta taşımak kolay bir iş değildi.

Posta Müdürü Spotsvwood, postayı Virginia'da, Williams'a, Güney'e kadar ulaştırmak gibi bir takım ufak değişiklikler yapmıştı. Spotsvwood öldükten sonra yerine geçen iki müdürün hiçbirisi işe yaramaz adamlardı. Franklin posta işlerini küçük yaşından bildiği için bu duruma çok üzülmüyordu.

İşte bu yüzden 1751'de o zamanki Posta Genel Müdürü Merger'in ağır hasta olduğunu ve iyileşemeyeceğini duyduğu zaman hemen bu işe talip oldu. İş yalnız istemekle kalmayıp elde etmek için elinden geleni ardına, koymadı. Sahip olmak için uğraştığı tek iş bu olmuştu. Bu, amacına ulaşmak için de hayatı boyunca izlediği ve hiç ayrılmadığı bir kuralı, yani «hiç sorma, reddetme ve istifa etme» kaidesini bozmak zorunda kalmıştı. Bu işi istemesindeki neden ona sağlayacağı nüfuz içindi. Bu nüfuz şahsi bir kuvvet değil, bir devlet adamı otoritesiydi. Eyaletlerin birleştirilmesini sağlayacak tek çare buydu.

İngiltere'deki arkadaşı Peter Collinson'a hemen bir mektup yazarak bu işe tayin edilebilmesi için elinden geleni yapmasını ve kendisine masrafları karşılamak üzere üçyüz İngiliz lirası gönderdiğini bildirdi. Cevabı beklemeden de posta sistemini bütün teferruatıyla incelemeye koyuldu.

On dört yıldır Philadelphia bölgesi posta müdürlüğünü zaten yapıyordu. Son yıllarda ise buna bir de bütün sömürgelerin posta idarelerinin mali kontrollüğü eklenmişti. Bu vazife ile 1755 yılı Haziran'ında Kuzey bölgesindeki postaneleri ve yolları teftiş etmeye çıkmıştı. Sömürgelerde posta servisinin aksak taraflarını kolaylıkla tespit ediyordu. Bu seyahati sırasında, postacıların nehirleri aşmadan kara yolu ile posta dağıtmaları

çarelerini aradı. Böylelikle Ağustos ayında Genel Müdürlüğe getirildiği zaman görevinin bütün inceliklerine hâkim durumdaydı.

Posta Genel Müdürlüğünü Virginialı William Hunter ile paylaşıyordu. Fakat Hunter sık sık hasta olduğundan bütün işler Franklin'e kalıyordu. O da hiç vakit kaybetmeden yeniliklere başladı.

Philadelphia ile New York arasında posta servisini haftada birden üçe çıkardı. Atlı postacılar pazartesi, çarşamba ve cuma günleri saat sekizde yola çıkıyorlar ve posta ertesi günü saat beşe kadar dağıtılmış oluyordu. Atlılar yan yolda karşılaşp posta değiştirmeyi adet edinmişlerdi.

Yaklaşık bir yıl sonra yeni yollar planlanmıştı. Posta servisi bu yeni yolların parasını karşılayamayacağından Benjamin Franklin bunların askerî bakımdan zorunlu olduğunu ileri sürerek parayı Meclisten almaayı başardı. Şehirde oturanların mektuplarının dağıtılabilmesi için yeni bir yöntem bulmuştu: Mektubunu alan kimse bu hizmete karşılık bir kuruş veriyordu.

Koyduğu kurallara göre gazete sahiplerinin postanesindeki nüfuzlarını azaltmak amacıyla hiçbir gazete taşınmayacak ve bütün gazete sahiplerinden aynı ücret alınacaktı. Hesap verme şekillerini de değiştirerek mahallî büroların ve postacıların postaya ait paralara el koymalarını da önlemiş oldu.

Franklin bütün bu reformları 1753 ile 1757 arasında gerçekleştirdi. Bu yıllar boyunca o kadar iyi bir sistem kurmuştu ki üç yıl içinde işlerin kendisi bulunmasa bile tıkr tıkr yürüyeceğinden emin olarak İngiltere'ye gidebildi.

Sonunda 1761 yılında Franklin ve Hunter, Lond-

ra'daki Posta Merkezine üç defa olmak üzere 500 İngiliz lirasına yakın net kâr yollayabildiler. Böylece elli üç yıl sonra sonra sömürgelerdeki posta servisi ilk defa olarak kâr getirmeye başlamıştı. Bu kâr aynı zamanda İngiltere'dekilerin bu kadar zaman ihmal ettikleri sömürgelerdeki posta servisiyle ilgilenmelerini ve Amerikan posta müdürlerine ilgi göstermelerini sağladı.

Bu arada Hunter ölmüş ve yerine yine Virginialı John Foxcroft geçmişti. Baharda Franklin İngiltere'den dönünce Foxcroft ile beraber uzun bir seyahate çıktılar. Kuzeyde Güneyde bütün posta müdürlerini ziyaret ederek onları işleri daha iyi yürütmek için şevklendirdiler.

Posta işlerini güçleştiren ve Franklin'in bir türlü gideremediği en büyük sakınca, insanların devamlı surette Batı'ya akın etmesiydi. Doğuda Okyanus kıyısındaki büyük şehirlerde posta servisi hem kolayca düzenlenebiliyor hem de iyi işler bir vaziyette muhafaza edilebiliyordu. Fakat daha içerilerdeki yeni köylere erişebilmek için yeni yollara ihtiyaç vardı. Daima kontrol altında bulundurulamayan atlı postacılar da pek dürüst hareket etmiyorlardı. Bu yeni kurulan şehir ve köylerden geçerlerken kendi çıkarlarına alışveriş yapıyorlar bir sürü işlere giriyorlar ve böylece posta yine aylarca gecikiyordu.

Her şeye rağmen Doğudaki posta hattı ilk sömürge hükümetler arasında bağlantı kurmakta ve bunların sonunda birleşmelerinde büyük rol oynamıştır. Bu yol boyunca ticaret de işlerlik kazandı. Birbirleriyle birleşerek İngiltere'ye karşı koyan ve bu hareketle yeni bir ulusun ortaya çıkmasını sağlayan sömürgeler işte bu hat üzerindeydiler.

Bu sıralarda Franklin'in evi ve matbaası aynı bina-

daydı. Aynı zamanda evlendiği sırada açtığı bir dükkân daha vardı. Burada yiyecek, şarap ve gemi malzemesi satılıyordu. İlk zamanlar dükkânda kendisi çalışıyordu. Böylece her çeşit insanı tanıma fırsatını buluyor ve bu çevrede de tanınıyordu. Daha sonraları diğer işlerle meşgul olmaya başlayınca dükkân Deborah'ya kaldı. 1737'de posta müdürü olunca da dükkânın bir köşesini postane yapıvermişti.

Posta müdürü olduğu sıralarda sırada eyaletin hükûmeti olan Pennsylvania Meclisinde kâtiplik vazifesini de yapıyordu. Bu kadar büyük düşünceleri ve idealleri olan, ilerde mühim bir şahsiyet olacak bu adamın niçin böyle basit işleri kabul ettiğine pekâlâ şaşılabilir. Franklin ise böyle sıkıcı, zevksiz işlerden kaçmıyordu. Yine de Franklin ileriye gören bir insandı. Önemsiz görünen bu ufak çapta çalışmalarla ileride yapacağı büyük işlerin temelini atmış oluyordu. Meclis müzakerelerini günü gününe takip ederek hükûmet işlerini de öğrenmiş oldu.

Meclisin programı onun bütün zamanını almıyordu. Çok sıkıcı oturumlarda kendi kendine bilmece, rakamlarla oyunlar icat ediyordu. Bu arada Philadelphia'lılara birçok faydalar sağlayacak sayısız projeler de düşünmüştü. Bunların en önemlileri bir itfaiye teşkilatı, bir polis kuvveti, bir bilim cemiyeti ve bir akademi kurulmasıydı. Yirmi yıl boyunca, fizik bilimine ve orduya yaptığı hizmetlerin yanı sıra bu işlere de vakit ayırabilmişti.

1735 yılında sonunda zaman bulup akrabalarını görmek için Boston'a gidebildi. Şehrin nasıl değiştiğini ve Philadelphia'dan ne kadar ilerde olduğunu görünce bir hayli şaşırmıştı. Özellikle iki şey dikkatini çekmişti. Bunlardan biri, halk tarafından idare edilen itfaiye, diğ-

ri de «şehir bekçileri», yani polis kuvvetiydi.

O devirde ev ve damların ahşap oluşu, ateş yakmak amacıyla kömürlerin odadan odaya taşınması, bacaların pis oluşu ve yangınla iyi mücadele edilememesi yüzünden Amerikan şehirlerinde yangın büyük facialara neden oluyordu. Gerçi bazı kimseler alevlere su sıkan yangın arabaları işletiyorlardı ama bu arabalara su kova kova taşınırdı. Tulumbaları çalıştıran adamlar ise ya zamanında iş başına gelmezler ya da bu işi zaten beceremezlerdi.

Farnklin'in gazetesinde yazdığı gibi, Boston şehrinde her itfaiye birliğine ait birtakım insanlar vardı ki bunlar bütün yangınlara giderlerdi. Bu adamlar gördükleri bu hizmete karşı diğer kimselerden daha az vergi ödeme hakkına sahiptiler. Başlarında, yangınlarda onlara önderlik eden bir kimse bulunurdu. Ayrıca, yangınla en iyi nasıl mücadele edebileceklerini görüşmek üzere toplantılar yaparlardı.

Her zamanki gibi Franklin bu konuyu da kulübü Junto'da arkadaşlarıyla görüştü. Sonuçta Birlik İtfaiye Şirketinin kurulmasına karar verildi. Daha sonraları, yangınların tehlikeli bir hal almadan söndürülmesinde bir hayli başarılı olan diğer başka şirketler de kuruldu.

Polis kuvvetini kurmak bu kadar kolay olamadı. Her vatandaş belli bir zaman için bekçilik yapmaya mecburdu. Fakat zenginler bu işi parayla başkalarına yaptırıyorlardı. Böylece şehir geceleri hırsızlardan da beter bir alay sarhoşun elinde kalıyordu. Franklin bu problemi de Junto yoluyla hâletmek istedi. Bütçesi vergilerle karşılanan ve meslekten yetişmiş kişilerden meydana gelmiş bir polis kuvvetinin kurulması için bir kanun teklif edildi. Fakat bunun kabul edilip uygulamaya konulması yine de

bir hayli zaman aldı.

Franklin 1758 yılında artık gazetesi ve matbaacılığı sayesinde güvenebileceği bir gelire sahip olmuştu. Bundan sonra işin önemli bir kısmını ortaklarına bırakmak ve biraz felsefe çalışmak ve biraz da eğlenebilmek için kendisine vakit ayırmak istiyordu. Buna rağmen dinlenmek için çekildiği yerlerde dahi, yıllarca aklını meşgul etmiş olan çeşitli konular üzerinde çalışmaktan kendini alamıyordu.

Bundan sonra ilk işi bir akademi kurmak oldu. Bu akademi sonradan Pennsylvania Üniversitesi adıyla gelişmiştir. Eğitim hakkında birçok düşüncesi vardı. Bu düşüncelerin hepsi kendisine ait olmamakla beraber, bunları çeşitli kaynaklardan derlemiş ve böylece uygulayacağı düzgün bir plan ortaya çıkarmıştır. Düşünceler hiçbir zaman sadece düşünce olarak kalmıyordu. Onları muhakkak tatbik edilebilir bir şekle sokup faaliyete geçiyordu.

O zamanlar tahsilli bir kimsenin Latince ve Yunanca bilmesi şarttı. Gerek İngiltere'de gerekse Amerika'da birçok akademide eğitim-öğretim hep Latince yapılmaktaydı. Franklin'e göre, iş hayatında kullanılan İngilizce'nin öğrencilere öğretilmemesi çok hatalı bir işti. Bazı mesleklerde eğitimi Lâtince veya Yunanca yapmak zararsızdı. Ama Franklin tüccar, sanatkâr ve bilim adamı yetiştirmek istiyordu. Bir kolejin sadece papaz yetiştirecek şekilde öğretim yapması artık köhne bir zihniyetti. Dinle ilgisi olmayan, din dersleri okutmayan bir akademi kurmak istiyordu. Bu, 1749 yılında Pennsylvania gibi bir yerde oldukça ilerici bir düşünce tarzıydı. O zamanlar bu şehirlerde bütün kolejler kilisenin idaresi altındaydılar.

Franklin derhâl «Pennsylvaina'da Gençliğin Eğitimi ile İlgili Teklifler» adlı bir kitap yazıp bastırdı. Bu yazısında okul binası olarak şehrin hemen dışında, bağlı bahçeli bir yer seçilmesini teklif ediyordu. Burada öğrenciler beraberce yiyip içeceklerdi. Koşmak ve yüzmek gibi çeşitli spor hareketleri de yer alacak ve böylece kuvvetli bir kuşak yetiştirilecekti.

Ayrıca öğrencilerin İngilizceyi doğru ve iyi konuşmalarını ve yazmalarını sağlamak üzere devamlı olarak mektup, deneme ve benzeri yazılar üzerinde çalışmalarını gerektiğini ileri sürdü. Bundan sonra sıra tarih, matematik ve fen derslerine gelecekti. 1749'da bütün bunlar hep yeni konulardı. Hele öğrencilere ticaret ve sanat tarihi okumalarını tavsiye ettiği zaman devrinden yüzyıl ilerde hareket etmiş oldu.

Junto, Franklin'in akademi fikriyle çok yakından ilgilenmişti. Hiç paraları olmadığı hâlde Franklin hemen para buldu. Derhâl bir bina edindiler ve öğretmen tutular. Akademi kurulduktan sonra o kadar ilgi gördü ki artık gelişmesi muhakkaktı. Kısa bir zaman içinde Philadelphia'nın en büyük binasını akademi işgal ediyordu. Modern Amerikan eğitim teorisi memleketin başka yerlerine yerleşmeden yüzyıl önce burada başlamış oldu. Franklin'in belki de en önemli projesi bu akademi fikriydi.

MUCİT FRANKLIN

Franklin'in müthiş buluşları oldu. Bunlar arasında en önemlileri şunlardı: yıldırımsavar (paratoner), bardak Armonica, Franklin sobası, bifokal gözlük ve esnek idrar katater. Franklin, keman ve gitar çalabilen bir kişiy-

di. Kendi icat ettiği Cam Armonica'yı ve birçok onun geliştirilmiş sürümlerini çalardı. Ayrıca satranca büyük ilgi duyan biriydi. Çok iyi bir satranç oyuncusuydu. O-nun satranç oynaması üzerine Amerikan Colombian Dergisi, Franklin'in ABD'de ikinci en iyi satranç bilen kişi olduğunu yazmıştı.

Franklin'in o yılki faaliyetlerinin bir sonucu olarak Fransız yazarı Balzac, Franklin'e "Amerika Birleşik Devletlerinin mucidi" unvanını vermişti. Franklin, vakit ayırabildiği zaman doğanın mucizelerini incelerdi. Franklin'in gençliğinde Newton'un bazı fizik kurallarını bulmasına rağmen yine de pek az bilim teorileri mevcuttu. Deism'le fikrî bir din olarak ilgilendiği sıralarda Franklin evrende bir düzenin hüküm sürdüğünü ve fırtınaların, sıcağın, evrenin, hayvan ve bitkilerin hayatîyetinin büyüyle ilgisi olmadığına emindi. Bütün bunlar onu doğa yasalarını keşfe sürüklüyordu. Hatta insanların bu yasaları kavrayıp bunları kendi çıkarları için kullanmalarını sağlamak istiyordu. İşte bu nokta Franklin'i zamanın diğer filozoflarından ayırıyordu. O, uygulanamayan ve kullanılamayan bir icadın hiçbir işe yaramadığını söylerdi.

Franklin'in bu tip çalışmaları, Almanak'ta çıkan bir takım yazılarla astronomiyi astrolojiden ayırmak iste-mesiyle başlar. Geleceği yıldızlardan ve gökyüzünden okumaya çalışanlarla daima alay ederdi. Fakat bir Almanacın hava hakkında bazı tahminlerde bulunması şarttı. İşte bu Franklin'i çok önemli bazı gözlemlere sürükledi. 1743 yılında yazılarının birinde sadece mahallî hava tahminleri değil daha da başka bilgiler de elde edilebileceğini gösterdi.

Londra'daki bir arkadaşına yazdığı mektupta Philadelphia'da bir cuma akşamı saat dokuz civarında

ayın eklipe gireceğinden bahsetmişti. Bu olayı seyretmeyi planlamış fakat ne yazık ki saat yedide başlayan ve kuzeydoğudan gelen bir fırtınanın göğü bulutlarla kaplaması buna engel olmuştu. Ne var ki Boston gazetelerini alınca Boston'daki fırtınayı da okumuştı. Boston'un, Philadelphia'nın dört yüz mil kadar kuzeydoğusunda olmasına rağmen, eklipsin başlangıcının oradan da görülebileceğini öğrenmişti. Boston'un Kaliforniya'ya göre daha kuzeydoğuda olduğuna göre fırtınanın nasıl olup da orada daha önce başlamadığına bir türlü akıl erdirememişti.

Bunun cevabını Franklin'e kimse veremiyordu. O da cevabı buluncaya kadar araştırmalar yapmaya başladı. Diğer sömürgelerdeki arkadaşlarına yazmış ve bunların aynı fırtına hakkındaki gözlemlerini karşılaştırmıştı. Sonuçta fırtınanın kuzeydoğuya gittikçe her yüz milde bir, bir saat geç başladığını farketmişti. Bildiği basit şeyleri bir araya getirerek bu konuyu çözmeye çalıştı. Bir odada havanın hareket edişini düşündü. Fırtına da sonunda aynı şekilde ilerleyecekti.

Bir oda içindeki hareketsiz hava, örneğin şöminede bir ateş yanınca kadar hareket etmezdi. Sonra ateşe yakın olan hava yükselir, civardaki yükselen havanın yerini alır, ondan sonra bu havanın etrafındaki hava harekete geçer ve böylece bu, bütün odadaki hava bacaya doğru bir cereyan meydana getirinceye kadar devam ederdi. İşte kuzeydoğuda bir fırtına olabilmesi için havanın Meksika Körfezi gibi sıcak bir yerde ısınıp yukarı çıkması gerektiği ortadaydı. Böylelikle bunun yerine daha soğuk hava akın edecek ve bu bir hava akımı meydana getirecekti.

Bu tip olaylar karşısında diğer sömürgelerdeki bazı kişilere mektup yazması Franklin'e Amerikan Felsefe Cemiyeti fikrini verdi. Bunu ilk defa kuzeydoğuda fırtınanın koptuğu 1743 yılında teklif etti. Memleketin her tarafındaki Amerikalıların bitkiler, çiftçilik ve doğanın değişik olaylara hakkındaki olayları birbirine yazmalarının çok faydalı olacağına inanıyordu. Olayları açıklayan, hayatı kolaylaştıran ve tatlılaştıran bütün denemeler, yeni keşifler, icatlar hakkında halkın birbirleriyle temasta bulunmaları çok büyük bir önem taşıyordu.

Bu cemiyetin idare merkezi Philadelphia'da olacaktı. Bir bitki bilimci, bir matematikçi, bir kimyager, bir mekanik, bir coğrafyacı, bir filozof ve diğer idarî üyelerden oluşan en az yedi daimi üye bulunacaktı. Franklin cemiyetin kâtipliğini almayı talep etti. Üyeler ayda bir defa toplanıp bu arada diğer üyelerden gelen değişik konularla ilgili mektuplar üzerinde incelemeler yapacaklardı.

Başlangıçta Junto'ya benzetmekle beraber daha sonraları bu cemiyet oldukça önem kazandı. Amerika'da ilk bilimsel cemiyet olmakla kalmayıp uzun yıllar diğer memleketlerdeki belli başlı cemiyetlerle boy ölçüştü. Başlangıçta işler biraz yavaş gitmişti. Hemen kabul edilebilmesi için çok yeni bir düşünce ve girişimdi bu. Hem de üyeler başka işlerle meşguldüler. Her şeye rağmen sonraları bütün memleketlerin ileri gelen kültürlü adamları bu cemiyete dâhil olmuşlardı. Yüzyıllar sonra bugün bile cemiyet hâlâ ilk kurulduğu zamanki amacı, düşünce ve bilgi alışverişi görevini yerine getirmektedir.

Boston'a giderek 1746'da elektrikte bazı tecrübeler yapmakta olan İskoçyalı Dr. Spence'le tanışması Franklin'in hayatında yaptığı en büyük bilimsel dene-

melere girişmesine önyak olmuştu. Spence'in meşgul olduğu denemeler Franklin'in çok ilgisini çekmiş ve bunların pek iyi bir şekilde yapılmadığını fark etmişti.

1746'da elektrik sıradan halka göre yepyeni bir konu idi. İki bin yıldan beri filozoflar kehribarı bir yün parçasına sürtünce ufak bazı şeyleri kendine çektiğini gördükleri zaman kehribarın canlılığının olduğuna inanmışlardı. On yedinci asırda camın da aynı şekilde canlılığının olduğu keşfedilmişti. Yün kehribara, ipek ise cama hayat veriyordu. Bu deneyler için Yunanca kehribar manasına gelen «elektron» kelimesi kullanılıyordu. On sekizinci yüzyılın başlarında Boyle, Newton ve diğer bazıları ortaya bir sürü teoriler atmışlardı. Franklin'in zamanında ise ışık hüzmeleri ve şimdiki neon ışıklarına benzeyen tüpler mevcuttu ama kimse bunların nasıl meydana geldiğini bilemiyordu.

Dr. Spence'in Philadelphia'ya gelmesini fırsat bilen Franklin onun bütün malzeme ve âletlerini satın aldı. Sonra da Londra'daki Quakerlardan Peter Collinson İngiltere'den Felsefe Cemiyetine bir elektrik tüpü yolladı. Franklin, Collinson'a düzenli mektup yazarak tecrübelerini, yaptığı keşiflerini anlatıyordu. Franklin denemelerini gizli tutmuyordu. Keşiflerinin başka birisi tarafından çalınmasından endişe etmiyordu ama yazdığı bazı şeylerin doğru olmaması korkusuyla Collinson'dan bu mektupları hiç kimseye göstermemesini rica etmişti. Philadelphia'da arkadaşlarının da bu denemeleri yapabilmeleri için mahallî bir camcıya bir miktar cam tüp ve kavanoz ısmarlamıştı. Yaptırdığı elektrikli makineler bugün hâlâ durmaktadır. Bu makineler elektrik meydana getirmek amacıyla cam ve diğer maddeleri birbirlerine sürtüyordu.

Çalışmalarının birinci yılında elektriğin diğerlerinin sandığı gibi iki değil tek bir akım olduğunu keşfetmişti. Bu akımın değişik zamanlardaki farklı durumlarını izah etmek için hâlâ kullanılan pozitif ve negatif ya da ta artı ile eksi kelimelerini ilk defa o zaman kullanmıştı. Tamamıyla pozitif veya negatif olan şeyler birbirlerini itiyorlar, fakat maddelerin biri olumlu biri olumsuz oldu mu bunların arasında bir çekim meydana geliyordu. Bunun nedeni olumlu olan maddenin akımla dolu oluşu ve olumsuz olanın ise Franklin'in tabiriyle akıma karşı bir 'açlık' duymasıydı. Maddeler aralarında bir denge sağlamaya çalışıyorlar ve ancak bu sağlama edildikten sonra sakinleşiyorlardı. Franklin'in zamanından beri bütün elektrik bilimi işte Franklin'in bu düşünceleri üzerine kurulmuştur.

Yeni keşfedilen Leyden Kavanozu ile değişik deneyler yaptıktan sonra bu akım veya 'ateşin su veya metaller üzerinde durmadığını, fakat geçirici olmayan camda muhafaza edilebileceğini gösterdi. Ondan sonra da kat kat cam ve kurşunu bir araya getirerek 'elektrik bataryasını' yaptı ve İngilizceye bu terimi de sokmuş oldu. Bundan sonra batarya üzerinde yapılan deneylerde bataryanın kullanılması radyo dalgalarının keşfedilmesine yol açtı.

1749 yılında yazın sıcağı ve rutubeti denemelere son vermesine neden oldu. Sıcakla beraber Franklin'in ilgisi ni göğşe çeken hava değişiklikleri, fırtınalar baş gösterdi. Collinson'a yazdığı mektuptan anlaşıldığına göre Franklin bulutlarda bir miktar elektrik bulunduğunu ve bunlar fazla elektrik bulundurmayan diğer bulutlar ve cisimlerle temasa gelince, gök gürültüsü ile şimşekleri meydana getirdiğini biliyordu. Franklin'in şimşekle 'elektrik ateşi-

nin' aynı şey olduğunu ispat etmesi şöhretinin bütün dünyaya yayılmasında en büyük neden olmuştur.

Bu düşüncelerle fazlasıyla ilgilenen Collinson, Franklin'in. mektuplarını Londra Kraliyet Cemiyetine verdiyse de onlar buna yalnızca gülmüşlerdi. Fakat mektupların tercüme edilip Fransa'da basılması bilim insanlarını ve hatta kralı bile bir hayli ilgilendirmişti. "O yılın baharında Thomas François D'Alibard, Franklin'in düşüncelerinin etkisiyle bir deneme yapmış, bu suretle fırtına esnasında elektrik kavanozuna demir bir çubuktan kıvılcımlar çekmeye muvaffak olmuştu. Böylece şimşekle elektriğin aynı şey olduğu ispat edildi. D'Alibard, bunu Paris'te Kraliyet Bilim Akademisine bildirince Franklin farkına varmadan Avrupa'da meşhur olmuştu.

Franklin, o yaz aynı şeyi kendisi de uçurtma ile yaptığı basit bir denemeye ispat etmişti. Fırtına esnasında bir uçurtma ile kırlara çıkıp yürümeye koyuldu. Yirmi bir yaşında olan oğlu William da beraberindeydi. Uçurtmaya ucu sivri bir tel bağlanmıştı. Uçurtmanın sapına ise geçirici olmayan bir ipek kurdele eklenmişti. Uçurtmanın sapı ile kurdele arasında bir anahtar bulunuyordu. Fırtına başladığı zaman Franklin uçurtmayı uçuruyordu. Yağmur uçurtmanın ipini ıslatıyor fakat muhafaza altındaki olan ipek kurdele kuru kalıyordu. Böylece Franklin anahtardan eline kıvılcım çekebildi.

Franklin bu keşif sayesinde şimşek geçiriciyi yani paratoneri icat etti. İlk denemenin, sonradan icat ettiği paratonerden daha mühim olduğu bugün anlaşılmıştır. Paratoner şüphesiz birçok canların kurtulmasına neden olmuş ve bu keşif insanlığın rüzgâr, yağmur, ısı kadar tabu olan bir olaydan korkmasına engel olmuştur.

Franklin'in diğ er keşifleri arasında en m uhimleri belki de ısı ile ilgili olanlarıdır.  rneğ in buharlaşma yoluyla soğutmayı sonradan birçok sahada kullanmak mümkün olmuştur. Franklin bazı zamanlarda ve bazı yerlerde rüzgâr ne kadar fazla eserse essin derecenin aynı kaldığını hayretle gözlemlemişti. Fakat kendisi rüzgâr fazla olduğu zaman durgun havadan daha fazla serinlik hissediyordu. Denemelerle kendi vücudundan anladığına göre fazla rüzgâr derisindeki buharlaşmayı  abuklaştırıyor ve böylece daha fazla serinlik hissediyordu. Bir seferinde Philadelphia için bile çok yüksek olan sıcak bir havada otururken teri buharlaştığı hâlde vücut ısısının aynı kaldığını farketti.

Bunlardan başka maddelerin geçirdiği ısıнын renklerle de bir ilgisi olduğunu keşfetti. Kar  zerine değişik renklerde kare kare kumaşlar koydu. İlk olarak siyah kumaşın, son olarak da beyaz kumaşın altındaki kar erimişti. Bu, ısıнын ge iriminde siyahın en iyi ve beyazın da en zayıf olduğunu gösteriyordu. Bunun  zerine Franklin siyah kumaşların kışın, beyazların ise yazın giyilmesi gerektiğini ileri sürdü. Franklin'in ilgilenmediği bilim dalı yok gibiydi. Anatomi, fizyoloji ve tıp hakkında birçok yazılar yazmış, kanın dolaşımı, derideki deliklerin görevleri hakkında düşünüp durmuştu. Zamanında ışığın güneşten kopan parçacıklardan meydana geldiği zannedilmekle beraber, o, ışığın titreşmelerden meydana geldiğini ileri sürmüştür. Güneş ışınlarında vitamin dediğimiz şeyleri keşfetmişti. Marsh gazını bulmuş ve hayatının sonlarına doğru balonlarla da ilgilenmişti. Daha 1782 yılında balonların savaş sil h  olarak kullanılabileceğini düşünmüştü. U akların keşfedileceğini sezememekle beraber askerî birliklerin hava yoluyla ta-

şınabileceğine akıl erdirebilmişti.

Franklin'in en büyük özelliklerinden birisi, başkalarının bir türlü içinden çıkamayacağı işlerin pratik taraflarını görmekteki ustalığıydı. Franklin'e göre hiçbir keşif hayatı daha kolaylaştıracak ve rahatlattıracak bir icatla sonuçlanmadıkça tamamlanmış sayılmazdı. İcatlarının başkaları tarafından kullanılmasından hiç endişe duymazdı. Arkadaşlarına kendi için değil, insanlık için icatlarla meşgul olduğunu söylerdi.

Benjamin Franklin sobayı ilk icat ettiği zaman ufak bir kitap da yazarak konuyu açıklamıştı. Bunun çok olumlu sonuçları görüldü. Vali Thomas bu sobadan o kadar memnun kalmıştı ki Franklin'e belli bir süre sobayı yalnız kendisinin yapıp satmasını sağlayacak patenti almasını teklif etmişti. Fakat o, böyle icatlardan herkesin faydalanmasını istediğini ileri sürerek bu teklifi reddetti. Bir İngiliz onun ufak kitabını okuyup aynı şekilde bir soba yaparak patentini aldığı zaman Franklin ne kızmış ne de adamı protesto etmişti. Kavgalardan nefret ediyor, en büyük ödülün bir şeyi icat etmek olduğunu söylüyordu.

Amerika'nın ilk büyük mucidinin bu şekilde düşünmesi şüphesiz hayırlı bir şeydi. O zamanlar Amerikalılar bilgileri ve makineleri bakımından İngilizlerden ve birçok Avrupa memleketlerinden bir hayli geriydiler. Bilim ve icatların düşünülüp, planlanıp denenebilmesi için zamana ihtiyaç vardı. Amerika'daki durum ise buna engel oluyordu. Ağaçların kesilmesi, tarlaların sürülüp ekilebilmesi için hazırlanması gerekiyordu. Bütün bunların arasında bir de Kızılderilileri kollamak şarttı. Böylece bilime pek az bir vakit ayırabiliyorlardı.

Franklin'in ilk icadı bu sobaydı. O zamana kadar ay-

nı havayı tekrar tekrar ısıtan büyük Alman ve Hollanda sobalarından başka tip soba mevcut değildi. Çoğunlukla evlerde şöminemsi ocaklar hem ısınmak, hem yemek pişirmek, ve hem de ışığından faydalanmak için kullanılırdı. Gerçi şömine havayı temiz tutuyordu ama ısının büyük bir kısmı bacadan çıkarak ziyan oluyordu. Çocukluğunda Boston'da şöminenin yanında kitap okurken şöminelerin kusurlarını da hissetmişti. İnsan her tarafını aynı derecede ısıtamıyordu. Önü ateşten yanarken arkası buz tutuyordu. Franklin bunun nezlelere, yüksek ateşli hastalıklara neden olduğundan emindi.

Franklin'in yeni sobası, veya kendi tabiriyle şöminesi, altından daima temiz hava alan bir demir hava kutusunu ısıtmadıkça ısı ve dumanın bacadan kaybolmasına engel oluyordu. Ilınmış hava sobanın yanlarındaki deliklerden odanın içine dağılıyordu. Bütün soba demirden yapılmıştı. Hava kutusu tam ortada bulunuyor ve ateşe bir arkalık sağlama ediyordu. Bu kutu yukarıya kadar açık değildi. Böylece duman önce ön taraftan yukarıya doğru çıkıyor, hava kutusunun üstünden geçerek arka tarafından aşağıya iniyor ve bacaya giren ufak bir delikten dışarı çıkıyordu. Soba büyüdüğü bir odayı çok kısa bir zamanda ve her yerini aynı derecede, temiz bir havayla ısıtabiliyordu. Yapılışı ve evlerde kullanılışı çok kolay olduğundan bu soba pek fazla rağbet gördü. Kuzey sömürgelerdeki halk hayatlarında ilk defa kışın odalarında rahat rahat oturabiliyorlardı

Sobanın icadı Franklin'i bacaların neden tüttüğünü araştırmaya sürükledi. Buna dokuz neden bulabildi ve ufak bir kitap yazarak bacaların iyi çalışması için neler yapılması gerektiğini açıkladı.

Bilimsel çalışmalarının çoğu yeni alanlarda olduğun-

dan Franklin'in kullandığı alet ve edevatı da kendisinin icat etmesi gerekiyordu. Ufak bir kanal inşa ederek kandan geçen bir geminin hızının kanalın derinliği ile geminin derinliğinin arasındaki bağıntıya bağlı olduğunu ispat etmişti. Kanal tahtadan yapılmış olup değişik seviyelerde su doldurulabiliyordu. Franklin bunun içinden ufak bir gemi geçirerek geminin dibinin kanalın dibine yaklaştığı zaman daha yavaş gittiğini göstermişti.

Franklin'in şimşegin dünya ve değişik akımda olan bir bulut arasındaki akım boşaltımından meydana geldiğini bulması onun paratoneri icat etmesine neden olmuştu. Denemeleri ile, şimşegin zayıf bir geçirici olan maddelere, örneğin bir ağaca çarpınca çok zarar meydana getirdiğini fakat bu akımın metalden kolayca geçebildiğini göstermişti. Aynı zamanda sivri uçlu metallerin bu akımı daha da kolaylıkla çekebildiğini görmüştü.

1750'li yıllarda yine Londra'daki arkadaşı Collinson'a yazarak evlerin, kiliselerin ve gemilerin üstlerine bunları şimşekten koruyabilecek sivri uçlu metal direkler koymalarını ve bu direklerin şimşegi toprağa ya da suya geçirebileceğini ayrıntılarıyla açıklamıştı.

Birçok dindar kişi bu icattan pek hoşlanmamıştı, çünkü onlara göre şimşek Tanrı tarafından insanları cezalandırmak amacıyla gönderiliyordu. İnsanoğlu bu işlere karışmamalıydı. Buna rağmen Franklin'in akademisine ve diğer binalara çubuklar konmuştu. 1762 yılında Philadelphia'da birçok evlerin üstünde onları şimşekten koruyacak metal çubuklar görülebiliyordu.

Bu icat, Fransa'da büyük tepkilere neden olmuştu. İngiltere'de ise sonraları sivri uçlu mu yoksa yuvarlak uçlu çubuklar mı koymak konusunda birçok tartışmalara yol açmıştı. Amerikalılar sivri uç taraftarı olduklarından

Kral George III saraydan bütün sivri uçlu çubukların çıkartılıp yerine yuvarlak uçluların konmasını emretmişti.

Franklin'in arkadaşı Sir John Pringle sivri uç taraftarı görününce kral onun da fikrini değiştirmesinde ısrar etmişti. Buna karşılık doğa yasalarının kral tarafından değiştirilemeyeceğini söyleyen Pringle kralın doktoru olarak mevkiini kaybetmiş ve Kraliyet Cemiyetinin başkanlığından da istifaya zorlanmıştı.

Franklin'in icatları sokak lambalarını, gözlükleri ve müzik âletlerini de kapsıyordu. Philadelphia'da gece sokakların aydınlatılmasına karar verildiği zaman, Franklin dört tarafında birer cam bulunan bir sokak lambası icat etmişti. Bunun altında havanın girebileceği ufak bir delik, üstünde de dumanın çıkmasını sağlayacak küçük bir açıklık vardı. Böylece lâmbalar uzun zaman temiz kalıyor ve cam kırılrsa dahi tamiri kolay oluyordu.

Franklin 1755'te kötü niyetli kimselerin ithamına uğrayabileceğinden bir mucidin hayatının pek kolay olmadığını yazdıysa da yeni yeni şeyler icat etmekten daima çok zevk almış ve insanlığa yardımı dokunacak, hayatı kolaylaştıracak birçok şeyin icat edileceği günlere ümitle bakmıştı.

SİYASETÇİ FRANKLIN

Benjamin Franklin, bildik anlamda bir siyasetçi değildi ancak toplum sorunlarıyla o kadar iç içeydi ki ister istemez siyasete de bulaşmıştı. Ülkesine olan derin bağlılığı nedeniyle kendisine ihtiyaç duyulan her anda görev seve seve koşmuştu.

Yine de tam bu sıralarda Franklin'in dikkatini İngiliz sömürgeleri için önemli bir sorun olan Fransızlar ve K1-

zilderililer çekiyordu. Franklin bu sıralarda artık bir asker gibi düşünüyor ve davranıyordu.

Franklin, Boston'da çocukluk yıllarında, insanların öldüğü, evlerin yakılıp, yıkıldığı, çocukların kaçırdığını anlatan savaş hikâyeleri dinlerdi. Sömürgelerin kuzeyinde, New-foundland'da, Cape Breton adasında ve Saint Lawrence nehrinin kuzeyindeki büyük göller bölgesinde, İngilizlerle, Fransızların toprak kavgası ettiklerini, bu yerlere sahip çıkmak istediklerini ve daima savaş hâlinde olduklarını çocukluğundan beri bilirdi.

İngiliz sömürgecilerinden nefret eden birtakım Kızılderili kabileleri de Fransızlarla birleşerek, New York eyaletinde Schenectady ve Massachusettes eyaletinde Deerfield civarına kadar geliyor ve buralarda saldırılarda bulunuyorlardı. Franklin, Boston'da da kuzey kıyılarına taarruza geçecek askerlerin bulunduğundan haberliydi. Fransız Kanada'sındaki savaşlardan devamlı olarak haberler alıyor ve barış için yapılan sözde anlaşmaları duyuyordu.

Bu bakımdan sakin olan Philadelphia'ya yerleştikten sonra bile bu savaşlar hiç aklından çıkmamıştı. Philadelphia'lılar düşmandan gelecek herhangi bir tecavüzün endişesi içinde değillerdi. New England oldukça uzak, St. Lawrence ve kuzey kıyısı daha da uzaktaydı. Philadelphia'da sınırlardan gelen çeşitli haberler dolaşmaktaydı ama sınır zaten her zaman tehlikeli bir bölge sayılırdı. Bu söylentiler, zengin ve sakin Philadelphia bölgesinin huzurunu kaçırmıyordu. Hatta New England ve İngiltere düşmana karşı yardım istediği zaman Pennsylvania'lılar buna kulak bile asmadılar.

1740 sıralarında Pennsylvania'daki durum Franklin'e New England'da geçirdiği çocukluk yıllarını hatırlatıyor-

du. Fransa ve İngiltere, Avrupa'da Avusturya ile savaş hâlindeydi. Philadelphialıların hiç ummadıkları bir sırada, Fransızlar Niyagara ve Erie Gölü'nden güneye doğru Monongahila ve Ohio şehirleri vadilerine inmişler ve La Sahlin'in keşfettiğini iddia ettikleri birtakım yerlere sahip çıkmışlardı. Düşman, Wyandot ve Huron adlı Kızılderili kabileleri ile birleşince Franklin durumun çok vahim olduğunu anlamıştı.

1745 yılında Fransızlar Mississippi vadisine indiler. Pennsylvania Valisi Thomas Meclise haber göndererek Fransızların, öncülük ettiği Kızılderilerin Pennsylvania'nın batısına hücum etmeyi tasarladıklarını bildirdi. Yine bu yıllarda, Fransız gemilerinin, New England'ın işgali altında bulunan Cape Breton adasından ve Amerikan gemilerinden adam kaçırdıkları söyleniyordu. Aynı zamanda New York ve New England sınırlarına yönelik yeni taarruzlara dair de haberler de geliyordu.

Franklin çok sevdiği vatanının ne doğuda ne de batıda savunulamadığını üzülerək görüyordu. Yine de git tikçe kuvvetlenen düşman hücumu karşısında nasıl olup da böyle kısır ve beceriksiz kalabildiklerini anlayabiliyordu. Bunun bir nedeni Ouaker mezhebi idi. Bundan başka, şehirlerdeki zengin tüccarlar memleketin savunması için Ouakerlardan daha fazla para vermek istemiyorlardı.

Üstelik denizden düşman hücumuna uğramayacaklarını zannediyorlardı. Zaten kıyılardaki halk tehlikenin iç taraflardaki sınırlardan geleceğine inanır ve bu bölgede yaşayanların kendi kendilerini savunma gerektiğini iddia ederlerdi. Sınır taraflarındaki halk ise tehlikeyi okyanus kıyılarında görür, Philadelphialıların topraklarını savun-

mak için kendilerinin uğraşmasını beklerlerdi. Franklin bu durum karşısında hem üzüldü hem de kızdı. Her zamanki gibi yine bu konuda kısa bir makale yazdı.

«Açık Gerçek» adlı bu makalesinde İncil'de adı geçen bir şehirden bahsediyordu. Bu şehrin halkı kendilerini savunmadıkları için oradan sürülmüşlerdi. Franklin yazısında en çok Philadelphialı tüccarlara hücum ediyordu. Bunları kendi bindiği dalı kesen bir adama benzetiyordu.

«Açık Gerçek» makalesinde Franklin zengin ve nüfuzlu kimselerin herhangi bir tehlike karşısında kendilerini rahatça koruyabildiklerini söyleyerek bu sınıfa karşı cephe alıyordu. Bu sınıfın rahat edebilmesi için orta sınıfın, yani çiftçilerin, esnafın ve ufak iş adamlarının sıkıntı çekmek zorunda olduklarını ileri sürüyordu. Bu arada demokratik düşünce tarzını da aşlamış oluyordu. Franklin bu «orta» sınıfa basın yoluyla nasıl hitap edileceğini biliyordu. Böylece öyle demokratik bir anlayışı oturmuştu ki sonraları Tom Paine'in yazıları Amerikan halkını kolayca devrime sürükleyebilmiştir.

Bu küçük makale hemen etkisini gösterdi. Tüccarlar ve soylular vakit kaybetmeden harekete geçtiler. Bir askerî kuvvet meydana getirmek ve cephane, almak amacıyla derhâl büyük bir cemiyet kuruldu. Askerî birlikler kurulmuş, kumandanlar seçilmiş, kadınlar bayrak yapmaya başlamıştı. 1748'de barış yapılmadan evvel eyalette aşağı yukarı on bin asker bulunuyordu. Quakerlerin çoğu da kendilerini savunmanın dinlerine aykırı olmadığını kabul etmişlerdi.

Bu işlerin çoğuna Franklin önyak olmuştu. Para toplayıp bir kale planı çizmişti. Sonra da New York'a giderek Vali Clinton'dan ödünç cephane istemişti. Vali

ilk önce bu teklifi reddetti, fakat sonra Franklin ile birkaç bardak şarap içip de keyiflenince on sekiz tane büyük top vermeye razı oldu.

Franklin yaptığı bu işlerden dolayı Albay seçilmesine rağmen bu rütbeyi reddetmiş ve yerine daha iyi bir asker olduğunu ileri sürdüğü başka bir adamı getirmişti. Yine de kendisi başka bir savaşta faal bir rol oynayınca resmî bir rütbesi olmadığı hâlde halk ona «general» ünvanı ile hitap etmeye başladı.

Benjamin Franklin 1748'de bilimsel denemelerine daha çok zaman ayırmak amacıyla ticari işlerinden çekildiyse de kısa bir zaman sonra sömürgecinin savunma işlerine daldı. Felsefi ilgilerini bütün hayatı boyunca devam ettirmekle beraber 1754'ten sonra başlıca meşguliyeti dahilî ve harici siyaset olmuştur. Matbaacılığı bıraktığı hâlde Meclisteki kâtipliğine devam etmiş ve 1750'de bu oldukça kuvvetli kuruma üye seçilmişti. Yasa yapmak birden ilgisini çekmiş ve kamu hizmetine çok fazla vakit harcadığından şikâyet etmekle beraber kısa bir zamanda Meclisin ileri gelenleri arasında yer almıştı. Zabıtlardan, siyasi tartışmalardan bir hayli hoşlandığı anlaşılmaktadır.

1748'de imzalanan Aix-La-Chanelle Antlaşması'yla İngiltere ile Fransa arasında barış sağlanmışsa da bunun sömürgelere pek bir faydası dokunamamış ve yeni yerleştirilmiş bu topraklarda Kızılderili hücumlarına engel olunamamıştı.

1750 başlarında Pennsylvania'nın batı hududuna epeyce yaklaşan Ohio vadisinde bir hayli çarpışmalar da olmuştu. Fransızlar ve Kızılderililer Pensylvania'yı tehdit edince halk savunmaları için para sağlama işine Pennle-

rin engel olduklarını ileri sürdü. Gerçi parayı Pennlerin vermesini kimse beklemiyordu ama bu masrafin vergilerle karşılanması gerekiyordu. Ancak Penn'ler kendi topraklarından vergi alınmasına razı olmuyorlardı. Eyaletin geri kalan kısımları ise bütün savunma masraflarını karşılayamayacak kadar fakir bulunuyordu. Bütün bu yıllar süresince Meclis bu topraklardan vergi alınmasına dair yasa tasarıları hazırlıyor fakat hepsi de Vali tarafından onaylanmadan geri çevriliyordu.

1754'te Franklin sömürgelerin birleşerek kendilerini savunmaları için uğraşıyordu. Gerçekte Birleşik Devletler kavramı, siyasi felsefeye birçok yenilikler getiren Hobbes, Locke, Montesquieu, Jefferson ve diğerlerinin sayesinde ortaya çıkmıştı. Fakat 1754'de ilk defa temsilî bir hükûmet yoluyla birleşme fikrini ortaya atan yine Franklin olmuştu. Franklin Birleşik Devletler düşüncesinin onun ileri sürdüğü «Birleşme Planından» doğabileceğini hiç düşünmemişti. Aslında sömürgeleri birleştirme düşüncesi ortaya atıldığı için ilerde bu sömürgelerin İngiltere'ye karşı birleşmesi kolaylaştırılmıştır.

Bu planın ortaya atıldığı yer, New York eyaletinde Albany'deki Kongre idi. Bu kongreyi, çarpışma olduğunda, bazı Kızılderili kabilelerin dostluğu elde edilebilir düşüncesiyle İngiliz Ticaret Heyeti teklif etmişti.

Kongreye katılan yedi eyaletin temsilcileri Kızılderililerle anlaşmadan ziyade Franklin'in «Birleşme Planı» ile ilgileniyorlardı. Planın iyi karşılanmasıdaki başlıca etken ortak düşmana karşı koymak için kuvveli bir savunmanın hazırlanmış olmasıydı. Her eyalet bağımsız olup kendi yasalarına ve kendi anayasasına sahip olacaktı. Fakat hepsi yabancı hükûmetler ve düşmanla doğrudan doğruya ilgilenecek olan Federal hükûmete para yardı-

mında bulunacak ve temsilci gönderecekti. Kral umumi bir başkan seçecek ve umumun savunması için temsili bir meclis kanunlar yapacaktı. Bu, birçok bakımdan sonradan kurulan Amerika Birleşik Devletleri'nin Anayasasını andırıyordu. Kongre, Parlâmento toplantısında bu planın kabul edilmesini karar altına aldı.

Albany'deki bütün temsilciler planı kabul ettiler. Fakat, planın bundan sonra eyalet meclislerinde kabul edilip Ticaret Heyeti tarafından krala teklif edilmesi gerekiyordu. Plan her iki bakımdan da başarılı olamadı, İngilizler sömürgelere fazla bağımsızlık verildiğini ileri sürüyor, eyaletler ise İngiltere'ye fazla nüfuz sağladığını iddia ediyordu. Böylece Amerika'da bir-birlik kurma ümidi yine elde edilememişti.

Ohio vadisindeki durum şimdi daha da ciddileşmişti. Virginia ve Maryland eyaletlerinden birkaç kişi Ohio nehrinin çatallaştığı yerde bir kale inşa etmişlerdi. Burası sonradan Fransızların eline geçmiş, onlar da kaleyi değişik bir tarzda yeniden inşa ederek Düquesne adını vermişlerdi. George Washington, Necessity kalesini terk etmek zorunda kalmıştı. Sonunda Virginia Valisi Dinwiddie İngiltere'den yardım isteyince, 1755'te İngiltere'den bir grup asker yola çıkmıştı.

O yılın Nisan ayında General Edward Braddock İngiliz askerleriyle birlikte Virginia'ya vardı. Bir müddet sonra da Franklin'le görüştü. Braddock cesur bir adam olmakla beraber ilkel koşullar altında savaş etme yollarını bilemiyordu. Askerleri Avrupada açık sahalarda yapılan savaşlara göre talim görmüşlerdi. Böyle ormanlarda, Kızılderililerle çarpışmaya pek alışık değillerdi. Braddockün bilmediği başka bir nokta da sınırdaki ahâlinin hayli zayıf olduğunu ve kendisine bunların fazla bir yardımında

bulunamayacağı idi.

Braddock bu güçlüğü ancak Maryland eyaletindeki Fredericktown çiftçilerinden yüz elli nakliye arabası isteyip de ancak yirmi beş tane elde edebildiği zaman anlamıştı. Yanında bulunan Franklin adamı sakinleştirmiş ve arabaları bulacağına dair ona söz vermişti. Hemen sınırı geçip Pennsylvania eyaletindeki Lancaster şehrine gitmiş ve az bir para karşılığında dörder atlı yüz elli araba aradığını ilan etmişti. İki hafta içinde arabaları sağlamayı başarmıştı.

General Braddockün verdiği para yetmeyince üstünü Franklin tamamlamıştı. Daha sonra generale atla malzemeleri yollamış ve bunun için kendi cebinden ödediği bin İngiliz lirasının sonradan ancak bir kısmını geri alabilmişti.

Bütün bu yardımlara rağmen Braddock mağlup oldu, Duquesne Kalesinin sekiz mil kadar yakınlarında ordusu bozguna uğradı. Seksendokuz subaydan altmış üçünü kaybetmiş ve adamlarının yarısı ölmüştü. Geriye kalanlar o kadar büyük bir korku ile geri çekilmişlerdi ki Albay Washington bile bunları idare edememişti. Braddock da öldürülmüştü.

Monongahela adı verilen bu savaş 9 Temmuz 1755'te olmuştu. Fransızların bu başarısıyla cesaretlenen Kızılderililer güz aylarında sınır boyunda yerleşenlere hücum edip durdular. Artık bir şeyler yapmak şart olmuştu. Ama siyasi durum hükûmetin herhangi bir şekilde hareket etmesine engeldi. Eyaletin sahipleri olan İngiltere'de William Penn'in oğulları ile Philadelphia'daki temsilî meclis arasında fevkalade bir gerginlik vardı.

Aslında bu, yeni yetişen Amerikan Demokrasisi düşüncesiyle İngiltere'ye bağlı eski İngiliz sömürgeler

kavramının çatışması idi. Pennlerin temsilcisi, Pennsylvania'daki Penn malikânelerinden vergi verdirmemeye uğraşıyordu. Bu arada başkanı Franklin olan Meclis de ya sahiplerinden vergi almaya ya da eyaleti Kraliyete mâletmeye çalışıyordu. Bu yüzden eyaletin savunması için para toplanamıyordu. Bir taraftan da batıdan her gün bir takım insanlar gelip kendi topraklarının savunmasını talep ediyorlardı.

Bu durumdan endişelenip öfkelenen bir grup Alman asıllı sömürge halkı Franklin'e dert yanmaya gelmiş, Franklin de bunları sakinleştirip yerlerine göndermekle beraber, artık derhâl harekete geçmenin vakti geldiğine kanaat getirmişti. Franklin derhal askerî yardım ve altmışbin İngiliz lirası sağlayarak yasayı kabul etmeye Meclisi zorladı. Sonra da kış ortasında altıyüz kadar askeri kendisi talim ettirip batıdaki bölgelerin savunmasına yolladı.

Askerlerini Palatinate'dan gelen birtakım Almanların oturduğu bir bölgeye götürdü. Bunların çoğu Moravian denilen bir dindendi. Kendilerini savunmayı pek beceremeyen bu insanlar Allah'ın onları koruyacağına inanıyorlardı. Kızılderililer bu toplulukların kadınlarını ve çocuklarını öldürüp evlerini, ahırlarını yakarak zavallıları şaşkına döndürmüşlerdi. «General» Franklin'i at üstünde asker taburlarının başında görünce, onu Allah gönderdi sanmış olsalar gerek.

Mühim yerlerde kaleler inşa edilmişti. Her kalenin ağaç kütüklerinden yapılmış yüksek bir duvarı vardı. Moravianlar bu işler için işçi sağlıyorlardı. Kalelerin içinde askerlerin durup duvardaki deliklerden ateş edebilmelerini sağlayacak basamaklar vardı. Bazı günler adamların çalışmasına engel olacak kadar bardaktan boşanırcasına

yağmur yağmasına rağmen kalelerin yapılması bir haftada tamamlanıyordu.

Franklin bu işi kışın en kötü aylarında başarmıştı. Artık elli yaşındaydı. Şişmanlıyordu ve rahat bir hayata alıştı. Buna rağmen gönderdiği mektuplarda hâlinden hiç şikâyet etmiyordu. Asker olarak yetişmemiş bir adam için fevkalade sayılacak bir askerî hüner gösteriyordu. Bu işte başlıca vazifesi mühendislik olmakla beraber, askerleri ve halkı daima savaşa hazır bulunduruyor ve onlara cesaret veriyordu.

Mayısta Franklin Philadelphia'ya döndükten sonra, İngiltere tekrar Fransa'ya savaş açtı. Başlangıçta İngiltere ve sömürge orduları yenildiler. Fakat Pitt Başbakanlığa gelir gelmez İngiltere savaşı kazandı. Paris Antlaşmasıyla Yedi Yıl Savaşları sona erdi ve Fransa Mississippi şehrinin doğusundaki bütün haklarından vazgeçti.

Bu maceralar Franklin'in hayatında belki asıl şöhretini yapmasına neden olan bilimsel çalışmalarından hemen sonra yer almıştı. Askerlere kumanda ettiği zaman da bilimsel konular üzerinde çalışmaktaydı. Zira Anıları'nda Philadelphia'ya döndükten sonra askerler kendisini ziyarete geldiği sırada şerefine attıkları silâhların elektrik cihazlarını sarstıklarını hatta birkaçını da kırdıklarını yazar.

Sonunda 1756'da Meclis İngiltere'ye bir temsilci gönderip yardım istemeye karar verdi. Bu işe Benjamin Franklin ile İsaac Norris tayin edildi. Norris hasta olduğu için gidemiyordu. Böylece Franklin, eyaleti yalnız başına temsil etmek üzere İngiltere'ye doğru yola çıktı.

Bu arada Benjamin Franklin bütün sömürgelerin Genel Posta Müdürü idi. Elektrikle ilgili denemelerinin en önemli olanlarını bitirmişti. Londra'da Kraliyet Cemi-

yetinden 1753'te Copley Madalyasını almış ve eyaleti İngiltere'de temsil ettiği bu yıllarda aynı cemiyete üye seçilme şerefine nail olmuştu. Harvard, Yale ve William and Mary Üniversiteleri ona birçok dereceler vermişlerdi. Eyalet ordusunda hem albay hem de kumandan rütbelerine sahipti. Elli bir yaşında olduğu bu sıralarda medeni dünyanın hemen hemen her tarafında tanınmıştı.

Franklin, 1757 yılının Temmuz'unda İngiltere'ye vardı. Yanında yirmi altı yaşında olan oğlu William da bulunuyordu. Böylece hayatının en zevkli ve mutlu devresine girmiş oldu. Karısı yanında yoktu ama bunun tek nedeni karısının böyle uzun bir yolculuğu reddetmesiydi. Çok meşgul olmasına rağmen karısını özlüyor ve ona sık sık sevgi dolu mektuplar yazıyordu.

Pennlerle buluşup bu konuları konuşması bir hayli üzüün sürdü.

İlk önce kendine karşı büyük bir nefret besleyen Pennlerin avukatı Ferdinand John Paris ile görüştü. Franklin bu adamla iş yapmayı kesinlikle reddederken Pennlerle görüşmekte ısrar ediyordu. Sonunda Franklin'i kabul edebildiler. Ama cevap vermeleri yine bir yıl sürdü. Cevabı hazırladıklarında da Franklin'e hiç aldırmamışlar ve bunu doğrudan doğruya Pennsylvania Meclisine yollamışlardı.

Bütün bu meseleler ve geçirdiği ağır bir hastalık bir kenara bırakılırsa Franklin'in Londra'da hayatı epey eğlenceliydi. Örneğin Collinson gibi mektuplaşıp da tanışmaya bir türlü fırsat bulamadığı adamlarla ilk defa tanışma fırsatını elde etmişti. Oğlu William yakışıklılığı ve nezaketi ile Londra sosyetesini kendine hayran et-

mişti. Baba oğul, iki hizmetçileri, arabaları ve kâhyaları ile oldukça rahat bir hayat sürüyorlardı. Bu arada terzi faturalarından anlaşıldığına göre Franklin'in giyimi de pek basit sayılmazdı. Deborah'ya yazdığı mektuplardan da onlara bir hayli hediye gönderdiği anlaşıyordu.

İşi gecikince Franklin Hollanda ve İskoçya'ya da seyahat etmiş ve Cambridge Üniversitesinde bilimsel denemelere devam etmişti. 1759'da St. Andrew Üniversitesi Franklin'e Hukuk Doktoru unvanını vermiş; üç yıl sonra da Oxford Üniversitesi kendine Hukuk Doktoru unvanını, oğluna da o zamana kadar hiç verilmemiş olan (Master of Arts) derecesini vermişti.

1760 yılında William da yıllar önce babasının işlediği aynı hataya düşmüştü. İngiltere'de bir çocuğu olmuş ve bu çocuğa William Temple Franklin adı verilmişti. Annesinin kim olduğu bilinmemektedir. Çocuk biraz büyüdükten sonra Franklin, William gibi onu da kabul etmiş hatta bu çocuk onun en kıymetli torunu olmuştur.

Franklin'in işlerinin tamamlanması beş yılı buldu. Franklin vergi konusunun savunmasını Privy Konseyinde yapmış, ayrıca bu konuyu Pennlerle uzun uzun münakaşa etmişti. Sonunda kral, dürüst olmak koşuluyla Penn eyaletlerinden vergi alınmasına karar verdi. Sonuçta Franklin Meclisle Pennler arasındaki davayı kazanmış oldu. Londra'daki ahbablarıyla vedalaşmanın üzüntüsü içinde Amerika'ya doğru yola çıktı.

Yedi Yıl Savaşları'nı sona erdiren Paris Antlaşması yapıldığında Franklin Philadelphia'daydı. Fransız mağlu-

biyetinin sonucu olarak Kanada ve Mississippi'nin batısı İngiliz İmparatorluğu'nun bir parçası oluyordu. Franklin bu zaferden gurur duymaktaydı. Bu sıralarda vatanperver bir İngiliz ve genç Kral George III'ün sadık bir tebaası olduğuna şüphe yoktu. Aynı yıl New Jersey eyaletine vali olarak tayinini beklemek üzere İngiltere'de kalmış olan oğlu William Franklin de iş başı yaptı.

Antlaşma Pennsylvania'ya huzur getirmedi. Kızılderililer antlaşmayı tanımayarak batı sınırı boyunca uzanan bin mil mesafedeki bölgelere hücum etmeye devam ettiler. Pennsylvanialılar Kızılderililerle savaşa başlayınca onların en masumlarını bile öldürmekten çekinmemişlerdi. Franklin bu vahşiyane harekete itiraz ettiği zaman Vali bile onun tarafını tutmadı. Bundan sonra halk iki kısma ayrıldı: Bir kısım Valiyi ve Pennleri tutuyor, öbür kısım ise Franklin ve Meclis tarafına arkı çıkıyordu. Çok acı siyasi bir mücadeleden sonra Franklin Meclisteki yerini kaybetti. Seçimlerde mağlup olmasına rağmen Mecliste büyük bir çoğunluk Franklin'in tarafını tutuyor ve Pennlerin zayıf hükûmetine karşı eskisinden daha sert bir cephe alıyordu. Sonunda İngiltere'ye yine bir temsilci gönderip Pennsylvania'nın özel bir eyalettense bir Kraliyet sömürgesi olmasını istemeye karar verdiler. Franklin yine temsilci seçildi ve 1764 yılının Kasım, ayında İngiltere'ye gitmek üzere yola çıktı.

Tekrar İngiltere'ye gitmekten memnundu. İngiliz İmparatorluğu'nun yeni zaferlerinden şeref duyuyor, genç Krala güveniyordu. Hele İngiliz dostlarını tekrar

görebilme düşüncesi ona büyük bir sevinç veriyordu. Franklin çoğunlukla ileri görüşlüydü ama bu sefer vatanından uzak geçireceği bu on yılın duygusallığında ve düşüncelerinde meydana getirebileceği değişiklikleri pek sezemiyordu.

Pennsylvania'nın bir Kraliyet sömürgesi olma teklifi krala hiç söylenmedi bile. Londra'ya vardığı zaman Franklin beraberinde o an için çok daha mühim bir evrakın bulunduğunu gördü. Bu, İngiliz Parlamentosunun kabul etmek istediği bir yasaya karşı Pennsylvania Meclisinin aldığı red kararıydı. Franklin diğer evraklarla beraber bunu da bildirmekle yükümlü kılınmıştı. Londra'ya varınca Avam Kamarasında büyük bir çoğunluğun bu yasayı istediğini ve mutlaka kabul edileceğini öğrendi. Bunun üzerine derhal Pennsylvania'nın ve şahsının itirazlarını bildirdi. Franklin bile o zaman bu yasanın İngiltere ile Kuzey Amerika Sömürgeleri arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olduğunu fark etmemişti.

Hükûmet bir yıldır bu yasayı hazırlamakla meşgûldü. Hazine Lordu George Grenville bunu 1764'ün başında teklif etmişti. Sonra da sömürgelerin temsilcilerinden oluşan meclise bu tasarımı kendi meclislerine sunmalarını istemişti. Meclis tasarımı daha görmeden prensip kararı olarak reddetti. Franklin yasayı incelediğinde bunun tahmininden de kötü olduğunu gördü. Buna göre sömürgelerde çıkan bütün resmî kâğıtlara, broşürlere, gazetelere, gazete ilanlarına, almanaklara ve daha bir sürü şeye kralın temsilcilerinden satın alınacak pulların

yapıştırılması gerekiyordu.

Parlamento bundan önce sömürgelerden hiçbir vergi almamıştı. Sadece sömürgelerin temsilî meclisleri halktan vergi kesmişti. Uzun zamandan beri bütün İngilizler yalnız kendi rızaları ile vergi verme hakkına haizdiler. Böylece bu yasada sömürge halkının İngiliz vatandaşı sayılıp sayılmama konusu da ortaya çıkıyordu. Onlar ise kendilerini daima bütün haklar ve özgürlükleriyle bir İngiliz vatandaşı olarak görmekten şeref duyuyorlardı. Şimdi İngiltere'de yasayı yapanlar sömürge halkına yabancı muamelesi mi yapacaktı?

Franklin, Kabinede ve Avam Kamarasında çoğunluğun bunu böyle kabul ettiğini anlamakta gecikmedi. Tabii bu tarzda düşünmeyenler de vardı. Edmund Burke, William Pitt ve Lord Shelburne sömürgelerin durumunu anlıyor ve onların tarafını tutuyordu. Fakat Pitt hasta idi ve Burke'in de artık fazla nüfuzu kalmamıştı. Büyük çoğunluk sömürgelerin savunma masraflarının karşılanması için bu vergide ısrar ediyordu. 1765 yılının Mart ayında birkaç olumsuz oya rağmen, Pul Yasası kabul edildi.

Tam bir yıl bu yasayı kaldırmaya uğraştı ve 1766'da tam bunu başarmak üzere olduğu sıralarda, Amerikan sömürgeleri artık adamakıllı İngiliz hükûmeti aleyhine dönmüştü. Bu düşünce bundan sonraki on yıl içinde de gittikçe gelişerek Franklin'in başlangıçtan beri istediği birliğin kurulmasını sağlamıştı. Pul Yasası'na yönelik olarak bu hareket başlamıştı ve Franklin'in kurduğu ör-

gütlü posta servisinin bu düşüncelerin yayılmasında çok faydası dokunmuştu.

Franklin'in kendisi bile bu yasanın neler doğurabileceğini başlangıçta pek fark edememişti. Elinden başka bir şey gelmediği için mecburen yasayı o da kabul etti. Posta Müdürü olarak Pennsylvania eyaletinde pulları satacak birini tayin etti.

O zamanlar, 1765'te, haberlerin ulaşması bir hayli uzun sürdüğünden Amerika'da bu yasanın kabulünün nasıl karşılandığını İngiltere'dekilerin ve Franklin'in öğrenmesi yaz sonunu buldu. New England'dan Georgia'ya kadar her yerde bir sürü sorunlar ortaya çıkmıştı. Halk yalnız bu pulları satın almamakla kalmamış, ellerine geçirebildiklerini de yakmıştı. Pulları satanları dövüyorlardı. Boston'da valinin evini yerle bir etmişlerdi. Connecticut'da pul satanı öldürmeye bile kalkmışlardı. Pennsylvania'da pulları satmaya memur edilen şahıs istifa etmeye mecbur kalmıştı. Güney Carolina'da da bu gibi adamların kaçıp saklanmaktan başka çareleri yoktu.

İlk defa olarak bütün sömürgeler birleşmişti. Hepsinin başlarındaki dert aynı olunca tek bir sömürge için değil, hepsi Amerika için vatanperver kesilmişlerdi. Ekim ayında New York'ta bütün sömürge temsilcilerinin toplandığı Pul Kongresinde krala, Kabineye ve parlamentoya karşı bir protesto hazırlandı.

Bu protestoda sömürgelerin temsilcileri olmadan karar alınan bir vergiyi kabul edemeyecekleri bildiriyordu. Fakat Londra'da geçirdiği son aylarda Franklin böy-

le bir protestonun hiçbir işe yaramayacağını sezmişti. Parlamento böyle prensip meseleleriyle ilgilenmiyordu. Franklin daha pratik düşünerek kulağına gelen bazı haberleri bu yolda kullanmaya karar verdi. Sömürgelerdeki halk birleşmiş ve İngiltere'den alışverişlerini durdurmuşlardı.

Kendi yün ve pamuklarını kullanarak kendi kumaşlarını dokuyorlardı. Franklin, Amerikalıların İngiltere'ye ihtiyaçları olmadığını ve bunu Londra'daki ticareti mahvedeceğini ileri sürerek bir kampanyaya başladı. Gazetelere yazılar yazarak Amerikalıların nasıl İngiliz çayı içmekten vazgeçtiklerini ve ordunun bile halkı buna mecbur edemediğini birçok kimseye duyurmaya çalıştı.

Londra'daki tüccarlar epey para kaybetmeye başlamışlardı. Amerika ile ticaret hemen hemen durmuştu, İngiltere'de binlerce işçi işsiz kalmış ve grev amacıyla parlamento binalarının etrafına toplanmışlardı. Bir yıl içinde Franklin parlamentoda iş hayatını temsil eden birçok nüfuzlu ahbablar edinmişti.

Ocak ayında William Pitt parlamentoda Pul Yasası aleyhinde bir konuşma yaptı. Sömürgelerdeki halkın İngiliz vatandaşı olmaları bakımından haklarını savundu. Şubat ayında Franklin sorguya çekilmek üzere Avam Kamarasına çağırıldı. Pitt'in konuşması çok ünlü olmakla beraber bunun pek olumlu sonuçları olmamıştı. Franklin'in iyi hazırlanmış pratik cevapları parlamento-dakilerin düşüncelerini değiştirmeye daha çok yaradı.

Franklin çoğunlukla soruların neler olabileceğini za-

ten biliyordu. Soruları soran adamlarla daha önceden görüşmüştü. Bunlar tüccarların ahbablarıydı ve bu nedenle onun da dostuydular. Beraberce Franklin'in vereceği cevapları hazırlamışlardı. Tabiî düşmanlarından da bazı sorular gelmişti ama daha önceden konuyu iyice bildiğinden bunların da kolaylıkla altından kalkabilmişti.

Franklin'in cevapları pul satmanın masraf ve güçlüğü, sınırlardaki halkın fakirliğini, Amerikanların birleşerek karşı koymaya kararlı olduklarını, Amerikalıların İngiltere'den hiçbir şey almadan da vaziyeti idare edebileceklerini ve sonunda Amerika ile ticareti kaybetmenin İngiltere'ye epey pahalıya mal olacağını çok açık bir şekilde belirtiyordu.

1766 Martı'nda Pul Yasası yürürlükten kaldırıldı.

Fakat bundan hemen sonra parlamento, sömürge halkının bir İngiliz vatandaşının hak ve yetkilerine sahip olmadığını göstermek amacıyla kral ve parlamentonun sömürgelerden istediği yasaları yapma hakkına sahip olduğunu bildiren bir yasayı kabul etti. Bundan sonraki yıllarda Townshend Kararları kabul edildi. Bunlara göre sömürgelere çok yüksek giriş gümrüğü konuyor, Amerikan şehirlerinde İngiliz askerlerinin bulundurulmasına izin veriliyor, Meclisin kuvveti azaltılıyor ve parlamento vali ve hâkimlerin maaşlarını kontrol etme hakkı tanınıyordu.

Franklin İngiliz İmparatorluğu'nun parçalanmasının doğru olmayacağını düşünmekteydi. Kralla parlamento birbirinden ayrı tutuyor ve zamanının bütün Ame-

rikalıları gibi krala sadık kalıyordu. En güç zamanlarda bile İngiltere ile sömürgelerin arasını bulmaya uğraşıyordu.

Sık sık memleketine dönmek istediye de yeni yeni sorunlar çıktıkça İngiltere'de kalmakla Amerika'ya daha faydalı olabileceğini düşünerek dönüşünü geciktiriyordu. Artık Pennsylvania'dan başka New Jersey, Georgia ve Massachusetts eyaletlerinin de temsilcisi seçilmişti.

Franklin, 1771 yılında İngiltere, sömürgeleri yasaya uymaya zorlamak için kuvvet kullanacak olursa savaş çıkacağını ve sömürgelerin İngiltere'den ayrılacağını yazıyordu. Üç yıl sonra İngiliz Hükûmetiyle bütün ilişkiler kesildi. Bu arada, Franklin gazetelere mektuplar yazmaya devam etmiş ve gerek İngiltere'de, gerek Avrupa'da bir hayli dolaşmıştı. Arasıra bilimsel yazılar da kaleme aldığı oluyordu Daima savaştan ve şiddetten çekinirdi. 1763 yılının Aralık ayında halkın protesto amacıyla Kızılderili kıyafetine büründükten sonra çaylarını Boston limanına döktüğünü dair haberi alınca bunu hiç de doğru bulmamıştı.

Ne var ki bu ara, yine Massachusetts eyaletini ilgilendiren Hutchinson mektupları sorunuyla meşguldü. İsmi hiçbir zaman açıklamadığı biri ona Massachusetts Valisi Hutchinson tarafından yazılmış birkaç mektup vermişti. Üstünde adres bulunmayan bu mektuplar muhtemelen ölmüş bulunan William Whately adlı bir parlamento üyesine yazılmıştı. Mektuplar halkı kontrol altına alabilmek için Boston'a İngiltere'den asker gönde-

rilmesini istiyordu.

Mektupları Franklin'e veren şahıs bunların yayınlanmayacağına dair söz almıştı. Franklin de bu talimatın dışına çıkılmaması tavsiyesiyle mektupları Boston'a gönderdi. Ama Bostonlular buna kulak asmadılar ve mektupları bastırdıkları gibi İngiltere'ye gönderdiler. Tabii, bu da İngiltere'de kıyametin kopmasına neden oldu.

İki İngiliz bu işten dolayı birbirlerini itham edip de düello etmeye karar verinceye kadar Franklin bu işte kendi parmağının da olduğunu açıklamadı. Düello gelip çatınca mektupları kendinin yolladığını açıkça söylemek zorunda kaldı.

O sıralarda, Massachusettes'den Vali Hutchinson'un oradan alınmasına dair bir talep gelmişti. Şubat ayının başında Franklin bu talebi nakletmek üzere Privy Konseyinin toplandığı Cockpit tiyatrosuna çağrıldı.

Franklin Konseyde Hutchinson mektuplarını çalmakla itham edildi. Alexander Wedderburn Franklin'i hırsızlıkla suçladı ve Franklin odaya girdiği zaman herkesin kâğıtlarını kilit altına alması gerektiği söyledi. Bunun üzerine geniş dinleyici kitlesi ve Privy Konseyindeki Lordlar kahkahalarla güldüler. Bu korkunç konuşma bir saat kadar sürdü. Devamı sırasınca Franklin yüzünün ifadesi hiç değişmeden, hareketsiz beklemişti. Ertesi hafta Posta Genel Müdürü olarak vazifesinden azledildi. Her ne kadar Postalar Vekili Franklin'in posta servisinden epey kâr sağladığı için bunu yapmak istemediyse de bu kararı uygulamaya hükûmetçe zorlanmıştı.

Franklin baharda Amerika'ya dönmeyi tasarlıyordu. Ne var ki parlamentoda sömürgeler aleyhine yeni yasa tasarıları teklif edilmişti. Bunların kabul edilip edilmeyeceğini beklemesi gerekiyordu.

Aynı zamanda Amerika'daki yeni Büyük (Kontinental) Kongre'den de haber bekliyordu. Bu arada arkadaşları yardımına koştular. Wedderburn'un konuşması basılıp da birçok kimseler tarafından bir hayli eleştiriye uğrayınca Konsey üyeleri yaptıklarından bir hayli mahcup oldular.

Karısı Deborah 1774 yılının kışında öldü. Bütün yıl boyunca Franklin onu tekrar görmek için sabırsızlanmıştı. On yıldır birbirlerini görememişlerdi.

1775 yılının Mart ayında Philadelphia'ya doğru yola çıktı. Massachusettes eyaletinde Concord'da bir takım silâh ve cephaneyi ele geçirmek maksadıyla yola çıkan bir İngiliz taburu Lexington'da kendilerine 'dakik - adamlar' diyen Massachusettesli bir grubun hücumuna uğradığı zaman, Franklin okyanusu geçmekteydi. İhtilal artık başlamış sayılabilirdi.

Büyük Kongre Virginia temsilcilerinin mühim bir kararını dinlemek amacıyla 1776 Haziranında toplandığı zaman Franklin yetmiş yaşını beş ay geçmiş bulunuyordu.

İngiltere'den döndüğünden beri bir yıldır üye olarak Kongre'de bulunmuş ve nasıl savaşa sürüklendiklerini görmüştü. Pennsylvania Emniyet Komitesinin bir üyesi sıfatıyla eyalet için savunma yolları hazırlamakta askerî

bilgisini kullanmıştı. Bahar daha başlamadan, kış kıyamette Fransız Kanadalılarının Amerikalılara yardıma razı etmek amacıyla Montreal'e kadar çok güç bir seyahat yaptı. Ne yazık ki bu girişim Amerikan ordusunun Kanada'daki hareket tarzından dolayı sonuçsuz kalmıştı.

Franklin'in kuvvetli vücudu birçok acılara direnebilmişti. İngiltere'de uzun süren iki ağır hastalık geçirmişti. Hâlen nikris denilen sancılı bir hastalıkla boğuşuyordu. Karısının ölümü ve oğlu William'in İngilizlerin tarafını tutması onu epey kederlendiriyordu. Haziran ayında Franklin kendini kongrenin her toplantısına gidemeyecek kadar zayıf hissediyordu. Ama zihni her zamanki gibi dinç ve sağlıklı olduğundan her toplantıyı büyük bir ilgiyle uzaktan izliyordu.

Bir yıllık bir savaştan sonra Amerikalılar düşüncelerini ancak değiştirebilmişlerdi. Washington'un ordusunun ilk mağlûbiyet ve zaferleri esnasında halkın çoğunluğu Krala sadık kalmış ve İngiltere'den ayrılmayı düşünmemişlerdi bile. Sonra kışın Thomas Paine 'Akıllı Selim' adlı bir yazı yazarak İngiliz kralına ve bütün kralara hücum etmişti. İşte bu yazı Amerikalıların düşünce tarzlarını değiştirmelerine neden oldu. Büyük Kongre 1776 baharında Virginia temsilcilerinin bir önerge hazırlamalarını istedi.

Richard Henry Lee ve John Adams tarafından takdim edilen bu önergede birleşmiş sömürgelerin artık hür eyaletler oldukları ve İngiltere ile hiçbir ilgilerinin kalmadığı bildiriliyordu. Kongrenin bu önergeyi kabul

etmesi aşığı yukarı bir ay sürmüştü. Birçok üyeler buna itiraz ediyorlardı. Bu arada Kongre bir komite seçerek bu özgürlük devrimini açıklayan önergeyi bütün dünyaya duyurmak amacıyla bir bildiri hazırlanmasını istemişti.

Bu komitede Benjamin Franklin, John Adams, Thomas Jefferson, Roger Sherman ve Robert K. Livingston bulunuyordu. Bunlar bildiriği yazma işini, John Locke'u incelemiş ve özgürlük ile insan hakları konusunda iyiden iyiye düşünmüş olan Jefferson'a bıraktılar. Jefferson bu bildiriği yazarken düşüncelerini geliştirmesi ve gereken değişiklikleri yapmaları için Adams ve Franklin'le de bu konuda işbirliği yaptı.

Uzun münakaşalardan sonra Virginia Önergesi 2 Temmuz'da kabul edildi. Bağımsızlık Bildirisi'ne 4 Temmuz'da karar alındı. Bir söylentiye göre komite Bildirinin yazılmasını içine pek uygun olmayan bir iki miza-hi lâf katar diye Franklin'e bırakmamıştı.

Yaz aylarında sağlığı biraz düzelen Franklin bir hayli yoğundu. Birleşik Devletlerin mührünü hazırlayan bir komitede çalışıyordu. Ağustos ayında Adam ve Franklin maiyetiyle beraber İngiltere'den gelen General Howe ile birlikte barış konusunda görüştüler.

DİPLOMAT FRANKLIN

Franklin, Konfederasyon Anayasası üzerinde çalışan bir kurulda üyeydi. Bu çalışmalarını sürdürürken Amerikan Kongresi onu Fransa'da Louis 16'ya elçi olarak gönderme kararını aldı. Franklin ülkesine hizmet için her şeye hazırды. Görevi hemen kabul etti.

Diğer temsilciler Slias Deane ve Arthur Lee idi. Deane Paris'e giderek askerî malzeme sağlama işine bakacaktı. Franklin artık yaşlanmış ve hasta olmasına rağmen bu işi kabul etmişti. Torunları William Temple Franklin ve Benjamin Franklin Bache'ı da yanında götürdü. O sırada Temple on yedi yaşında, Bache ise yedi yaşındaydı.

Bu ufak grup gizlice 25 Ekim'de Reprisal adlı zırhlı bir gemiyle yola çıktı. Bu oldukça yorucu ve tehlikeli bir seyahatti. Gemi bir İngiliz savaş gemisi tarafından yakalanacak olsa Franklin'i muhakkak ki asarlardı. Ama bunun tersine Reprisal eline iki İngiliz gemisi geçirmeyi başardı ve bunları Fransa'da sattı. Franklin ve torunları Bretanya'da karaya çıktıktan sonra Franklin'in dinlenebilmesi için birkaç gün kalacakları Nantes şehrine kadar arabayla gittiler.

Bu arada Paris'te söylentiler birbirini kovalıyordu. Her sabah, Paris sokaklarını dolduran insanlar, birbirlerinin kulağına şöyle fısıldıyorlardı: Bugün gelecekmiş! Öğleden sonra da gizlice şehre girdiği, hatta yanında iki çocukla görüldüğü söylentileri dolaşıyordu. Ama akşam oldu mu, söylentiler değişiyor, Atlantik'i geçip geldiğinden yorgun düştüğü, biraz dinlenmek için geceyi Nantes şehrinde geçireceği haberi yayılıyordu ortalığa... Bugün gelememişti ama yarın kesinlikle gelecekti.

1776 yılının bu son günlerinde Paris şendi; yahut hem şendi hem de üzgün. Koca Versay sarayında asil beyler ve hanımefendiler kralın gözüne girmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Kumarda, köylülerin ve sokaklarda sersefil dolaşan aç ve yoksul insanların sırtın-

dan kazanılmış avuç dolusu para harcanıyordu. Halktan çekinen ürkek Kral 16. Lui ise odasına kapanıp kurgulu oyuncaklarıyla oyalanıyordu. Buna rağmen, kuytu meyhanelerden fakir insanların doldurdıkları izbelere kadar her yerde ağızdan ağıza dolaşan bir isim vardı: Doktor Franklin. Gökten yıldırımı çekip alan, kralın mutlakiyetini mağlup eden, bu yüce Amerikan filozofu artık geliyordu. Geline halka hürriyetin ve istiklalin anlamını ve deniz aşırı bir ülkede yepyeni bir milletin özgürlük mücadelesini anlatacaktı.

Dr. Franklin'in ünü zaten çoktan Fransa'ya varmıştı. Gök gürleyince kara bulutlar arasında parıldayan şimşegin, kehribar ovulduğu vakit beliren kıvılcımlar gibi sadece elektrikten ibaret olduğunu o söylemişti. Böylece düşünce dünyasında devrim yaratan büyük bir bilim adamı şöhretine ulaşmıştı. Gerek bu teoriye gerekse bunun açıklanması ve kanıtlanma şekli ile dünyadaki bütün bilim adamlarını hayran bırakmıştı. Köylülerle orta sınıf halk ise Franklin'in yıldırımı gökten indirip toprağa sokabilmesine şaşmışlardı. Franklin bu kerametinin alelade bir şey olduğunu da anlatmış, yıldırımın Tanrının bir gazabı değil de sadece bir doğa olayından ibaret olduğunu söylemişti. Hatta söylentiye göre elektriği tutup bir kavanoza doldurmuştu!

Fransızcaya çevrilmiş olan yazıları artık en küçük kitapçılarda bile vardı. Aydın kişiler, ısı, güneş ışığı, «elektrik makineleri», elektriği zaptedecek kavanozlara dair yaptığı denemelerin tarifini inceden inceye okuyorlardı. Diğerleri de atasözü, nükte, yemek tarifi, havaya, yıldızlara ve güneşe dair nice aydınlatıcı düşüncelerle

dolu başka yazılarını zevkle izliyorlardı. İnsan nasıl hem bu kadar akıllı, hem de böyle sade olabilirdi? Franklin bir yandan, büyük dâhi kimyager Lavoisier kadar muazzam bir insandı. Bir yandan da sefih saray hayatını küçümseyen, Fransız halkının sevgilisi Jean Jacques Rousseau kadar mütevazı bir düşünce adamıydı.

Bu adam hem Isaac Newton'a hem de onunla uzak yakın bir ilişkisi olmayan Voltaire'e benzetilebilirdi. Bu sıralarda Fransa, er geç Bastille'in kapılarını kırarak gizli ve güçlü bir kuvvetin varlığını hissetmeye başlamıştı. İşte bu yüzden halk hem üzgün hem de endişeliydi. O günlerde birkaç Fransız bir araya gelince hemen Dr. Franklin'in ziyaretinden, ona bağladıkları umutlarından söz ederlerdi. Peki, ama neden geliyordu? Daha beş ay önce, henüz medeniyetin eşiğinde bulunan on üç İngiliz sömürgesi bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi.

Bağımsızlık Bildirisi, herkesin eşit olduğu, yaşama hakkı, özgürlük hakkı ve mutluluğa erişme gayretlerine hiç kimsenin müdahâle edemeyeceği açıklanıyordu. Fransız halkı için de böyle bir bildiri gerekli değil miydi? Kendilerini yeni bir devlet sayan bu «birleşmiş» sömürgelerin temsilcisi acaba Fransız kralından bağımsızlıklarının korunması için, yardım mı istemeye geliyordu? Öyleyse Kral Lui buna ne cevap verecekti? Halk tabakasını temsil eden bu adamı hoş karşılayacak mıydı? Kral ne derse desin, Fransız halkı onu iyi karşılayacak, gerekirse uğrunda mallarını, hatta canlarını bile feda edeceklerdi.

Halk Franklin'i beklerken endişe içindeydi. Sonunda beklenen adam bir gün çıkageldi. Sokaklarda biriken kalabalık önce Franklin'in arabasını gördü ve arkasına

takılarak arabayı tâ Hamburg Oteline kadar takip etti. Vakit ikindiye yaklaşıyordu. Arabanın etrafını saranlar, biri onaltı, diğeri yedi yaşında iki çocuğun bu yaşlı adamı elinden tutup, arabadan indirdiğini gördüler. Kalabalık biraz daha sıkıştı. Yaşlı bir kadın yaklaşıp adamın ceke-tini sevgiyle okşadı.

Haber derhâl Paris'in dört köşesine yayıldı. Hatta o sırada, sarayda, kumar masası başında bulunan Kraliçe'ye bile ulaştı. Kraliçe bir an için söyleneni dinledi, tekrar oyununa daldı. Tüccar yazıhanelerine kiliselerin sessiz, sakin dört duvarın ardına, hatta dadıların çocukları gezdirdiği parklara kadar uzandı bu haber:

Geldi! Burada!”

Franklin, sade, siyah bir ceket giyiyordu. Öyle dantelden süsleri, ipekli elbiseleri, üç köşeli şapkası yoktu. Başına kürkten bir bere geçirmişti. Pudralı, kurdeleli peruka da takmıyordu Seyrek, kır saçlarına tarak bile vurulmamıştı. Yüksek alnını iyice örten beresi, kalın kara çerçeveli gözlüklerine kadar iniyordu. Halka bakıp gülümsedi, ama elini filan sallamadı.

Bu karışık ve heyecanlı günlerde o, sessiz ve sakin görünüyordu. Hatta giyinişi bile alışılmamış şekilde sadeydi. Herkes hangi mezhebe bağlı olduğunu merak ediyordu, acaba Quaker mi, yoksa Püriten miydi yoksa başka bir mezhebe mi bağlıydı? Belki de hiçbir...

Bu sefer herkesin kafasında bir başka soru belirdi. Acaba bu alçakgönüllü görünüşü içinde Franklin yeteri kadar akıllı ve dirayetli miydi? Dünya işlerine akli eriyor, her şeyi kavrayabiliyor muydu, zeki miydi? Karşılaşacağı siyaset kurtlarını alt edebilecek gücü var mıydı? Sokak-

larda dolaşarak Amerikalıları takip eden bir sürü İngiliz casusu ile Fransız'ların, Amerika'ya yapacağı yardımla ilgili haberleri İngiltere'ye ulaştırmakla vazifeli hainlerle başa çıkabilecek miydi? Ama Franklin'i yakından görüp gözlerindeki parıltıları farkedebilenlerin içi adamakıllı rahatlıyordu. Onunla savaştan, barıştan, toptan, tüfekten, paradan konuşmaya gidenler de aynı rahatlığı duyuyorlardı.

Benjamin Franklin, Fransa'da herkesi kendisine hayran etmişti. Gelişinin üstünden pek az bir zaman geçmesine rağmen resimleri dükkân vitrinlerini, küçük heykelleri evlerin en güzel köşesini süslüyordu. Franklin bu hayranlık ifadelerini sessiz, gülümseyerek hatta biraz da şaka ile karşılıyordu. Kendisine yapılan ısrarlı sevgi gösterilerinden uzak kalmak ve çalışmasını rahatça sürdürebilmek için, Paris'in dışında, bir Fransız asilzadesinin malikânesine çekilmişti. Yaşı bir hayli ilerlemişti ama yapılacak birçok iş vardı.

Nantes'da istirahat ettiği süre zarfında sürekli olarak şerefine yemekler, partiler veriliyor, kaldığı ev gece gündüz misafirlerle dolup taşıyordu.

Ne var ki Paris'e varınca Saray mensuplarının Amerikan devrimini şüphe ile karşıladıklarını gördü. Yedi Yıl Savaşları'ndan ve Kanada'nın kaybından sonra Fransız hükûmeti İngiltere'ye zarar verebilmek için ne lazım gelirse yapmaktan çekinmiyordu. Üstelik 1777 yılının başlarında Amerikalılar da savaşı kaybedeceğe benziyordu. Louis'yi tereddüte düşüren başka bir nokta da Amerikalıların ne de olsa bir krala karşı savaşmalarıydı. Dışişleri Vekili Vergennes ile bir iki mülakattan sonra Franklin

daha bir süre beklemesi gerektiğini ve bu arada bu işi gizli yapması gerektiğini anladı.

Franklin Paris'in dışında kendine tahsis edilen bir evde oturuyor ve Vergennes ile mülakatlarına devam ediyordu. Paris'in İngiliz casusları ile dolu olduğundan emindi. Hatta, aynı evde oturan ve Franklin'in yazdığı çizdiği her şeyi gören asistanı Edward Bancroft bile bir İngiliz casusu olup Franklin'in yazdığı her şeyin bir kopyasını İngilizlere yolluyordu. Ancak Bancroft'un casusluğu Franklin'in işini pek fazla baltalamamıştır.

Franklin Fransa'ya vardıkdan aşağı yukarı bir yıl sonra Amerikalılar savaşı kazanmaya yüz tutmuşlardı. Paris halkı savaşı dikkatle takip ediyor, Amerikanların mağlûbiyetine üzülüyor ve onların zaferleri için dua ediyorlardı. Ekim ayında General Burgoyne'un Saratoga'da mağlubiyete uğratıldığı haberi duyulunca, heyecan son haddini buldu. Paris'te çanlar çalınmış ve halk sokaklara dökülüp bu haberi kutlamıştı. Fransa ruhen savaşa girmişti bile. Saratoga muharebesi hükümetin kesin bir karar almasına önayak oldu.

Haber 4 Aralık'ta Paris'e ulaştı. Şubat ayına kadar Amerikalılarla Fransızlar arasındaki antlaşma tamamlanmıştı. Buna "Ticaret ve İttifak" antlaşması dendi. Bu antlaşma iki ülkenin daima İngiltere'ye karşı beraber savaşması ve birbirlerinin haberi olmadan barış yapmaması şartıyla Amerikan Devrimi'ni tanıyordu. Franklin Antlaşmayı imzalamak amacıyla Dışişleri Vekâletine gittiği zaman Wedderburn'un onu hırsızlıkla itham ettiği gün giydiği elbiseyi giyiyordu. Bunu biraz da öç almak için yaptığını söylerdi.

Franklin olmasaydı böyle bir antlaşma yapılır mıydı, bilinmez. Ancak Fransa'da zamanının en tanınmış ya-bancısı olduğuna şüphe yok. Fransız Dışişleri Vekilinin işbirliği yapabileceği yegâne Amerikan temsilcisi oydu. Arthur Lee bu yüzden Franklin'i kıskanıyor ve daima onun işine engel olmaya çalışıyordu. Böylece 1778'de Kongre Amerika'nın yegâne temsilcisi olarak Franklin'i seçtiği zaman artık işine engel olacak kimse kalmamıştı.

Franklin savaş boyunca Fransa'da kaldı. Çok çalış-masına rağmen bu yıllarını oldukça neşeli geçiriyordu. Hizmetçileri ve kâtipleri evi idare ediyorlardı. Torunu Bache yakın bir kasabada okula gidiyor ve Pazar günle-ri büyük babasını ziyarete geliyordu. John Adams gibi birçok arkadaşı daima Franklin'in evinde misafir kalıyor ve Bache onların çocuklarıyla oynuyordu.

Franklin Fransa'da bir matbaa kurdu. Birçok bilimsel denemeler yapıp keşiflerde bulundu. Meşhur kadınlarla arkadaşlık etmekten de geri kalmıyordu. Hatta yetmişini epey geçmiş olmasına rağmen bir ikisine evlenme bile teklif etmişti. Voltaire ve zamanının diğer yazarlarını ta-nıyordu. Kraliyet Fen Akademisi de onu üye seçmişti.

Cornwals'in 1781'de Yorktown'da teslim olma-sından sonra Franklin İngiltere ile bir barış antlaşma-sı yapabilmek için çalışmalara başladı. Antlaşmanın 1783'te imzalanması üzerine Franklin Kongreden artık Amerika'ya dönmek için izin istedi. İki torunu ile yola çıkabilmeleri 1785 yılının Haziran'ını buldu.

Eylül ayında Amerika'ya varır varmaz hemen Pensilvanya'nın İcra Konseyine başkan seçildi. Son yıl-larını Anayasayı hazırlamaya yardım etmekle geçirdi.

Bir buçuk yüzyıldır bu Anayasa yürürlüktedir.

AMERİKAN'IN KURUCU BABASI

ABD dolarının üzerinde resmi yer alan Benjamin Franklin, gerçek anlamda bir siyasetçi olmamasına karşın ABD'nin kurucu babalarından birisi olarak kabul ediliyor. Çok yönlü kişiliğiyle ona bu payenin verilmesine hiç kimsenin bir itirazı olamaz. O, gerçekten bunu hak eden çok yönlü birisiydi.

Franklin'in 1776'da hazırladığı ve eyaletlerin 1781'de kabul ettiği Konfederasyon Anayasası artık ihtiyaca yeterli gelmiyordu. Eyaletler artık ortak bir tehlike karşısında bulunmadıkları için yine birbirlerini kıskanmaya başlamışlardı. Kuvvetli bir federal hükûmete ihtiyaç vardı. Bu amaçla 1787 Mayıs'ında Philadelphia'da bütün eyalet, temsilcilerinin katıldığı bir toplantı yapıldı.

Franklin Pennsylvania Yüksek İcra Konseyi başkanı olduğu için toplantıda bütün diğer temsilcilere ev sahipliği yapmış ve Pennsylvania'dan tek temsilci olarak seçilmişti. Seksen bir yaşında olduğundan temsilciler içinde en yaşlı olanıydı. Toplantı başkanının Virginia'dan George Washington olmasını teklif etti.

Franklin iyi bir hatip olmakla beraber açık konuşur ve konuşması hiçbir zaman on dakikayı geçmezdi. 1787 yazında mümkün olduğu kadar çok toplantılara katıldı. En uzun konuşmasını insanlara olumsuz anlamda etki eden en kuvvetli unsurların para ve mevki aşkı olduğunu ileri sürerek ileri gelen hükûmet memurlarının yüksek

maaşlarına itiraz ettiği zaman yapmıştı. Anayasa hazırlandığı zaman yaptığı bir konuşmada içinde birçok noktaları beğenmediğini söylemekten geri kalmadı. Fakat uzun hayatı boyunca düşüncelerini sık sık değiştirdiği oluyordu. Hatta yaşlandıkça kendi akıl gücünden bile şüphe ettiğini söylüyordu.

O yazı, kızı, kocası ve altı torunuyla beraber geçirdi. Ziyafetler veriyor, eğlenceler tertip ediyordu. Anıları üzerinde çalışıyor, İngiltere ve Fransa'daki arkadaşlarıyla mektuplaşıyordu. 1790 yılının Nisan ayında artık ölümün kapısını çalacağını anlamıştı. Yatak odasında hâlâ ziyaretçileri kabul ediyordu. Bir gün arkadaşı Dr. Benjamin Rush da oradayken kızı Saüy'ye seslenip artık öleceğini hissettiğini söyledi ve yatağının düzeltilmesini istedi. Nisanın on yedisinde Temple ve Benjamin baş ucunda bulunduğu bir anda hayata gözlerini kapadı.

1790 yılında bütün dünyada yokluğu hissedildi. Fakat ona en çok borçlu olan kendi memleketiydi. Sadece Amerika'nın özgürlüğüne kavuşmasına yardım etmekle kalmamıştı. Onun memleketine en büyük yardımı karanlıkları ışıklandırmak olmuştu. Amerikan hayatına mantık, anlayış ve mizah getirmiş ve Amerikalılara kendilerine has bir kültür meydana getirebileceklerini göstermişti. Franklin'in bu katkısı hâlâ yaşamakta ve gelişmektedir.

BENJAMIN FRANKLIN'DEN ÖZLÜ SÖZLER

- * Barış bile, büyük ücretlerle satın alınır.
- * Bilgiye yapılan yatırım en yüksek kârı getirir.
- * Para her şeyi yapar diyen adam, para için her şeyi yapan adamdır.
- * Paranın değerini öğrenmek isterseniz, borç almayla çalışın.
- * Para ve insan arasındaki karşılıklı ilişki şöyledir: İnsan paranın sahtesini yapar, para da insanın.
- * Erken yatıp erken kalkmak, bireyi sağlıklı, varlıklı ve akıllı yapar.
- * Vücutlar yaşlansa bile bütün hastalıklar kesinlikle önlenabilir ya da tedavi edilebilir. Sonuçta da yaşam süremiz yüksek standartlarda uzatılabilir.
- * Kendi dişlerimin arasında olmasına rağmen kendi dilime hâkim olamıyorsam başkalarının diline nasıl hâkim olabilirim?
- * Kim seni kendinden daha fazla kandırdı?

- * Görmek kolay, önceden görmek zordur.
- * İnsanlar her zaman kahraman olamazlar ama her zaman insan olabilirler.
- * Üç kişi, ancak aralarından ikisi ölürse bir sırrı muhafaza edebilir.
- * İyi mazeretler bulmayı başaranların, başka şeyler başarabildiği çok nadiren görülür.
- * Düşmanlarınızı sevin çünkü kusurlarınızı size yalnız onlar açıkça söyleyebilir.
- * Herkesi kınamak ve herkesi övmek, akılsızların yapacağı bir şeylerdir.
- * Boş bir çuvalın ayakta kalması zordur.
- * Bir koyunum ve bir ineğim olduğundan beri herkes bana selam veriyor...
- * Bırak bütün insanlar seni tanısin; ama hiç kimse seni tam olarak tanımasın... İnsanlar, sığ yerini gördükleri dereyi kolay geçerler.

- * Deney, okulların en gelişmişidir, o okulda aptallar bile bir şeyler öğrenir.
- * Hayatı seviyor musun? Öyleyse zamanı çarçur etme, çünkü hayat ondan ibarettir.
- * Zaman büyük bir öğretmendir, ama ne yazık ki tüm öğrencilerini öldürür.
- * Delilik aynı şeyi tekrar tekrar yapmak ve farklı sonuç beklemektir.
- * Yasalar örümcek ağına benzer, ancak küçük sinekleri yakalar; büyük sinekler, gözünün önünde onu delip geçer
- * Geçici güvenlik için özgürlüğünü feda edenler ne özgürlüğü hak eder ne de güvenliği.

BENJAMIN FRANKLIN

(17 Ocak 1706 -17 Nisan 1790)

On yedi çocuklu bir ailenin onuncu oğluydu. 12 yaşındayken, liberal bir gazete yayımlayan ağabeyi James'in yanında işe başladı. 1730'da Philadelphia'da bir basımevi, siyaset, felsefe, bilim, iş ilişkileri gibi konuların tartışıldığı Junto adlı bir kulüp; kütüphane ve bir sigorta şirketi kurdu.

Franklin, 1736'da Philadelphia meclis sekreteri oldu ve siyasete girdi. 1750'de Pensilvanya meclisine seçildi, vergilere karşı olan toprak zenginleriyle mücadele etti. İngiliz Amerika postalarının genel müdürü oldu. Bu arada paratoneri keşfetti. Gün ışığından daha fazla yararlanmak için yaz ve kış saati uygulamasını başlattı.

1776'da Thomas Jefferson ve John Adams'la birlikte bağımsızlık bildirgesini hazırladı. Ekonomik ve askerî yardım istemek üzere Fransa'ya gönderilen ekipte yer aldı. 1775-1783 Amerikan Bağımsızlık Savaşı sonunda İngiltere ile barış görüşmelerini sürdürmek üzere seçilen diplomatlardan birisi olarak İngiltere'ye gitti. 1787'de Philadelphia Anayasa Kurultayına katıldı. Bundan kısa bir süre sonra vefat etti.

ISBN 978-605-5362-85-0

9 786055 362850

GÖNÜL YAYINCILIK
gonulyayincilik.com

**GÖNÜL YAYINCILIK
MATBAACILIK LTD. ŞTİ.**

Ağaçişleri Sitesi 521. Sokak Nu.: 4

Ostim - Yenimahalle / ANKARA

tlf: 0312.343 92 27 fax: 0312.343 92 23

e-mail: gonulyayincilik@gmail.com.tr